

Hvordan kan aktiv saksstyring i tvisteloven bidra til effektiv rettsbehandling og riktig resultat?

Kandidatnummer: 635
Leveringsfrist: 27.april 2009

Til sammen 16392 ord

17.04.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Begrepsavklaring	2
1.2.1	Hva er ”aktiv saksstyring”?	2
1.3	Avgrensninger	2
1.4	Den videre fremstilling	4
<u>2</u>	<u>RETTSKILDER OG METODE</u>	<u>5</u>
2.1	Lover	5
2.2	Forarbeider	6
2.3	Rettspraksis	6
2.4	Tilsynsutvalget for dommere	7
2.5	Retningslinjer for domstoler	8
2.6	Juridisk litteratur	10
<u>3</u>	<u>BAKGRUNN OG BEGRUNNELSE FOR AKTIV SAKSSTYRING</u>	<u>11</u>
3.1	Behovet for endring	11
3.1.1	Saksforberedelse før tvisteloven	11
3.1.2	Hovedforhandling før tvisteloven	15
3.2	Grunnleggende hensyn	16
3.2.1	Riktig resultat	16

3.2.2	Effektivitet	18
4	<u>RETTENS STYRINGSREDSKAPER</u>	20
4.1	Rettsens plikt til aktiv saksstyring, tvl. § 11-6	20
4.1.1	Planleggingsplikt og oppfølgingsplikt	20
4.1.2	Fristsettingsregler	22
4.1.3	Ansvarsregel for saksforberedende dommer	24
4.2	Plan for den videre behandling, tvl. § 9-4	25
4.2.1	Planmøteplikt	25
4.2.2	Beramming og avholdelse av planmøte	28
4.2.3	Varighet av planmøte	29
4.2.4	Fjernmøte	31
4.2.5	Saksforberedelsens betydning for domstolenes arbeid	33
4.2.6	Særlig om rettsmekling eller mekling i rettsmøte	35
4.2.7	Særlig om berammelse av hovedforhandling	37
4.3	Forberedelse av hovedforhandlingen, tvl. § 9-11	42
4.3.1	Klargjøring av hovedforhandling	42
4.3.2	Fremdriftsplan	43
4.3.3	Drøfting med partene	45
4.3.4	Fastleggelse av tidsrammer	47
4.4	Styringen av hovedforhandlingen, tvl. § 9-13	48
4.4.1	Kontrollplikt	48
4.4.2	Konsentrert og forsvarlig hovedforhandling	48
4.4.3	Hvor aktivt skal retten håndheve avskjæringshjemlene?	50
5	<u>AVSLUTTENDE KOMMENTAR</u>	53
6	<u>KILDER</u>	55
6.1	Lover	55
6.2	Forarbeider	55

6.2.1	Til lov nr. 13/1915	55
6.2.2	Til lov nr. 90/2005	55
6.2.3	Øvrig	56
6.3	Rettspraksis	56
6.3.1	Høyesterett	56
6.3.2	Lagmannsrett	56
6.3.3	EMD	56
6.4	Tilsynsutvalget for dommere	57
6.5	Retningslinjer for domstoler	57
6.6	Juridisk litteratur	57
6.7	Personlig meddelelse	59
7	<u>LISTE OVER VEDLEGG</u>	60
7.1	Retningslinjer for domstoler	60

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Hovedmålsettingen med tvisteloven¹ (tvL.) er å legge til rette for en ”sivil rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene og bidrar til rettsavklaring.”²

Raskere og billigere prosess kan sammenfattes i hensynet til effektivitet. Riktigere tvisteløsning peker hen mot hensynet til materielt riktige avgjørelser. Samlet er effektivitet og riktig resultat nøkkelord for den kulturendring³ som loven tar sikte på.

Aktiv saksstyring er et helt sentralt, og omtalt av Tvistemålsutvalget som kanskje det viktigste ledd i endringen av sivilprosessen.⁴ Reglene innebærer en plikt for domstolene til saksstyring, med større vekt på saksforberedelse og kortere hovedforhandling enn etter tvistemålsloven⁵ (tvml.). Retten er gitt ulike redskaper for å oppnå så aktiv sakssyring som tvisteloven legger opp til.

Oppgavens tema og problemstilling er en drøftelse av hvorvidt rettens styringsredskaper i tvL. §§ 11-6, 9-4, 9-11 og 9-13, kan føre til at behandlingen av sivile saker blir mer effektiv og grunnlaget for riktige avgjørelser blir styrket.

---

¹ Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.

² Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 13.

³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 13.

⁴ NOU 2001:32 s. 115.

⁵ Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål.

1.2 Begrepsavklaring

1.2.1 Hva er "aktiv saksstyring"?

Tvisteloven gir ingen definisjon av hva "aktiv saksstyring" er. Innholdet må fastlegges ut fra lovens formålsbestemmelse § 1-1 og enkeltbestemmelsene §§ 11-6, 9-4, 9-11 og 9-13. Aktiv saksstyring har etter mitt syn tre hovedelementer – *ansvar, tiltrettelegging og ledelse*. Det er dommeren som har *ansvaret* for saken, fra stevning er innkommet til dom avsies. Retten skal således holde roret under saksforberedelse og hovedforhandling.

Under saksforberedelsen må dommeren *tilrettelegge* for en konsentrert og forsvarlig prosess. Denne skal på et tidlig stadium avklare hva sakens sentrale tvistetema består i, hvordan saken skal fremmes, blant annet presentasjonsmåte og lengde, og når tvisten skal berammes. Dette fastlegges ved et planleggingsmøte med partene og ved en endelig forberedelse som gjennomføres av retten.

Under hovedforhandlingen skal retten være ansvarlig for *ledelsen* av prosessen. Dommeren skal styre etter den fastlagte planen, treffe avgjørelser og lede partene på en måte som ivaretar effektivitet og grundighet.

1.3 Avgrensninger

Oppgaven er avgrenset til reglene som angår behandlingen i førsteinstans. Tvl. § 11-6 er felles for tingrett og lagmannsrett, ettersom bestemmelsen er inntatt i lovens fjerde del om generelle bestemmelser. Tvl. §§ 9-4 og 9-11 er gitt tilsvarende anvendelse for anke til lagmannsretten, jf. tvl. § 29-14. Tvl. § 9-13 gjelder ved ankeforhandling, jf. tvl. § 29-18 første ledd. Det vil imidlertid kunne bli enkelte forskjeller mellom det saksforberedende arbeidet i de to instansene, ettersom saken vil være mer tilskåret og spisset ved anke, og fordi lagmannsretten har tingrettens behandling og dom i bunnen.⁶ Saksforberedelsen vil i lagmannsretten preges av at det skal skje en overprøving, og ikke en ny behandling.⁷ Videre har tingretten det største saksvolumet, og det er av stor betydning at tingrettens

---

⁶ Nordèn og Bårdsen (2008) s. 42.

⁷ NOU 2001:32 s. 357.

saksforberedelse er effektiv og gir best mulig grunnlag for riktig avgjørelse. For Høyesterett er en del av de sentrale reglene om behandlingen i lagmannsretten gitt tilsvarende anvendelse, jf. tvl. §§ 30-3 og 30-8. Arbeidet med saksforberedelsen i Høyesterett vil likevel ha et annet preg enn i underinstansene. Selve henvisningsbeslutningen vil ofte ha skåret saken til og spisset problemstillingen inn mot de forhold som begrunner Høyesteretts behandling.⁸

Opgaven vil videre kun omhandle allmennprosessens regler om aktiv saksstyring. I tvl. § 10-2 annet og tredje ledd er det gitt særlige regler om saksforberedelse i småkravprosess. Også i småkravprosessen skal det være effektivitet og kvalitet på det forberedende arbeidet. Samtidig skal saksforberedelsen i denne prosessformen være enkel, ut fra ønsket om å redusere prosesskostnadene.⁹ Flere av de helt sentrale bestemmelsene i kapittel 9 om saksforberedelsen i allmennprosessen er ikke gitt anvendelse, slik som tvl. §§ 9-4 og 9-11. Småkravprosessen faller således utenfor oppgavens tema.

Heller ikke sanksjoner ved manglende eller for sen saksstyring vil bli behandlet, jf. tvl. § 11-7. Domstollederen har plikt til å påse at § 11-6 om aktiv saksstyring følges opp, jf. § 11-7 første ledd. Hvis det går for lang tid fra hovedforhandling til dom blir avsagt, kan dette fremskyndes ved bruk av § 11-7.¹⁰ Bestemmelsen kan derfor indirekte bidra til effektiv behandling. Plikten gjelder imidlertid bare domsstolleders ansvar for fremdriften i den enkelte sak, og vil i hovedsak bestå i utarbeidelse av rutiner som sikrer at hver sak får en forberedende dommer, og at denne styrer saken aktivt.¹¹ Bestemmelsen regulerer ikke hvordan redskapene for aktiv saksstyring kan benyttes av den enkelte dommer for å oppnå hurtigere tvisteløsning, og vil neppe kunne ha en avgjørende funksjon for å oppnå riktig resultat. Bestemmelsen vil derfor bare bli trukket inn i relasjon til den ene beslutningen som er truffet av Høyesteretts ankeutvalg om aktiv saksstyring, se punkt 2.3.

Videre er oppgaven avgrenset mot dommerens rett og plikt til materiell og prosessuell veiledning av partene, jf. tvl. § 11-5. Retten skal bringe klarhet i faktiske og

---

⁸ Nordèn og Bårdsen (2008) s. 43.

⁹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 195.

¹⁰ Schei m.fl. (2007) s. 552.

¹¹ Schei m.fl. (2007) s. 552.

rettslige anførsler. At det ikke bringes klarhet i hva som påberopes, vil kunne være en saksbehandlingsfeil som får konsekvenser for den avgjørelse som treffes.¹² Veiledningen kan være viktig for en effektiv gjennomføring av tvistebehandlingen, men den er ikke et konkret virkemiddel for aktiv saksstyring. For retten vil det likevel kunne foreligge en sammenheng mellom de to aktivitetene. Desto mer det ligger an til veiledning, desto viktigere vil det være av hensyn til saksavviklingen at veiledningen skjer på et tidlig stadium.¹³

Oppgaven behandler heller ikke de grep dommeren foretar av ordensmessig karakter, eller reglene for den praktiske gjennomføringen av hovedforhandling. Dette gjelder for eksempel dommerens plikt til å våke over ”at forhandlingen foregaar med orden og værdighet”, jf. domstolloven¹⁴ § 133, eller hans beslutning om at forhandlingen skal føres for lukkede dører, jf. § 125. Avgrensningen blir noe flytende, ettersom de grep dommeren tar både kan regnes som en del av reglene om aktiv saksstyring og den praktiske gjennomføring. Dette gjelder for eksempel beramning av hovedforhandling, jf. tvl. § 9-4 annet ledd bokstav h.¹⁵

Utenfor holdes også saksforberedelse for særlige prosess typer, slik som barnefordelingssaker, gruppesøksmål og skjønn. Her gjelder egne prosessregler.

1.4 Den videre fremstilling

Fremstillingen vil i kapittel 2 definere relevante rettskilder og metode for oppgaven.

En mer utførlig redegjørelse for begrunnelsen for og grunnleggende hensyn bak aktiv saksstyring er å finne i kapittel 3. Det vil dels bli behandlet hvorfor det var behov for endring i rettens saksstyring, sett i forhold til tvistemålsloven og praksis under denne, se punkt 3.1. Dels vil de grunnleggende hensynene til effektivitet og riktig resultat bli behandlet i punkt 3.2.

---

¹² Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 709.

¹³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 178.

¹⁴ Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.

¹⁵ Borg (2008) s. 4.

I kapittel 4 vil rettens redskaper for aktiv saksstyring, i tråd med tvl. §§ 11-6, 9-4, 9-11 og 9-13, drøftes opp mot hensynene til effektivitet og riktig avgjørelse. Drøftelsen består av fire hoveddeler; aktiv saksstyring i sin alminnelighet, jf. § 11-6 behandles i punkt 4.1. Saksstyring i saksforberedelsen, jf. §§ 9-4 og 9-11 vil bli behandlet i punkt 4.2 og 4.3. Saksstyring under hovedforhandlingen, jf. § 9-13 drøftes i punkt 4.4.

Til slutt gis en avsluttende kommentar i kapittel 5.

2 Rettskilder og metode

I det følgende gis en oversikt over relevante rettskilder for oppgavens tema og hvordan jeg bruker den respektive kilden, samt hvilken vekt den har etter tradisjonell rettskildelære.

2.1 Lover

Hovedloven for oppgaven er lov av 17. juni 2005 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven). I tråd med alminnelig rettskildelære, vil en normal språklig forståelse av lovteksten være utgangspunktet for tolkningen av loven.¹⁶

Før 2008 var det lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) som regulerte saksgangen for sivile saker. Denne loven vil bli benyttet til å illustrere behovet for endring på sivilprosessens område.

Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK) er sentral for å klarlegge det nærmere innhold i hensynet til effektivitet. EMK har status som norsk formell lov, jf. menneskerettsloven¹⁷ § 2, og skal ved motstrid gå foran annen lovgivning, jf. § 3.

---

¹⁶ Eckhoff (2001) s. 39.

¹⁷ Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

2.2 Forarbeider

De sentrale forarbeider er NOU 2001:32 bind A og B *Rett på sak* (Tvistemålsutvalgets innstilling) og Ot. prp. nr. 51 (2004-2005). Tvisteloven trådte i kraft 1. januar 2008, noe som tilsier at tilfanget av rettspraksis er begrenset. I kjennelse av Høyesteretts ankeutvalg, inntatt i Rt. 2008 s. 1263, understrekes betydningen av lovens ordlyd og hensynet til forutberegnelighet for brukerne, fremfor tvistelovens forarbeider (premiss 17). I tråd med dette, vil oppgaven ikke ukritisk benytte forarbeidene som rettskilde. Forarbeider regnes i teorien som en relevant rettskildefaktor som lovanvendere i noen grad bør føle seg bundet av.¹⁸

2.3 Rettspraksis

Jeg vil i oppgaven anvende praksis fra Høyesterett, lagmannsrett og EMD.¹⁹ Både rettspraksis som bygger på tvisteloven og tvistemålsloven vil bli benyttet.

Praksis etter tvisteloven vil ha stor vekt. Det er hittil bare truffet én beslutning fra Høyesteretts ankeutvalg om aktiv saksstyring. Denne er inntatt i Rt. 2008 s. 1300. I saken fremsatte klageren krav om saksstyring i et dødsbo, fordi domsstollederen i tingretten ikke hadde truffet en avgjørelse innen én måned, slik som tvl. § 11-7 fjerde ledd annet punktum anviser. Fordi førstelagmannen var inhabil, behandlet Høyesteretts ankeutvalg saken, jf. § 11-7 fjerde ledd første punktum. Ankeutvalget måtte ta stilling til om lagmannsretten hadde brutt plikten til aktiv saksstyring, jf. §§ 11-6 og 11-7. Utvalget kom til at lagmannsretten ikke hadde forsømt seg, slik at det ikke var grunnlag for pålegg. Det ble ikke tatt stilling til om tingrettens behandling hadde vært for sen eller unnlatt tilstrekkelig saksstyring, ut fra at fristen i § 11-7 fjerde ledd annet punktum bare gjelder for embetslederen i den domstolen som har saken til behandling.

---

¹⁸ Eckhoff (2001) s. 73.

¹⁹ Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol (The European Court of Human Rights).

Praksis etter tvistemålsloven vil på enkelte områder ha stor vekt. Dette gjelder der tvisteloven er ment å opprettholde tidligere praksis. Rettspraksis fra tvistemålsloven tjener i all hovedsak som illustrasjonsmateriale i oppgaven.

Praksis fra EMD vil anvendes for å klarlegge hensyn bak innføring av aktiv saksstyring.

Tradisjonelt legges det stor vekt på avgjørelser av Høyesterett.²⁰ Lagmannsrettens avgjørelser har langt mindre autoritet enn avgjørelser fra Høyesterett.²¹ Praksis fra EMD har stor vekt, ettersom domstolen står for den sentrale og dynamiske fortolkningen av EMK.²²

I det følgende gis en oversikt over avgjørelser jeg har brukt og på hvilken måte jeg har funnet dem. Hvor i oppgaven de er behandlet angis i parentes:

Rt. 2008 s. 1986 fikk jeg tilgang til på www.lovdata.no, base: HRSIV, HASIV, med søkeordet ”tvisteloven § 9-4”, 1 treff (s. 38), Rt. 2008 s. 1300 fant jeg på www.lovdata.no, base: HSIV, HASIV, med søkeordet ”aktiv saksstyring”, 1 treff (s. 6), Rt. 2008 s. 1263 ble omtalt av veileder på veiledningsmøte 30.01.09 (s. 6), Rt. 2000 s. 996 ble jeg oppmerksom på i Eckhoff (2001) s. 330 – 331 (s. 7) og Rt. 1993 s. 440 ble omtalt i Schei m.fl. (2007) s. 438 (s. 15).

LG-2008-114103 fant jeg gjennom www.lovdata.no, base: HSIV, LRSIV, søkeord: “stor velferdsmessig betydning”, 86 treff (s. 23, 27 og 37). Søkeordet var basert på at jeg trakk en parallell til forvaltningsrettens bruk av termen ”stor velferdsmessig betydning for søker”.

Sakene fra EMD; Majewski v. Poland, 11. oktober 2005, Frydlender v. France, 27. juni 2000 og Humen v. Poland, 15. oktober 1999, har jeg funnet via The European Court of Human Rights, HUDOC database: <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/>, med søkeordet ”within reasonable time”, 100 treff (s. 19).

2.4 Tilsynsutvalget for dommere

Tilsynsutvalget for dommere (TUSAK) er en klage- og disiplinærordning for dommere i tingrettene, lagmannsrettene og Høyesterett, samt jordskifterettene og jordskifteoverrettene, jf. domstolloven § 235 første ledd og § 236 første ledd. TUSAK er et selvstendig og

---

²⁰ Eckhoff (2001) s. 159.

²¹ Eckhoff (2001) s. 162.

²² Rt. 2000 s. 996 på s. 1107.

uavhengig forvaltningsorgan.²³ Tilsynsutvalgets viktigste rettesnor er å arbeide for å avdekke forhold som er egnet til å svekke tilliten til domstolene.²⁴ Hvis man mener at en dommer overtrer de plikter han eller hun har som dommer, eller for øvrig opptrer i strid med god dommerskikk, kan man ha rett til å klage til Tilsynsutvalget. Utvalget kan ilegge advarsel eller kritikk, jf. domstolloven § 236. Tilsynsutvalgets vedtak blir i oppgaven anvendt for å belyse problemstillinger, og som en argumentasjonskilde for reelle hensyn, ut fra argumentets innhold og godhet.

Vedtak fra Tilsynsutvalget har jeg funnet på følgende måte:

TUSAK-2007-100 fant jeg via www.lovdata.no, hurtigsøk TUSAK, med søkeordet ”aktiv saksstyring”, 3 treff (s. 52), TUSAK-2007-88 og TUSAK-2006-20 har jeg funnet gjennom www.lovdata.no, base: HSIV, LRSIV, TUSAK, med søkeordet ”prosessledning”, 129 treff (begge s. 51) og TUSAK-2003-34 ble jeg oppmerksom på via www.domstol.no, Domstollenker: Tilsynsutvalget for dommere, Årsmelding, Tilsynsutvalgets årsmelding for 2003 under overskriften: ”Saksbehandlingstid fra hovedforhandling til dom” s. 8, http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_16585.aspx?epslanguage=NO s. 8 (s. 21).

2.5 Retningslinjer for domstoler

Etter tvistelovens ikrafttredelse har flere domstoler innført retningslinjer for gjennomføringen av aktiv saksstyring. Retningslinjene blir i stor grad sendt til advokater som skal føre en sak for domstolen. De kan derfor få stor praktisk betydning for både retten og prosessfullmektigene. Retningslinjene vil bli brukt som bakteppe for å drøfte problemstillinger som kan oppstå ved aktiv saksstyring, herunder planmøte etter tvl. § 9-4 og fremdriftsplan etter tvl. § 9-11.

Det er ifølge Domstoladministrasjonen (DA) neppe alle domstoler som har slike retningslinjer, og de er heller ikke pliktige til å ha det.²⁵ I den grad

---

²³ <http://www.domstol.no/DAtemplates/Section.aspx?id=10049&epslanguage=NO>, [sitert 24.01.09].

²⁴ http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_16590.aspx?epslanguage=NO, [sitert 24.01.09].

²⁵ DA, Storvik, e-post, 05. 02. 09.

Domstoladministrasjonen har mottatt retningslinjer for domstolene har disse blitt lagt ut på intranettet, slik at andre domstoler kan bruke disse som inspirasjon til egne retningslinjer.²⁶

På min forespørsel sendte Domstoladministrasjonen meg de rutinebeskrivelser de hadde tilgjengelige.²⁷ Dette gjaldt retningslinjer tilknyttet tvistemålsloven fra Oslo tingrett og lagmannsrettene Gulating, Borgarting og Frostating. Videre var det retningslinjer tilknyttet tvisteloven fra tingrettene Oslo, Asker og Bærum, Bergen, Hedmarken og Kristiansand, samt rundskriv fra Agder lagmannsrett til førsteinstansene i Agder lagdømme. Retningslinjene for Nordhordland tingrett fikk jeg tilgang til på egenhånd via internett, <http://google.no>, med søkeordet ”retningslinjer aktiv saksstyring”, som ledet til www.jus.no/asset/34265/1/34265_1.doc.

Jeg har utelukkende fokusert på retningslinjer for ulike tingretter. Dette ut fra at oppgaven bare behandler aktiv saksstyring i tingrettene, se avgrensingen i punkt 1.3. De aktuelle tingrettene er Oslo, Asker og Bærum, Bergen, Hedmarken og Nordhordland.

Bakgrunnen for dette utvalget av tingretter, og ikke Kristiansand tingrett, er fordi retningslinjene for Kristiansand tingrett bare omhandler hovedforhandling, og ikke saksforberedelse.

Jeg har i denne oppgaven valgt å arbeide normrettet, og jeg har ikke vurdert hvordan retningslinjer for aktiv saksstyring i domstolene faktisk blir praktisert.

Retningslinjene er å anse som interne retningslinjer som den enkelte domstolleder fastsetter i henhold til sin styringsrett i domstolen.²⁸ Retningslinjene kan neppe sies å ha noen rettskildemessig vekt, utover at de vil være en beskrivelse av utgangspunktet for praksis.²⁹

---

²⁶ DA, Storvik, e-post, 05. 02. 09.

²⁷ DA, Storvik, e-post, 09. 01. 09.

²⁸ DA, Storvik, e-post, 05. 02. 09.

²⁹ DA, Storvik, e-post, 05. 02. 09.

2.6 Juridisk litteratur

Den mest relevante juridiske litteratur er Anne Robberstad, *Sivilprosess*, Oslo 2009, *Tvistelovens kommentarutgave*, bind I og II, Oslo 2007 av Tore Schei m.fl. og Jo Hov, *Rettergang I og III*, Oslo 2007. Robberstads fremstilling gir bidrag til oppgaven, blant annet for hva som anses som ”riktig resultat” i punkt 3.2.1. Schei m.fl. bygger i det vesentlige på forarbeidene til tvisteloven og belyser aktiv saksstyring bare i noen grad utover disse. Hov er mer selvstendig i sin tilnærming enn Schei og blir i oppgaven vektlagt i større utstrekning.

Det er tidligere skrevet tre masteroppgaver om aktiv saksstyring ved Det Juridiske Fakultet i Oslo. Den første masteroppgaven er skrevet av Linda Olsen, høst 2007. Oppgaven omhandler endringer i hverdagen til rettens aktører etter innføringen av aktiv saksstyring og benytter innhentet empiri fra observasjon i retten, samtaler med domsstolledere og egne erfaringer som sekretær i Sør-Trøndelag tingrett. Etter mitt syn er det empiriske grunnlaget i oppgaven såpass konkret innredet, at jeg ikke har benyttet noe av masteroppgaven i nærværende oppgave.

Den andre masteroppgaven er skrevet av Thea Elise Kjeraas og Siri Alstad Frogner, vår 2008. Oppgaven gir en helhetlig fremstilling av aktiv saksstyring i allmennprosessen, i andre prosessformer, i andre instanser enn førsteinstans og i et komparativt perspektiv, samt forholdet til veiledningsplikten. Oppgaven behandler saksstyring i sin alminnelighet, mens jeg ser aktiv saksstyring bare opp mot de overordnede hensyn effektivitet og riktig resultat. Den tidligere masteroppgaven blir etter min oppfatning litt for generell, og den har derfor ikke gitt veiledning for min oppgave.

Den tredje masteroppgaven er skrevet av Øivind Borg, vår 2008. Oppgaven gir en fremstilling av reglene om aktiv saksstyring, og en vurdering av de norske reglene, på bakgrunn av den erfaring en har med endringene i den engelske prosessreform som inntrådte i 1999.³⁰ Fordi jeg ønsket en snever problemstilling, var det viktig og nødvendig å avgrense oppgaven i størst mulig utstrekning. Borgs masteroppgave ga derfor nyttige bidrag til avgrensningen i punkt 1.3.

---

³⁰ Borg (2008) s. 2-3.

Juridisk litteratur har etter tradisjonell rettskildelære liten vekt som selvstendig rettskilde.³¹

De tre masteroppgavene har jeg funnet via Digitale Utgivelser ved Universitet i Oslo, ved søk innenfor juridiske emner og med søkeordet ”Aktiv saksstyring”;

Evensen: <http://www.duo.uio.no/publ/jus/2007/67651/67651>,

Kjeraas og Frogner: <http://www.duo.uio.no/publ/jus/2008/73068/73068>,

Borg: <http://www.duo.uio.no/publ/jus/2008/72935/72935>.

3 Bakgrunn og begrunnelse for aktiv saksstyring

3.1 Behovet for endring

3.1.1 Saksforberedelse før tvisteloven

Det kan spørres om aktiv saksstyring allerede *var* gjeldende rett etter tvistemålsloven.

Motivene til tvistemålsloven uttrykte at ”dommeren maa gjengives sin aktivt procesledende stilling.”³² En mer effektiv prosessledelse fra dommerens side ville gi større hurtighet og bedre rettsikkerhet i rettspleien.³³ Lovgiver skulle derfor legge prosessledelsen i dommerens hånd for å oppnå garantier for at rettspleien ble så betryggende som mulig.³⁴

Den prosessordning som ble avløst av tvistemålsloven ble gjerne omtalt som ”den gamle prosess”.³⁵ Tvistemålsloven ble vedtatt 13. august 1915 og trådte i kraft 1. juli 1927. Før dette var det etter norsk rett ingen generell rettergangslov. Noen bestemmelser fantes i

---

³¹ Eckhoff (2001) s. 270.

³² Sivilprosesskomisjonens Utkast 1908) s. 79 (Utkast), som her gjengir fra Bernhard Getz` utkast til reformens grunnlag (1902) s. 2.

³³ Indst. O XV (1912) s. 2.

³⁴ Indst. O XV (1912) s. 3.

³⁵ Michelsen (1999) s. 18.

Christian Vs Norske Lov³⁶, noen i senere lovgivning og noen regler hadde utviklet seg i praksis.³⁷

Et vesentlig trekk ved den gamle prosessen var at den bygget på skriftlighet og bevismiddelbarhet.³⁸ Partene skrev innlegg, der de prosederte saken, så vel bevisene som jusen. Innleggene ble ofte mange og lange.³⁹ Denne prosessmåten var omstendelig og treg. Dommeren kom for alvor inn etter en omfattende forberedelse, og hans rolle var begrenset til å ta i mot og sende innleggene.⁴⁰ Dommeren hadde med andre ord ingen anledning til å gripe inn eller kutte ned på det partene brakte frem, eller sørge for at saken ble konsentrert om de springende punkter. Det var derfor behov for virkemidler som skulle engasjere dommeren i større grad.

Spørsmålet var *hvilke* virkemidler dommeren skulle gis for å oppnå en mer effektiv prosessledning.⁴¹ Hvis saken ble fremmet, skulle dommeren sette i gang noe som tvistemålsloven dels kalte ”en forberedende behandling”, jf. § 302, og dels kalte ”saksforberedelse”, jf. overskriften i 22de kapitel. Formålet var etter tvml. § 302 å skaffe tilveie de nødvendige betingelser for at den etterfølgende hovedforhandling kunne gjennomføres uten utsettelse.⁴² Saksforberedelsen kunne – etter dommerens valg – enten foregå muntlig ved personlig fremmøte eller gjennom skriftveksling, jf. § 302 første ledd. Men loven verken forlangte eller forutsatte at muntlig saksforberedelse skulle være regelen.⁴³ I praksis ble muntlig saksforberedelse forbeholdt person- og familierettssaker, og flertallet av sakene ble forberedt skiftlig.⁴⁴

---

³⁶ Lov av 15. april 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov (NL).

³⁷ Hagerup (1903) s. 103.

³⁸ Mæland (2006) s. 18.

³⁹ Michelsen (1999) s. 18.

⁴⁰ Michelsen (1999) s. 18.

⁴¹ Utkast 1908 s. 80-81.

⁴² Augdahl (1947) s. 30.

⁴³ Augdahl (1947) s. 31.

⁴⁴ Hov (1999) s. 142-143.

For muntlig saksforberedelse gjaldt tvml. §§ 303-312. Det kunne blant annet holdes rettsmøte etter § 304 første og annet ledd. I rettsmøte kunne partene gi forklaringer som ble ført inn i rettsboken.

Dersom dommeren besluttet skriftlig saksforberedelse, oppstilte tvistemålsloven flere regler, jf. §§ 313-317. Dommeren forsynte stevningen med et ”pålegg om tilsvaer” og lot begge deler forkynnes for saksøkte. Pålegget skulle gå ut på at saksøkte innen en bestemt frist, som regel ikke lenger enn tre uker, enten måtte gi tilsvaer i et forberedende innlegg eller møte personlig for dommeren og gi tilsvaer.⁴⁵ Dersom saksøkte hadde innsigelser å komme med, måtte han komme med dem i tilsvaret, jf. § 313, jf. § 91.

Hovedforhandling skulle berammes med minst to ukers varsel, jf. tvml. § 319, og dommeren skulle snarest mulig sørge for å forberede bevisførselen, jf. tvml. § 320 første ledd. Å forberede bevisførselen ble i tvistemålslovens motiver ansett å være ett av de viktigste virkemidlene for å oppnå en aktiv prosessledelse.⁴⁶ Forberedelsen besto blant annet i å nekte bevis ført, jf. § 189, beslutte bevisførsel av eget tiltak, jf. § 190, innkalle vitner, jf. §§ 200-202, gjennomføre granskning, jf. § 227, oppnevne sakkyndige, jf. § 238 og anordne skriftlige beviser, jf. §§ 252 til 260.

I tillegg forutsatte prinsippet om at rettergangen skulle gjennomføres innen rimelig tid, at retten i en viss grad bidro til fremdriften av saken. Riktignok ble ikke formuleringen ”innen rimelig tid” benyttet, men etter mitt syn kan det i tvml. § 318 spores samme meningsinnhold. Så snart dommeren fant at saken var tilstrekkelig forberedt, skulle hovedforhandling berammes.

Lovkommentaren til tvistemålsloven pekte dessuten på at det var viktig at saksforberedelsen ikke ble begrenset til rent formell kontakt og innlegg i prosesskrifter, brev og rettsmøter.⁴⁷ Prosessfullmektigene og retten burde under saksforberedelsen ta uformell kontakt pr. telefon med henblikk på hensiktsmessig fremdrift av saken, opplegget

---

⁴⁵ Augdahl (1947) s. 31.

⁴⁶ Utkast 1908 s. 80.

⁴⁷ Schei (1998) s. 866.

for bevisførselen, oppklaring av uklarhet i prosessopplegget og mulighet for hel eller delvis minnelig løsning av tvisten.⁴⁸

Som det har fremgått var det allerede under tvistemålsloven tanker om å strukturere saksforberedelsen mest mulig effektivt og hensiktsmessig – med anledning til dels store innslag av muntlighet. Tvistemålsloven inneholdt en rekke enkeltbestemmelser som tilsa at dommeren skulle utvise aktivitet for at saken kunne bringes frem til hovedforhandling. Under ”den gamle prosessen” var dommeren et mellomledd under partenes skriftveksling. Etter tvistemålsloven skulle dommeren utvise en helt annen energi under saksforberedelsen. Forholdene lå således til rette for at dommeren skulle ha en mer aktiv prosessledelse.

At saksforberedelsen i hovedsak var skriftlig resulterte imidlertid i at dommerens prosessledelse ikke ble så effektiv. Dommerne kunne ikke be parten holde seg til saken, når parten allerede hadde skrevet ned sitt innlegg og gitt det fra seg. Den skriftlige saksforberedelsen førte videre til at saken dro ut. En hadde som regel ganske romslige frister til å komme med skriftlige innlegg, og det var ikke vanskelig å få utsettelse.⁴⁹

Videre var det hovedsakelig prosessfullmektigene som under saksforberedelsen utviste aktivitet. Mange av dommerne inntok en nøytral og mer passiv rolle.⁵⁰ Forarbeidene til tvisteloven peker på at en god del dommere hadde en aktiv rolle under tvistemålsloven og oppnådde gode resultater ved det, men at det var få som var så aktive som de burde være.⁵¹

Et ytterligere moment var at det flere steder ble praktisert lokale eller regionale retningslinjer for saksforberedelse, gjerne etter avtale med domstolen(e) og advokatene.⁵² Et vanlig element i disse avtalene var at prosesskriv skulle sendes direkte og med en generell svarfrist på tre uker dersom intet annet ble sagt.⁵³ Det ble med andre ord benyttet

---

⁴⁸ Schei (1998) s. 866.

⁴⁹ Bratholm og Hov (1973) s. 82.

⁵⁰ NOU 2001:32 s. 133.

⁵¹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 177-178.

⁵² NOU 2001: 32 s. 711.

⁵³ NOU 2001: 32 s. 711.

alminnelige frister, uavhengig av den konkrete sak. Dette oppfordret ikke til en aktiv saksstyring.⁵⁴

Videre ga tvistemålslovens regler ikke klare svar på hvordan ansvaret for sakens fremdrift skulle fordeles mellom retten og partene. Mens dommeren skulle styre tvisten, var det partene som satte rammene for saken, og som hadde hovedansvaret for at denne ble opplyst og bevis ført.⁵⁵ Dette kan være en årsak til varierende praksis hos dommere i hvordan de påvirket tempoet i saksbehandlingen.

Samlet tyder det dels på at praksis utartet seg i motsatt retning av tvistemålslovens tilsiktede formål, og dels at loven ikke ga klare nok regler for rollefordelingen mellom aktørene. Resultatet var at hurtigheten i saksbehandlingen ble skadelidende, og at det fremtrådte et behov for nye regler om saksstyringen under saksforberedelsen.

3.1.2 Hovedforhandling før tvisteloven

Før selve hovedforhandlingen hadde dommeren plikt til å bringe på det rene om parter, vitner og eventuelt sakkyndige var til stede, jf. tvml. § 328 første ledd. Tilsvarende gjaldt med hensyn til dokumenter og andre bevisgjenstander, jf. tvml. § 328 annet ledd.

Under hovedforhandlingen hadde dommeren ansvaret for at saken ble gjennomført uten vidløftighet, og uten at uvesentlige forhold ble trukket inn i saken, jf. tvml. § 327. I dommerens plikt til å sørge for at saken ikke ble vidløftiggjort, lå det også en kompetanse til å avskjære gjentakelser, unødige utflytende utredninger mv.⁵⁶ Det lå dessuten en adgang til å begrense og eventuelt avskjære forhandlinger om anførsler og innsigelser som åpenbart ikke kunne føre frem, samt avskjære bevisførsel i tilknytning til denne, jf. Rt. 1993 s. 440.⁵⁷

Videre innebar prinsippet om at rettergangen skulle gjennomføres innen rimelig tid, at dommeren bidro til en hurtig saksavvikling. Prinsippet kom etter mitt syn, til uttrykk i

---

⁵⁴ NOU 2001: 32 s. 711.

⁵⁵ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 177.

⁵⁶ Ot. prp. 1910 s. 213.

⁵⁷ Se også Schei (1998) s. 904.

flere bestemmelser. Dommeren kunne sette bevis ut av betraktning, dersom fremsettelsen av beviset var forsinket i den hensikt å forlenge saken, eller saken for øvrig ville bli betraktelig forsinket, jf. tvml. § 189 første ledd. Når retten fant at saken var moden til å pådømmes, skulle forhandlingene avsluttes, jf. tvml. § 338. Videre burde dommen bli avsagt umiddelbart etter at saken var tatt opp til doms, og som hovedregel senest to uker etter dette tidspunktet, jf. tvml. § 152.

Som det har fremkommet var dommeren etter tvistemålsloven gitt vide hjemler og virkemidler for at saken skulle avvikles i et hurtig tempo. Rettspraksis viser at hjemlene ble anvendt i en viss utstrekning. Praksis og aktivitetsnivå varierte imidlertid atskillig og var sterkt personavhengig.⁵⁸ Hovedforhandlinger under tvistemålslovens system ble ofte preget av sendrektighet og manglende konsentrasjon, med unødvendige gjentakelser av partens argumentasjon i innledningsforedrag og prosedyrer.⁵⁹ Det kan tyde på at tvisteloven la til rette for en strukturert behandling, men at det i praksis var behov for klarere retningslinjer for dommerens plikt til å lede saken på en konsentrert og tydelig måte.

3.2 Grunnleggende hensyn

3.2.1 Riktig resultat

Den grunnleggende målsettingen i enhver rettstvist som blir anlagt for domstolene, er å komme frem til et materielt riktig resultat. Målet er en forutsetning for å oppnå samfunnets tillit til domstolene, som igjen er nødvendig for et velfungerende rettsapparat.

Hva som er et ”riktig” resultat, har vært et diskutert tema i prosessteorien.⁶⁰ En sondring er skillet mellom den materielle og den formelle sannhet. ”Materiell” sannhet kan defineres som sannhet i den ordinære språklige betydning av ordet: At noe er sant, betyr at

---

⁵⁸ Nordèn og Bårdsen (2008) s. 73.

⁵⁹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 188-189.

⁶⁰ Robberstad (2009) s. 12.

det stemmer overens med virkeligheten.⁶¹ ”Formell” sannhet kan betraktes som den sannhet som er skapt av partene, ut fra de fakta partene har fremlagt for retten.⁶²

Utfallet av en sak bør bli bestemt ut fra korrekt faktum og korrekt rettsanvendelse.⁶³ Utgangspunktet i norsk sivilprosess er, med reservasjon for saker som ikke er undergitt fri rådighet, jf. tvl. § 11-4, at *partene* har plikt til å belyse saksforholdet og føre de nødvendige bevis for å få klarlagt dette. Forarbeidene fremhever at så lenge partene har innsikt i saksforholdet og om nødvendig har juridisk bistand, vil de som oftest få frem det sentrale i saken.⁶⁴

Utgangspunktet modifiseres der hvor det er behov for at *retten* bidrar til sakens opplysning. Tvisteloven har ingen alminnelig bestemmelse om dette. Til sammenligning har dommeren i sivile tvister ikke plikt til å ”våke over at saken blir fullstendig opplyst”, slik som i straffesaker, jf. straffeprosessloven⁶⁵ (strpl.) § 294.

Men retten kan bidra til sakens opplysning ved regler om rett til å føre bevis, jf. tvl. § 11-2 annet ledd, for eksempel å oppnevne sakkyndige av eget tiltak når det trengs for å få et ”forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag”, jf. tvl. § 25-2 første ledd. Retten kan også bestemme at bevis skal føres på annen måte enn partene har lagt opp til, jf. tvl. § 21-7 annet ledd bokstav c. Videre har dommeren plikt til såkalt materiell prosessledning, jf. tvl. § 11-5 annet ledd. Prosessreglene skal således gi dommeren verktøy som ”leder fram til den materielt korrekte løsning.”⁶⁶

Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 34 sier at det i juridisk teori er trukket frem et generelt prinsipp om at saksbehandlingen skal være forsvarlig. Departementet angir samme sted, at i forsvarlighetsprinsippet ligger at retten skal få et best mulig grunnlag for å treffe en riktig avgjørelse. Prinsippet handler tilsynelatende om sannhet, men forarbeidene skiller ikke mellom den materielle og den formelle sannhet. Som en følge av at partene

---

⁶¹ Robberstad (2009) s. 12.

⁶² Robberstad (2009) s. 12.

⁶³ NOU 2001:32 s. 115.

⁶⁴ NOU 2001:32 s. 115.

⁶⁵ Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.

⁶⁶ NOU 2001:32 s. 132.

hovedsakelig har rådighet over presentasjonen av materialet, og at dommeren har begrensede muligheter for innblanding, er min oppfatning at prinsippet omhandler den formelle sannhet.

NOU 2001:32 s. 650 gir etter mitt syn en god forståelse av begrepet ”forsvarlig”. En forsvarlig behandling skal være optimal med hensyn til grundighet for å nå et materielt riktig resultat. Men riktig resultat er ikke det eneste hensynet som teller. Saksomkostningene må stå i et rimelig forhold til betydningen av tvisten.⁶⁷ Videre må gjennomføringen av tvisten ikke ta for lang tid. Ofte vil det være bedre for partene å få en rask avgjørelse etter en rimelig god behandling enn etter en meget tidkrevende behandling som gir noe større trygghet for riktig resultat.⁶⁸ For at behandlingen skal være forsvarlig må rettergangen også gi lik prosessuell mulighet for partene, uavhengig av økonomiske ressurser.⁶⁹

Hensynet til riktig resultat må avveies mot andre sivilrettslige grunnprinsipper, for eksempel konsentrasjonsprinsippet, slik at prosessen ikke trekker ut og blir unødvendig kostbar.⁷⁰ Paragraf § 11-6 første ledd fanger opp denne avveiningen med ordene ”effektivt og forsvarlig”. Også § 9-4 første ledd er sentral, ettersom retten skal styre saksforberedelsen for å oppnå en behandling som er ”forsvarlig, rask og prosessøkonomisk”.

3.2.2 Effektivitet

3.2.2.1 Hurtighet

I ”effektivitet” ligger at prosessen dels skal bli hurtigere, og dels mer prosessøkonomisk, jf. tvl. § 1-1 første ledd, § 11-6 første ledd og § 9-4 første ledd.⁷¹

---

⁶⁷ NOU 2001:32 s. 650.

⁶⁸ NOU 2001:32 s. 650.

⁶⁹ NOU 2001:32 s. 650.

⁷⁰ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 34.

⁷¹ Se også Schei m.fl. (2007) s. 541.

En hurtig prosess er viktig for at partene skal kunne få sin tvist løst raskt. Behovet for hurtighet vil variere med sakens gjenstand, men en rettstvist vil i alminnelighet kreve ressurser og krefter av partene. Det er derfor viktig og snarest mulig få en avslutning på saken.

I begrepet ”hurtighet” ligger at saksbehandlingen konsentreres om det sentrale og omtvistede grunnlag. Videre skal *saksbehandlingen* tilpasses tvistens betydning, slik det fremkommer av proporsjonalitetsprinsippet, som er nedfelt i tvl. § 1-1 annet ledd fjerde strekpunkt. ”Betydning” må her forstås som den grad av betydning tvisten har for sakens parter - og omfatter både økonomisk, personlig og ideell verdi.⁷² En tvist som har prinsipielle sider, kan gi betydning som fortjener en mer omfattende behandling. Dette fordi den da har betydning utover den foreliggende sak, dvs. betydning også for andre enn sakens parter.⁷³

At prosessen skal være hurtig følger også av Norges internasjonale forpliktelser etter EMK artikkel 6 nr. 1 om at rettergangen skal skje ”within a reasonable time.” EMD har oppstilt tre vurderingskriterier for hva som er innen rimelig tid: Sakens kompleksitet, saksøker og de aktuelle myndighetenes håndtering av saken, og hvilken betydning tvisten har for saksøker.⁷⁴ Disse kriteriene gir uttrykk for et proporsjonalitetsprinsipp og kan gi veiledning for rettens saksstyring.

3.2.2.2 Prosessøkonomi

Tvisteløsningen skal videre bli mer prosessøkonomisk enn etter tvistemålsloven. Prosessen skal bli rimeligere både for retten og partene. Proporsjonalitetsprinsippet kan igjen gi veiledning. *Saksomkostningene* må stå i forhold til tvistens betydning, jf. tvl. § 1-1 fjerde

---

⁷² Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 455.

⁷³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 48.

⁷⁴ Se bl.a. *Majewski v. Poland*, 11. oktober 2005 premiss 38, *Frydlender v. France*, 27. juni 2000 premiss 43 og *Humen v. Poland*, 15. oktober 1999 premiss 60.

strekpunkt. Er saken prinsipiell eller av vesentlig betydning for partene, tilsier det normalt at det nedlegges mer ressurser enn i andre saker.⁷⁵

For partene vil lavere kostnader bety at flere får tilgang til rettapparatet. Dersom det avsettes like store ressurser til hver enkelt sak, vil det resultere i en treg og kostbar prosess for de mindre sakene. Mange kunne vegre seg for å fremme krav for retten, og dermed ville prinsipielle og viktige saker risikere å forbli uløst. Den allmenne tilgangen til domstolene vil dermed kunne bli svekket. De mer avanserte sakene ville også kunne bli skadelidende, ved at de mindre sakene spiser opp verdifull tid og ressurser.

Hensynet til domstolenes begrensede ressurser kommer også inn.⁷⁶ Er domstolene nødt til å foreta en prioritering, vil de kunne avvikle flere saker. I tillegg kommer at domstolene vil få en viktigere rolle i å styre kostnadsnivået.⁷⁷ Dette innebærer at prosessøkonomien i langt større grad vil avhenge av domstolenes vurdering av saken, og ikke av partenes individuelle økonomi. Dette vil kunne utjevne prosessuell ulikhet mellom partene under hovedforhandlingen.

4 Rettens styringsredskaper

4.1 Rettens plikt til aktiv saksstyring, tvl. § 11-6

4.1.1 Planleggingsplikt og oppfølgingsplikt

Dommerens generelle plikt til *ansvar, tilrettelegging og ledelse* er nedfelt i tvl. § 11-6.⁷⁸ Bestemmelsen sier at retten skal ”legge en plan for behandlingen av saken og følge den opp slik at saken effektivt og forsvarlig kan bringes til avslutning.” Etter § 11-6 skal dommeren utvise aktivitet i langt større utstrekning enn tidligere. Bestemmelsen danner bakgrunn for

---

⁷⁵ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 180.

⁷⁶ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 50.

⁷⁷ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 15.

⁷⁸ Punkt 1.2.1.

at tvisteloven er sagt å skulle føre til en kulturrevolusjon i domstolene.⁷⁹ Med atskillig større vekt på saksforberedelsen enn det som var vanlig under tvistemålsloven vil det, som Skoghøy uttrykker det, kreve ”en formidabel omstilling i domstolene”.⁸⁰

For å oppfylle saksstyringskravet er det viktig at planleggingen skjer i innledningsfasen. Forarbeidene understreker at tidspunktet for mottak av tilsvarende svar er kritisk.⁸¹ Når tilsvarende svar er inngitt, skal retten gripe fatt i saken, slik som anvist i tvl. § 9-4 annet ledd. En strukturert saksforberedelse kan bidra til at saken kan komme fortere til hovedforhandling. Dette kan igjen medføre at hovedforhandlingen gjennomføres raskere, ettersom avgjørende deler av saken allerede er planlagt. Saksavviklingen i rettsapparatet kan samlet sett bli hurtigere, fordi behovet for behandling defineres i forhold til den enkelte tvist. Planlegging kan i tillegg gi retten et bedre grunnlag for riktig resultat. Dette fordi den må sette seg inn i saken i en tidlig fase og kan stille mer forberedt til hovedforhandling.

Det er viktig at rettens planlegging og oppfølging omfatter det som skal til for at partene i tilstrekkelig grad medvirker til en effektiv og forsvarlig prosess. Samtidig må retten påse at det avsettes tid til eget arbeid, slik at saksbehandlingen ikke trekkes ut og tvisten får en rask avslutning. Dette har særlig verdi for arbeidet etter hovedforhandling.⁸²

Illustrerende er en sak fra 2003.⁸³ Det tok her tre og en halv måned fra hovedforhandling var avsluttet til dom ble avsagt. Embetslederen innrømmet at det ved embetet ikke ble avsatt tid til å skrive dom. Dersom det kom nye saker som det måtte ryddes plass for, var det ingen tid som var beskyttet, annet enn den som allerede var berammet. Tilsynsutvalget fastslo at det var uakseptabelt at det ikke ble avsatt tid til domsskriving ved en domstol og var i tvil om dette var i samsvar med ”god embetsførsel”. Følgelig ga forholdet grunnlag for kritikk.

Tilsynsutvalgets vedtak kan ikke benyttes direkte i forhold til § 11-6. De prinsipielle betraktningene illustrerer likevel viktigheten av at retten avsetter tid til

---

⁷⁹ Robberstad (2009) s. 24.

⁸⁰ Skoghøy (2007) s. 203.

⁸¹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 178.

⁸² Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 407.

⁸³ TUSAK-2003-34.

domsskriving. Hensynet til hurtig saksavvikling i domstolene, tilsier at dommeren raskt kommer i gang med neste sak. Hensynet til partene tilsier at det er ønskelig med en rask behandling, men også en tidsmessig tilfredsstillende domsavsigelse i etterkant.

4.1.2 Fristsettingsregler

Retten har i tvl. § 11-6 annet ledd adgang til å sette tidsfrister.

Et spørsmål er *når* fristene skal settes. Retten kan sette frister for ulike deler av saksbehandlingen, blant annet om det bør gjennomføres rettsmekling eller mekling i rettsmøte, jf. tvl. § 9-4 annet ledd bokstav a. Retten kan videre sette tidsrammer for ulike deler av hovedforhandlingen, jf. tvl. 9-11 annet ledd siste punktum. Er det fastsatt tidsfrister, skal dommeren håndheve disse under hovedforhandlingen, jf. tvl. § 9-13 annet ledd siste punktum.

Dette bringer oppgaven inn *hvilke* tilfeller som gjør det aktuelt å fastsette frister. Justis- og politidepartementet peker på at fristene bør settes etter en konkret vurdering.⁸⁴ Generelle rutiner, som for eksempel at alle prosesskriv skal kommenteres innen en viss frist, vil være egnet til å øke risikoen for at retten opptrer i strid med prinsippene for en aktiv saksstyring.⁸⁵ En sterkere saksstyring vil kunne tilsi en viss innstramming i forhold til den rutine som var vanlig ved en del domstoler før tvisteloven.⁸⁶

Retten må samtidig ikke sette for snevre frister. Virkningen av for korte frister er at saken ikke blir tilstrekkelig opplyst. Følgelig vil grunnlaget for en riktig avgjørelse bli svekket. Hvis stadig flere stridigheter ikke kommer frem før under hovedforhandlingen, vil merarbeidet i saksforberedelsen dessuten være til liten nytte. Saken vil da kunne trekke ut, eller bli omberammet, noe som vil gå på bekostning av allerede berammede saker. I så tilfelle vil saksavviklingen ved domstolene neppe bli raskere, og en effektiv rettsbehandling vil ikke bli realisert.

---

⁸⁴ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 408.

⁸⁵ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 408.

⁸⁶ NOU 2001:32 s. 711.

I LG-2008-114103 hadde tingretten i sin iver etter å beramme hovedforhandling beregnet for snevre frister til at partene kunne fremme sine krav og begrunnelser i tilstrekkelig grad. Lagmannsretten kom til at den korte fristfastsettelsen bidro til at saken ikke tilfredsstilte kravene til en rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr.1. Poenget med strenge frister er å fremme en effektiv behandling, men som vi ser av kjennelsen, må fristene være rettferdige. I motsatt fall vil partene sannsynligvis fremme anke over saksbehandlingen. Ved anke vil tvisten bli mer tid- og ressurskrevende både for partene og rettsapparatet.

Å sette for strenge frister vil også kunne bryte med formålet i § 1-1 om at behandlingen skal være tillitskapende. Målet er ikke bare *faktisk* å komme frem til materielt riktig resultat, men at også prosessen frem mot avgjørelsen er tillitsvekkende.⁸⁷ Dersom saken ikke får tid til å bli tilstrekkelig opplyst, vil grunnlaget for en rettssikker og riktig avgjørelse bli svekket. Dette vil igjen kunne influere på rettssikkerhetsfølelsen i samfunnet.

Et stridstema er hvilken innflytelse *partene* skal ha på fristfastsettelsen. Det er ikke noe krav etter verken tvl. § 9-4 eller tvl. § 9-11 at retten drøfter fristene med partene. Det vil imidlertid kunne skape trygghet og forutberegnelighet for aktørene, at de i en viss utstrekning inkluderes i fristfastsettelsen. Hvis retten egenrådig fastsetter for snevre eller for lange frister, er det partene som rammes. Dertil kommer at de ofte har mer kunnskap om hvor lang forberedelsestid som er nødvendig for at saken skal bli tilstrekkelig opplyst. At partene medvirker i fristfastsettelsen, kan gjøre det lettere for retten å avgjøre hvor lang saksbehandlingstid som trengs for å oppnå et godt avgjørelsesgrunnlag. Dette kan igjen sikre at tvisten får et riktig utfall.

Som det har fremgått i dette avsnittet kan aktiv saksstyring bidra til en ny rollefordeling mellom rettens aktører. Tidligere utvekslet advokatene prosesskrift i saksforberedelsen, og det gikk ofte lang tid før saken kom til hovedforhandling. Nå skal retten ha ansvaret for at saken får en effektiv fremdrift, og fristfastsettelsen er et virkemiddel for å oppnå dette.

---

⁸⁷ NOU 2001:32 s. 650.

En hurtig prosess fordrer likevel et samspill mellom aktørene. Dommeren må sette overkommelige frister, mens prosessfullmektigene må bidra til å overholde fristene på en positiv og formålstjenlig måte.

4.1.3 Ansvarsregel for saksforberedende dommer

Spørsmålet i dette avsnittet er hvem som har ansvar for saksstyringen. Paragraf 11-6 tredje ledd bestemmer at prosessledelsen er tillagt forberedende dommer i saken. Justis- og politidepartementet presiserer at forberedende dommer kan overlate enkelte praktiske oppgaver til rettens kontor.⁸⁸

Et relevant aspekt er hvilke oppgaver som kan anses som praktiske og hvilke som kan defineres ”dømmende virksomhet”, slik det er formulert i domstolloven § 55 tredje ledd. Departementet er av den oppfatning at drøftelse med partene om saksstyringen i henhold til tvl. § 9-4, ville falle innunder betegnelsen dømmende oppgaver.⁸⁹ Tilsvarende gjelder alle beslutninger som skjer i etterkant, og som er en oppfølging av drøftelsen.⁹⁰ Ut fra dette er eksempelvis beramning av rettsmøte ikke et ledd i dommervirksomheten og kan foretas av rettens kontor. Dette kan bidra til at dommeren ikke får for mange oppgaver av administrativ art, men heller kan fokusere på sakens fremdrift og materielle sider.

Et annet spørsmål er hvorvidt det er nødvendig at hovedforhandlingen administreres av saksforberedende dommer. For at saksforberedelse i størst mulig grad skal gi en hurtig saksgang, er det hensiktsmessig at forberedende dommer i størst mulig grad er dommer også under hovedforhandlingen. Dette er et syn som vi finner igjen i Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409. At forberedende dommer deltar under hovedforhandling, kan gjøre det lettere å høste gevinst av investert arbeid i saksforberedelsen. Dertil kommer at forberedende dommer ofte har oppnådd god innsikt i saken og således fått et godt fundament for rett avgjørelse.

---

⁸⁸ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

⁸⁹ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

⁹⁰ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 409.

Sakens karakter og betydning kan imidlertid tilsi at det er vanskelig at saksforberedende dommer også er dommer under hovedforhandlingen. Et eksempel er der en avgjørelse må treffes raskt og forberedende dommer er avskåret fra dette. Avgjørelsen må da fattes av domstolleder eller en annen dommer, jf. tvl. § 19-2 annet ledd annet punktum. Her er det andre regler i tvisteloven som bryter inn i rettens saksstyring, nettopp for å fremme en mer effektiv fremdrift av saken.

4.2 Plan for den videre behandling, tvl. § 9-4

4.2.1 Planmøteplikt

Tvisteloven § 9-4 kan ses som et spesielt utslag av rettens generelle plikt til aktiv saksstyring etter tvl. § 11-6. Bestemmelsen stiller krav om at retten aktivt og planmessig skal styre saksforberedelsen og innebærer en nyskapning i tvisteloven.

Forberedende dommer må bringe klarhet i hvilke anførsler eller innsigelser partene kommer med, hvilke bevis det er aktuelt å føre, om det skal inngis skriftlige innlegg, om det bør holdes rettsmøter mv., jf. § 9-4 annet ledd bokstav a-j. På denne måten vil saksstyringen bestå i en *tilrettelegging* av sakens fremdrift.⁹¹ En systematisk planlegging av saken, er et stort skritt sammenlignet med praksis, slik den utviklet seg under tvistemålsloven.⁹²

Det kan stilles spørsmål om dommeren alene skal fastsette planen. Paragraf 9-4 annet ledd bestemmer at retten skal drøfte med partene. At retten har begge partene i tale samtidig, vil vanligvis være en viktig forutsetning for at den, uten for mye arbeid, kan være så aktiv i sin saksstyring som tvisteloven legger opp til.⁹³ Samtidig kan videre gjøre det enklere å få fastsatt tidspunkt for eventuell rettsmekling eller mekling i rettsmøte, jf. § 9-4 annet ledd bokstav a (behandles i punkt 4.2.6). Det kan også bli lettere å beramme hovedforhandling, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h (behandles i punkt 4.2.7).

---

⁹¹ Punkt 1.2.1.

⁹² Robberstad (2009) s. 120.

⁹³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 182.

Vi kan her se hen til muntlighetsprinsippet, som sier at hovedforhandlingen skal foregå muntlig. Ved at begge parter er i tale, og ikke bare leverer inn og sender prosesskriv som tidligere, kan de presisere hva de anser som sentrale punkter i saken. En slik mulighet for muntlig fremleggelse realiseres best ved at partene opptrer samtidig i rettsmøte. I dette forumet kan partene unngå uenigheter og misforståelser, og således gi retten grunnlag for en korrekt avgjørelse i saken.

Muntlighetsprinsippet har nær sammenheng med bevisumiddelbarhetsprinsippet, som går ut på at alle bevis i en rettssak skal føres direkte for den dømmende rett, jf. tvl. § 21-9. Retten skal for øvrig bare dømme ut fra det som fremkommer under hovedforhandlingen, jf. tvl. § 11-1. Retten kan således bare bygge på de bevis som fremkommer under hovedforhandlingen, jf. tvl. § 21-2 annet ledd. At begge parter får fremme hvilke bevis de mener er relevante allerede i saksforberedelsen, gjør at retten enklere kan vurdere bevisenes vekt og eventuell avskjæring. At avskjæring skal vurderes før hovedforhandling, vil også skape forutberegnelighet for partene. Dersom en part under hovedforhandlingen får avskåret et bevis denne mener er sentralt, kan det oppleves som urimelig.

Planleggingsmøtet kan videre fremme en rettferdig rettergang, jf. tvl. § 1-1 første ledd. Dette fordi partene får et likt utgangspunkt for saksforberedelsen og kan dermed få bedre mulighet til å bygge opp en god sak.

Et særlig spørsmål er på hvilken måte drøftingen skal gjennomføres. Hovedregelen at drøftingen skal skje i rettsmøte, jf. tvl. § 9-4 tredje ledd. Etter bestemmelsen kan unntak gjøres hvor hensynet til ”sakens framdrift” tilsier det, for eksempel at det er vanskelig å få avviklet et møte innen rimelig tid, eller der drøfting i rettsmøte ”åpenbart er unødvendig”. Ordlyden oppstiller snevre unntak for å unnta drøfting fra rettsmøte. Forarbeidene antyder at det kan gjøres unntak fra rettsmøteplikten i helt enkle saker.⁹⁴ I så tilfelle kan retten be om partenes skriftlige uttalelse eller få den nødvendige avklaring på annen måte, jf. tredje ledd annet punktum.

---

⁹⁴ NOU 2001:32 s. 750.

Min observasjon er at ”helt enkle saker” ofte blir behandlet som småkravprosess. Paragraf 9-4 gjelder ikke for småkravprosessen, jf. en antitetisk tolkning av tvl. § 10-2 første ledd. I småkravprosessen stilles det ikke like strenge krav til rettens saksforberedelse. Selv i enkle saker som behandles etter allmennprosessen, vil det derfor kunne være nødvendig å behandle tvisten i rettsmøte, for å sikre at den blir tilstrekkelig opplyst.

Dette leder inn på spørsmålet om rettsmøtet skal holdes med aktørene tilstede eller ved fjernmøte. Ved valg av fysisk rettsmøte eller fjernmøte påpeker Tvistemålsutvalget at sakens kompleksitet og ressursbruk skal ses i forhold til sakens betydning.⁹⁵ Utvalget fremholder at det særlig i ”større og mer kompliserte saker vil det være aktuelt med rettsmøte der dommer og parter er tilstede.”⁹⁶

Hva kvalifiserer til en ”stor sak”? Forarbeidene benytter uttrykket ”store saker” i sammenheng med tvister av stor økonomisk verdi.⁹⁷ Dette kan tyde på at økonomisk verdi er et parameter for hva som kan anses som en stor sak. Småkravprosessens grense kan dessuten gi en indikasjon på hva som utgjør en stor sak. Saker der tvistesummen er under kr.125.000 skal som hovedregel behandles ved småkravprosess, jf. tvl. § 10-1 annet ledd bokstav a. Saker med tvistesum over kr.125.000 kan derfor muligens anses som en stor sak.

Lovgiver benytter også termen ”store saker” i forbindelse med tvister med ”svært mange vitner”.⁹⁸ Omfanget av involverte vitner kan således være et kjennetegn for hva som er en stor sak. Forarbeidene taler videre om at det særlig i entreprisesaker er behov for opprydning, fordi det eller de krav som er fremsatt om prisavslag, mervederlag mv. kan være begrunnet i enkeltposter det er faktisk uklarhet om.⁹⁹ Dersom det er behov for opprydning, vil det være enklere å foreta denne ved samtidig kommunikasjon. Dette kan tilsi at entreprisesaker utgjør ”større saker” som nødvendiggjør rettsmøte.

I LG-2008-114103 fant lagmannsretten at fratredelse for åtte personer var av ”stor velferdsmessig betydning”. Tingretten skulle således ”(...) avholdt rettsmøte til avklaring

---

⁹⁵ NOU 2001:32 s. 135.

⁹⁶ NOU 2001:32 s. 134.

⁹⁷ NOU 2001:32 s. 113.

⁹⁸ NOU 2001:32 s. 462.

⁹⁹ NOU 2001:32 s. 226.

av de viktigste saksforberedende spørsmålene”. At det ikke var blitt avholdt rettsmøte før berømmelse av hovedforhandlingen, var et av flere momenter mot at saksforberedelsen tilfredsstilte minstekravene til en rettfærdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr.1. Tingrettens beslutning ble opphevet. Kjennelsen kan illustrere at en tvist av ”stor velferdsmessig betydning for partene”, kan utgjøre en stor sak som krever rettsmøte.

Spørsmålet hvorvidt et rettsmøte skal holdes med alle aktørene tilstede eller som fjernmøte, kan avgjøres ut fra en vurdering av hensiktsmessighet og proporsjonalitet. Nødvendigheten av at retten skal ivareta sakens opplysning, må avveies mot den ressursbruk som synes rimelig å forlange av partene i den aktuelle sak. Enkelte kriterier kan likevel trekke i retning av å avholde muntlig rettsmøte; stor økonomisk verdi, mange vitner, behov for opprydning av enkeltposter og stor velferdsmessig betydning.

Vurderingen av proporsjonalitet vil i realiteten være en betraktning av hvordan aktiv saksstyring kan bidra til effektiv rettsbehandling. Ved at lovgiver prinsipielt nyanserer mellom store og små saker, får det prosessøkonomiske aspektet gjennomslag. Det er lettere å legitimere at en stor sak, nødvendiggjør et rettsmøte, med de kostnader og ressurser dette kan medføre. At en mindre sak ikke vil trenge et fysisk rettsmøte kan avstedkomme en billigere rettergang for både domstolene og partene.

4.2.2 Berømming og avholdelse av planmøte

Tvisteloven § 9-4 annet ledd fastslår at ”[s]traks tilsvar er inngitt etter § 9-3” skal retten legge et løp for den videre behandling. Dette avsnittet vil først behandle hva som ligger i ”straks”, og deretter hvordan retningslinjene for Oslo tingrett og Nordhordland tingrett, forholder seg til tvisteloven. Bakgrunnen for utvalget er at de nevnte tingrettene har retningslinjer som er av særlig interesse for spørsmålet.

En normal språklig forståelse av ordet ”straks” tilsier at berømming og avholdelse skal skje *umiddelbart* etter at tilsvar er inngitt. Av hensyn til domstolenes saksmengde er det diskutabelt om retten har anledning til å berømme og avholde rettsmøte for alle saker umiddelbart etter at de er innkommet. Lovens intensjon om at retten skal ta grep om saken i *innledningsfasen*, kan derfor være avgjørende for hva som ligger i ”straks”.

Både Oslo tingrett og Nordhordland tingrett sier i sine retningslinjer at planmøte normalt skal fastsettes innen en uke etter at tilsvaret er kommet inn til retten, og at planmøtet forutsettes holdt kort tid etter dette.¹⁰⁰

Retningslinjene for tingrettene presiserer ikke hva som ligger i ”kort tid”. Hvis ”kort tid” for eksempel betyr en uke, vil det innebære at rettsmøtet skal avholdes senest to uker etter tilsvaret er innkommet til retten. Dette vil kunne sies å være i innledningsfasen. Dersom det vil ta lenger tid før rettsmøte avholdes, kan det være i strid med loven. At rettsmøtet ikke avholdes raskt nok i forhold til lovens formål, vil kunne gi en tregere saksforberedelse og vanskeliggjøre rettens mulighet for effektivitet.

Samlet sett kan en hurtig rettsbehandling oppnås der planmøte berammes og avholdes i innledningsfasen og så snart praktiske hensyn gjør det mulig. For retningslinjene ved Oslo tingrett og Nordhordland tingrett vil det kunne oppstå konfliktilfelle med tvisteloven, hvis planmøte ikke avholdes raskt nok.

For helhets skyld kan det pekes på at i kollisjonstilfelle vil tvisteloven, gå foran retningslinjene. Viser det seg at retningslinjene er feil, vil dette kunne medføre at avgjørelsen oppheves på grunn av saksbehandlingsfeil. Manglende saksstyring vil kunne angripes ved anke over saksbehandlingen i en konkret sak, jf. tvl. § 29-3 første ledd. Om feilen skal tillegges noen virkning avhenger av om den kan ha hatt betydning for utfallet av saken, jf. tvl. § 29-21 første ledd.

4.2.3 Varighet av planmøte

Et annet spørsmål det kan tas stilling til er hvor lang varighet planmøte skal ha. Tv. § 9-4 er taus om hvor lenge planmøtet skal foregå. Heller ikke forarbeidene gir konkrete holdepunkter om dette.¹⁰¹ Retningslinjene for Nordhordland tingrett og Hedmarken tingrett kan gi føringer for spørsmålet. Jeg vil derfor bruke disse som bakgrunn for den følgende drøftelsen.

---

¹⁰⁰ Punkt 2 første og annet punktum, Punkt 2 første og annet punktum.

¹⁰¹ NOU 2001:32 s. 749-750, Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 392-393.

Nordhordland tingretts retningslinjer bestemmer: ”Planmøtene berammes normalt til kl 0830 og forutsetts å ha en varighet på inntil 30 minutter.”¹⁰² [skrivefeil i retningslinjene]. Retningslinjene for Nordhordland tingrett fastsetter således en standardtid for hvor lang tid planmøte skal holde på. Spørsmålet som oppstår er hvordan dette stiller seg i forhold til hensynene til hurtighet, prosessøkonomi og sakens opplysning. Rettsmøte på 30 minutter vil kunne tilfredsstille hensynet om en hurtig saksbehandling. Større saker vil imidlertid kunne kreve lenger og mer grundig forberedelse enn mindre saker. Hensynet til proporsjonalitet kan ikke sies å være godt ivaretatt her.

Det kan videre være særlige forhold i den enkelte sak, som nødvendiggjør mer tid, jf. tvl. § 9-4 annet ledd bokstav j. Bestemmelsen hjemler at andre forhold av betydning for saksforberedelsen kan tas opp på planleggingsmøtet. Dersom konkrete forhold tilsier lengre tid, vil 30 minutter neppe være i tråd med hensynet til sakens opplysning.

Hvis rettsmøte blir holdt med alle aktørene tilstede, vil det kunne medføre transportutgifter, økte advokatutgifter og eventuelt tapt arbeidsinntekt. Kostnadene ved å møte opp i rettslokalene for 30 minutter, kan bli urimelige.

Hedmarken tingretts retningslinjer sier at: ”Dommeren fastsetter antall timer til planleggingsmøtet”.¹⁰³ Dersom retningslinjene for Hedmarken tingrett tas på ordet, slik at hvert planmøte kan vare i flere timer, kan det føre til det motsatte av Nordhordland tingretts retningslinjer. Planmøtet kan lett bli omstendelig og medføre en tregere saksbehandling. Dette vil legge beslag på domstolens ressurser og medføre høyere sakskostnader for partene. Adgang til domstolene for alle egnede krav vil bli vanskeliggjort, hvis hver sak får unødvendig omfattende forberedelse. Dette kan igjen føre til at det tar lang tid før hovedforhandling for viktige og kompliserte saker kan bli berammet.

Med risiko for lang saksforberedelse oppstår spørsmålet om hvor detaljert fremdriftsplan som kreves av retten i forhold til den enkelte hovedforhandling. Retten må selvstendig ta stilling til tvl. § 9-4 annet ledd bokstav a-j. I den enkelte sak kan det vise seg at noen av punktene ikke er aktuelle. Det understrekes i forarbeidene at oppregningen er

---

¹⁰² Punkt 2 tredje punktum.

¹⁰³ Punkt 3 a) annet kulepunktum.

gjort relativt utførlig for å angi en huskeliste, slik at punkter av betydning i den enkelte sak blir tatt opp. Den eksisterer ikke for å oppmuntre til en omstendelig saksforberedelse.¹⁰⁴

Dette er en viktig presisering, ettersom en gjennomgang med partene av alle punkter kunne ledet til at planmøte ville virke hemmende på prosessen, snarere enn å være et virkemiddel for hurtig saksstyring.

Dette avsnittet har vist at planmøtet må ha tilstrekkelig varighet til å kunne fastlegge sakens kjernepunkter, som igjen vil kunne danne grunnlag for riktig resultat. Hensynet til effektivitet kan likevel tilsi at planmøtet avholdes i et forholdsvis raskt tempo. En fastlagt tid til planmøte, kan være aktuelt i enkelte tvister, men vil alltid bero på sakens omfang og viktighet.

4.2.4 Fjernmøte

Paragraf 9-4 tredje ledd første punktum åpner for at rettsmøtet kan holdes som fjernmøte. Forarbeidene sier at dette i praksis vil gjennomføres som telefonmøte, videokonferanse eller ved hjelp av annen teknisk innretning.¹⁰⁵

Under tvistemålsloven kunne det også være hensiktsmessig å holde telefonkonferanser hvor partene og retten deltok.¹⁰⁶ Slike konferanser ville ikke kunne anses som formelle rettsmøter, jf. domstolloven § 122. Men de ville langt på vei tjene de samme praktiske formål.¹⁰⁷ Fjernmøte er med andre ord ikke et nytt fenomen.

Et relevant tema er om domstolene har slikt teknisk utstyr som forarbeidene forutsetter. I den følgende drøftelsen vil jeg vil ta utgangspunkt i retningslinjene for tingrettene i Oslo, Asker og Bærum, Hedmarken og Nordhordland.

I Oslo tingrett følger det av retningslinjene at planmøte normalt gjennomføres som fjernmøte (telefonkonferanse).¹⁰⁸ Tilsvarende fastslår Asker og Bærum tingretts

---

¹⁰⁴ NOU 2001:32 s. 749.

¹⁰⁵ NOU 2001:32 s. 135, Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 411.

¹⁰⁶ Schei (1998) s. 866.

¹⁰⁷ Schei (1998) s. 866.

¹⁰⁸ Punkt 2 annet punktum.

retningslinjer at planleggingsmøte normalt holdes som fjernmøte”,¹⁰⁹ og at ved fjernmøte settes opp kopling til advokatenes telefoner.¹¹⁰ Videre bestemmer retningslinjene for Nordhordland tingrett at planmøtet normalt skal gjennomføres som telefonkonferanse.¹¹¹ I retningslinjene for Hedmarken tingrett derimot skal det vurderes om planleggingsmøtet skal holdes som fjernmøte.¹¹²

Retningslinjene for samtlige av de nevnte domstolene forutsetter at rettsmøtet kan holdes som fjernmøte. Alle domstolene, unntatt Hedmarken tingrett, indikerer at fjernmøte skal gjennomføres som telefonkonferanse. Hedmarken tingrett er taus om hvordan et eventuelt fjernmøte skal foregå. At tingrettene i Oslo, Asker og Bærum og Nordhordland forutsetter at fjernmøte kan holdes som telefonkonferanse, indikerer at domstolene har utstyr som muliggjør telefonmøte. Ingen av retningslinjene sier noe eksplisitt om videokonferanse. Dette kan tyde på at domstolene ikke har slikt utstyr tilgjengelig. Det kan også antyde at domstolene har noe slikt utstyr, men ikke tilstrekkelig til at rettsmøter i alle saker kan benytte seg av det. En annen mulighet er at telefonkonferanse er mer praktisk og derfor normalt benyttes til rettsmøter. Dersom domstolene ikke har utstyr for videokonferanse, er heller ikke lovgivers intensjon om fjernmøte på denne måten, gjennomførbar.

Hvilke virkninger kan mangel på fjernmøteutstyr få for gjennomføringen av rettsmøte? NOU 2001:32 s. 833 sier at det ofte vil være å foretrekke om fjernmøte holdes som videokonferanse. Derimot blir det uttalt på s. 833 i samme utredning, at ved avklaring av enklere spørsmål under saksforberedelsen, vil telefonkonferanser kunne være fullt tilstrekkelige.

Retningslinjenes forutsetning om bruk av telefonkonferanse, kan i hovedsak angå enkle spørsmål under saksforberedelsen, for eksempel tidsfrister og milepæler i saksbehandlingen. På denne måten har loven oppnådd den tilsiktede virkningen.

---

¹⁰⁹ Punkt 2.5 A fjerde strekpunkt.

¹¹⁰ Punkt 2.5 A femte strekpunkt.

¹¹¹ Punkt 2 annet punktum.

¹¹² Punkt 3 b).

Det kan imidlertid oppstå situasjoner der en nøyere vurdering er nødvendig, og hvor avklaring lettere kan oppnås med videokonferanse. Eksempler på dette er oppnevning av sakkyndige og enighet om hvilke bevis som er sentrale. En videokonferanse, vil jevnt over være et bedre forum for å avdekke uklarheter og å oppnå en bedre kommunikasjon enn over telefon. Dersom telefonkonferanse benyttes, vil kvaliteten på rettsmøte kunne bli dårligere og grunnlaget for et riktig resultat bli svekket. Retningslinjenes ikke-bruk av videokonferanse, kan derfor bety at lovens tilsiktede virkning om fjernmøteteknikk ikke er realistisk.

Konsekvensen av at domstolene ikke har det tekniske utstyret som forutsettes, er at retten, parter og prosessfullmektiger må være tilstede i rettsmøte. Dette vil kunne medføre ulemper og kostnader for partene og prosessfullmektigene.

4.2.5 Saksforberedelsens betydning for domstolenes arbeid

Vinklingen i dette avsnittet er hva reglene om saksforberedelsen kan bety for domstolenes arbeid.

En av lovgivers forutsetninger med tvisteloven er at hovedforhandling skal ta 30 prosent kortere tid enn under tvistemålsloven.¹¹³ Flere av høringsinstansene hevdet at målsettingen var for ambisiøs, ut fra at rettergangen totalt sett ikke ville bli mindre arbeidskrevende for domstolene. Gjennom kravene til aktiv saksstyring vil dommerne bli pålagt merarbeid i saksforberedelsen. Dette kan til en viss grad resultere i at retten overtar ansvar og arbeid fra advokatene.¹¹⁴ Den innsparing som forventes når det gjelder

---

¹¹³ Ot. prp. nr. 74 (2005-2006) s. 40. En annen målsetting er at partenes sakskostnader i gjennomsnitt bør bli redusert med tilsvarende 30 prosent.

¹¹⁴ Felles høringsuttalelse forut for tvistelovens ikrafttredelsesproposisjon, Ot. prp. nr. 74 (2005-2006), fra tingrettene Asker og Bærum, Bergen, Drammen, Kristiansand, Nord-Troms, Oslo, Stavanger, Trondheim og Oslo byfogdembete, 14. mars 2006 s. 1.

hovedforhandling, vil således kunne bli oppspist av merarbeidet under saksforberedelsen.¹¹⁵

Justis- og politidepartementet påpekte at merarbeidet i saksforberedelsen vil kunne gi kortere hovedforhandling, lede til at forberedelsen blir mer målrettet, og dermed at dommeren vil kunne avsette mindre tid til domsskriving.¹¹⁶

Mitt syn er at i en overgangsfase vil det være vanskelig å spore noen forskjeller i saksavviklingen. Reglene om aktiv saksstyring tar sikte på å innebære en kulturrendring blant dommere, advokater og parter når det gjelder behandlingen av sivile saker.¹¹⁷ Det må derfor være en forutsetning at dommere og advokater får lære seg det nye systemet. Når rettens aktører har tilpasset seg reglene vil det være klare reduksjonsmuligheter både for saksbehandling og hovedforhandling. Etter hvert som planmøtet blir et fast innslag i saksforberedelsen, vil dette kunne effektiviseres og gjennomføres på kortere tid. Både dommere og advokater vil få en viss rutine på hva som er nødvendig å planlegge i ulike sakstyper og hvor lang tid planmøte vil ta i forskjellige tvister.

Under hovedforhandlingen vil prosessfullmektigene kunne bruke kortere tid på innledningsforedrag. Skoghøy er av den oppfatning at det er nødvendig at prosessfullmektigene i innledningsforedragene foretar en fullstendig gjennomgang av det faktum som partene mener å legge til grunn. Dette fordi retten ikke kan forventes å ha fått tilstrekkelig innsikt i faktiske detaljer i saksforberedelsen.¹¹⁸ Saksøkeren skal i sitt innledningsforedrag gi en ”konsentrert saksframstilling med gjennomgåelse av dokumentbevis og andre bevis som ikke skal gis gjennom forklaringer eller befaring”, jf. tvl. § 9-15 andre ledd. Videre skal saksøktets innledningsforedrag ”fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer”, jf. tvl. § 9-15 tredje ledd. Tvisteloven legger med andre ord opp til at innledningsforedragene skal gjennomføres på en mest mulig konsentrert måte.

---

¹¹⁵ Høringsuttalelse forut for tvistelovens ikrafttredelsesproposisjon, Ot. prp. nr. 74 (2005-2006), fra Asker og Bærum tingrett, 3. februar 2006 s. 4.

¹¹⁶ Ot. prp. nr. 74 (2005-2006) s. 46.

¹¹⁷ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 13.

¹¹⁸ Skoghøy (2007) s. 207.

I tillegg kommer at retten har mulighet for avskjæring av prosessfullmektigenes innledningsforedrag og prosedyrer, jf. tvl. § 9-13 annet ledd (behandles i punkt 4.4.2 og 4.4.3). Avskjæring kan være et nyttig virkemiddel for hurtighet og konsentrasjon. Etter loven er det således fullt mulig å få ned saksbehandlingstiden.

En bedre konsentrasjon under saksforberedelsen og hovedforhandlingen vil igjen kunne lede til en mer effektiv domsskriving. Tidligere i oppgaven argumenterte jeg for at dommerne måtte avsette tid til å skrive dom.¹¹⁹ Tiden til domsskriving trenger ikke å være så lang, fordi dommeren ved hjelp av aktiv saksstyring har konsentrert saken om de sentrale tvistepunkter.

4.2.6 Særlig om rettsmekling eller mekling i rettsmøte

Etter tvl. § 9-4 annet ledd bokstav a skal retten ta stilling til om det bør gjennomføres rettsmekling eller mekling i rettsmøte. Det kan pekes på *hvorfor* domstolene allerede under planleggingsmøte skal avgjøre dette. Rettsmekling vil ofte være den minst ressurskrevende måten å løse en sivilrettslig tvist. Dette fordi rettsmekling foregår utenfor rettsmøter, jf. tvl. § 8-5 første ledd først punktum. Rettsmekling er heller ikke knyttet opp til faste behandlingsledd, slik som en hovedforhandling er, jf. tvl. § 9-15. Rettsmekleren bestemmer fremgangsmåten i samråd med partene, jf. tvl. § 8-5 første ledd annet punktum.

Mekling i rettsmøte foregår ved at retten forsøker å legge grunnlaget for en minnelig ordning, jf. tvl. § 8-2. Dersom saken kan løses i minnelighet, er det unødvendig bruk av rettens og partenes tid og ressurser, at saken behandles i ordinær hovedforhandling.

Loven fastslår at hovedforhandling skal berammes, selv om rettsmekling eller mekling i rettsmøte skal gjennomføres, jf. tvl. § 9-4 annet ledd bokstav h (behandles i punkt 4.2.7). Det kan diskuteres om beramning av hovedforhandling er overflødig, når det kan tenkes at saken løses i minnelighet. Dersom saken ikke kommer til hovedforhandling,

---

¹¹⁹ Punkt 4.1.1.

fordi saken resulterer i rettsforlik, kan den berammede tiden benyttes til annet arbeid. Justis- og politidepartementet foreslo at den berammede tiden kan benyttes til hastesaker.¹²⁰

En beramning av saker vil sies å kunne gi en mer aktiv prosessledelse under saksforberedelsen, ved at dommeren tar grep om de omstridte punkter. Saken vil således komme raskere til avslutning, i tråd med tvl. § 11-6. Forutsetningen for et slikt system er at de sakene som sannsynligvis ender med rettsforlik, må ”ekspederes ut” av beramningssystemet i tide, slik at den allerede berammede tiden kan brukes til andre saker. For parter og prosessfullmektiger, vil et eventuelt bortfall av hovedforhandling, måtte tas med i betraktningen. Prosessfullmektigene vil kunne få frigjort tid til andre saker. For partene vil den største fordelen bli sparte sakskostnader.

Det er forberedende dommer som har ansvaret for saksstyringen, jf. tvl. § 11-6 tredje ledd. Et spørsmål i den anledning er om dette vil være gjennomførbart, dersom saken allerede har vært forsøkt rettsmeklet eller meklet i rettsmøte. Etter tvl. § 8-7 annet ledd kan en dommer som har vært rettsmekler i saken, ”bare delta i den videre behandling av saken hvis partene ber om det, og dommeren selv finner det ubetenkelig”. Det stilles således relativt snevre grenser for at dommeren også kan opptre som saksforberedende dommer.

For mekling i rettsmøte gjelder inhabilitetsreglene i domstoloven § 108. Her er vilkårene at dommeren skal vike sete dersom det foreligger ”særegne omstendigheter” som er ”skikket til å svekke tilliten til hans uhildethet”. Etter domstoloven § 108 er det ikke avgjørende om dommeren i det konkrete tilfellet, vil la seg påvirke av de særlige forhold. Det er tilstrekkelig at de er ”skikket” til å svekke tilliten til hans uhildethet.¹²¹ Dette tilsier at mekling i rettsmøte kan medføre inhabilitet for dommeren.

Et tiltak som kan avhjelpe at dommerne kan bli inhabile, er at domstolene har faste rettsmeklere. Permanente rettsmeklere kan være positivt for å bygge opp en meklingskompetanse og fremme kontinuitet i meklingsarbeidet. Dette vil også kunne være kostnadseffektivt for domstolene. Et ytterligere moment er at rettsmeklere som ikke er

---

¹²⁰ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 181.

¹²¹ Hov, Rettergang I (2007) s. 187.

dommere vil frigjøre dommerressurser.¹²² Dette kan bidra til raskere behandling av øvrige saker.

4.2.7 Særlig om berammelse av hovedforhandling

Etter tvl. § 9-4 annet ledd bokstav h kan hovedforhandling, bare hvis særlige grunner gjør det nødvendig, berammes til et senere tidspunkt enn seks måneder etter at stevning ble inngitt. Berammelsen skal skje i planleggingsmøte, jf. tvl § 9-4 annet ledd. Praksis etter tvistemålsloven var at hovedforhandling ikke ble berammet før saksforberedelsen nesten var ferdig, og dette førte til treg saksbehandling.¹²³ Begrunnelsen for berammelse i planmøtet, er dels at saksforberedelsen ikke skal trekke ut, og dels at hovedforhandlingen jevnt over kommer på et langt tidligere tidspunkt.¹²⁴ Dette fordi berammelse skal skje straks etter at tilsvar er innkommet, jf. tvl. § 9-4 annet ledd.

Begrunnelsen er videre at saksfremdriften vil tjene på at partene fra et tidlig tidspunkt vet når saken kommer til hovedforhandling og kan innrette seg etter dette.¹²⁵ At partene er klar over når hovedforhandling skal skje vil kunne skape bedre rettssikkerhet i form av forutberegnelighet og innrettelsesmulighet. Partene vil kunne bygge opp gode angreps- og forsvarsmidler, som igjen kan gi retten et bedre grunnlag for en riktig avgjørelse.

Hovedforhandling berammes *etter* at tilsvar er inngitt til retten, jf. tvl. § 9-4 annet ledd. Et interessant aspekt er hvorvidt det er adgang til å beramme *forut* for inngitt tilsvar. Dette spørsmålet var oppe til behandling i Gulating lagmannsrett i 2008.¹²⁶ Lagmannsretten fastslo at som hovedregel skal hovedforhandling berammes etter at tilsvar er inngitt, men at dette utgangspunktet kunne fravikes der adekvat avklaring ble gitt skriftlig av partene eller på annen måte, jf. en analogisk anvendelse av tvl. § 9-4 tredje ledd annet punktum. Det

---

¹²² Schei (2004) s. 595.

¹²³ Hov (1999) s. 142.

¹²⁴ NOU 2001:32 s. 134.

¹²⁵ NOU 2001:32 s. 749.

¹²⁶ LG-2008-114103.

essensielle var at hensynet til kontradiksjon ble ivaretatt. I den konkrete saken var en slik avklaring ikke etablert, og tingretten burde derfor ha avventet tilsvar før berømmelse av hovedforhandlingen. I tillegg til en rekke andre momenter, fant retten at et ikke avventet tilsvar før berømmelse av hovedforhandling, ikke tilfredsstilte de minstekrav til en retterferdig rettergang som stilles i EMK artikkel 6 nr.1. Anken ble tatt til følge.

Selv om dette er en lagmannsrettavgjørelse og derfor har begrenset vekt, peker den på nøkkelhensynene effektivitet og hensynet til en tilstrekkelig opplysning av saken for å få et riktig resultat. Hensynene vil måtte avveies mot hverandre. Å beramme hovedforhandling tidligst mulig, vil som utgangspunkt legge til rette for rask saksbehandling, men dette må ikke gå utover grunnleggende rettsikkerhetsverdier, som for eksempel hensynet til kontradiksjon.

Paragraf 9-4 annet ledd bokstav h gir hjemmel for unntak fra berømmelse av hovedforhandling innen seks månedersfristen. Bare ”særlige grunner” kan gjøre det nødvendig å beramme hovedforhandling etter dette tidspunkt. I Tvistelovens kommentarutgave antas at ”særlige grunner” gjelder særskilte forhold i den individuelle sak som nødvendiggjør lenger tid til saksbehandlingen, for eksempel at det skal foretas omfattende sakkyndigvurderinger, jf. § 9-4 annet ledd bokstav f om det bør oppnevnes sakkyndig.¹²⁷

Et spørsmål er om det er ”særlige grunner” dersom en prosessfullmektig ikke har anledning til å møte til hovedforhandling innen seks måneder etter at saken kom inn til domstolen. I Rt. 2008 s. 1986 kom Høyesteretts ankeutvalg til at hovedforhandling som utgangspunkt skal berammes innen seks månedersfristen, og at prosessfullmektigene har selvstendig ansvar for å påta seg oppdrag som gjør at fristen kan holdes. Ankeutvalget uttalte imidlertid at den aktuelle prosessfullmektigen hadde gyldig fravær, og at motparten og retten på forhånd var blitt kjent med dette. Det sentrale var at parten var ”tilfredsstillende representert” under tvisten (premiss 18). Saksomkostningene ved bytte av prosessfullmektig var derfor nødvendige for saken, og lagmannsrettens omkostningsavgjørelse ble derfor opphevet på grunn av feil lovforståelse.

---

¹²⁷ Schei m. fl. (2007) s. 403.

Kjennelsen viser at rettens plikt til å overholde seksmånedersfristen kan bidra til en hurtig saksavvikling. Forhold på advokatenes side skal som utgangspunkt ikke stå i veien for denne delen av prosessledelsen. Hurtighet kan likevel ikke gå på bekostning av hensynet til best mulig grunnlag for korrekt avgjørelse. Ettersom prosessfullmektigen hadde gitt beskjed i god tid, var det bærende argument at parten måtte bytte prosessfullmektig for å kunne ivareta sine rettigheter. Hensynet til adekvat representasjon veide således tyngre, enn hensynet til effektivitet i denne saken.

Når prosessfullmektigen sørger for å overholde sin del av samspillet, ved å opplyse retten og motparten om gyldig fravær, må også de øvrige aktørene holde sin del, ved å la parten ivareta sine grunnleggende rettigheter. Retten må med andre ord være fleksibel i sin utøvelse av aktiv saksstyring.

Det kan diskuteres om seksmånedersfristen er for snever til å oppnå en tilstrekkelig saksforberedelse. Da tvisteloven var ute på høring påpekte Oslo tingrett at hensynet til sakens opplysning ville være tjent med en lengre behandlingstid enn seks måneder.¹²⁸ Oslo tingrett foreslo derfor at fristen ble satt til ni måneder.¹²⁹

Sakens omfang og karakter kan tilsi at forberedelsen vil kreve lenger tid enn seks måneder. I de fleste saker vil det imidlertid være mulig å legge til rette for en betryggende opplysning i løpet av saksforberedelsen. Dersom retten skulle feilberegne behovet for saksbehandling, vil den kunne omberamme hovedforhandlingen, jf. tvl. § 16-3. Vilkårene for omberammelse er at det er nødvendig for å sikre ”forsvarlig behandling” eller ”tungtveiende grunner” taler for det. Bestemmelsen angir at momenter i denne vurderingen er ”behovet for rask, forsvarlig og kostnadseffektiv behandling”. Vurderingen griper derfor inn i kjernen av hensynene bak aktiv saksstyring. Retten må dels balansere hensynene til forsvarlighet, hurtighet og proporsjonalitet ut fra eget arbeid, og dels ut fra partenes behov for at prosessen skal være rettferdig og tillitsvekkende.

Et annet virkemiddel for å få en tilfredsstillende opplysning av tvisten er rettens mulighet til preklusjon etter avsluttet saksforberedelse, jf. tvl. § 9-16. Saksforberedelsen

---

¹²⁸ Høringsuttalelse til NOU 2001:32, Oslo tingrett, 10. desember 2002 s. 6.

¹²⁹ Ibid.

avsluttes som hovedregel to uker før hovedforhandlingen, jf. tvl. § 9-10 første ledd. Rettens adgang til preklusjon gir advokatene et incitament til å komme med fullstendige innlegg om den avklaring som retten oppfordrer til. Dommeren vil dermed kunne sette seg tidlig inn i saksforholdet og være mer forberedt til hovedforhandling.

Innvendinger til bruk av preklusjon som ledd i aktiv saksstyring, er at preklusjonsreglene kan virke mot sin hensikt. Dersom en part fremmer mange krav og påstandsgrunnlag så snart det er anledning til det, vil det kunne medføre at saken svulmer opp.¹³⁰ Preklusjon får dessuten bare virkning i vedkommende instans.¹³¹ Selv om førsteinstans nekter en utvidelse, vil ankeinstansen derfor kunne bli stilt overfor samme preklusjonsspørsmål. Dette fordi tvl. § 9-16 også gjelder i ankesaker, jf. tvl. § 29-18 første ledd første punktum. Ser man alle instanser under ett, vil bruk av preklusjonsreglene kunne lede til en mindre hurtig rettsbehandling.

Konklusjonen blir her at seksmånedersfristen som regel er tilstrekkelig for sakens opplysning, men at enkelte ganger kan det være behov for at retten tar i bruk virkemidler for å sikre grunnlaget for riktig resultat. Spørsmålet vil derfor bero på om retten benytter seg av virkemidlene, og om partene innretter seg i tråd med disse.

Et annet spørsmål er hvorvidt domstolenes saksmengde og restanser gjør det vanskelig å overholde seksmånedersfristen. Et moment er at det allerede gjelder strenge tidsfrister for straffesakene. Stortingets målsetting er i enedommersaker én måned, og i meddomssrettsaker tre måneder.¹³² Disse må fremdeles prioriteres. Loven forutsetter at domstolene ikke skal ha flere restanser enn at det er mulig å overholde § 9-4 annet ledd bokstav h. Justis- og politidepartementet mente at det burde tas sikte på å nedarbeide restansene på sivile saker før ikraftsetting av loven til et nivå som gjorde det mulig med en så kort saksbehandlingstid.¹³³ Departementet påpekte også at dersom sakstilgangen øker for mye etter tvisteloven, kan det bli nødvendig med tilføring av ressurser.¹³⁴

---

¹³⁰ Hov, Rettergang III (2007) s. 294.

¹³¹ NOU 2001:32 s. 760.

¹³² ”Fakta /Analyse av Domsstolenes saksbehandling 2008”, publisert av DA:
http://domstol.no/DATemplates/Article_20874.aspx?epslanguage=NO, [siteret 20.03.09].

¹³³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 181.

Et praktisk eksempel på slik nedarbeiding av restanser kan hentes fra Gulating lagmannsrett. Denne gjennomførte fra høsten 2004 et systematisk arbeid for å redusere antallet sivile ankesaker og behandlingstiden på disse. Lagmannsretten fikk ekstra personalressurser for tre år. At det ble lagt til grunn en periode på tre år for restansenedbyggingen, hadde sammenheng med ønsket om en ”restansefri” domstol ved innføringen av tvisteloven. Dette ble gjort for å nå målsettingen om effektiv og proporsjonal saksbehandling i tråd med loven.¹³⁵

Ressurstilførselen til Gulating lagmannsrett viser at domstolene har behov for lønnsmidler og stillingshjemler for å nedarbeide restansene. Det er usannsynlig at alle landets domstoler vil få økte midler og/eller økte stillingsmandater. Domstolene er i utgangspunktet overlatt til en mest mulig effektiv og rasjonell arbeidsfordeling, ut fra ressurser de allerede har tilgang til. Det ligger i dette en særlig utfordring for domstolleder. Denne har, gjennom styringsretten i embetet, et særlig ansvar for å strukturere alle ledd i organisasjonen. Samtidig må den enkelte dommer spørre seg om hvor mye den konkrete sak krever, for at den skal ha gjennomgått en tilstrekkelig behandling.

I et bredere perspektiv er det opp til Domstoladministrasjonen, og Stortingets behandling av budsjett for domstolene å gi domstolene tilstrekkelige ressurser, slik at seksmånedersfristen kan overholdes. Domstoladministrasjonen fremmer forslag til budsjett for domstolene for departementet, jf. domstolloven § 33 første ledd bokstav c. Gjennom Stortingets behandling av budsjettproposisjonen gis årlige retningslinjer for Domstoladministrasjonens virksomhet og administrasjonen av domstolene, jf. domstolloven § 33 annet ledd.

Dette avsnittet har reist flere problemstillinger knyttet til saksforberedelsen. Slik jeg ser det vil seksmånedersfristen som retten og partene har til rådighet spille en avgjørende rolle, hva angår å komme til et resultat som alle er tjent med. Retten og partene har innenfor denne tidsperioden mulighet til å forberede seg så godt, at det kan sikre en betryggende rettsbehandling. Partene kan konstruere grundige og effektive fremdriftsplaner

---

¹³⁴ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 181.

¹³⁵ Gulating lagmannsrett, ”Sivile ankesaker”, 2005, meddelt av DA, Storvik, e-post, 09. 01. 09.

(vil bli behandlet i punkt 4.3.2) og bidra til overholdelse av frister. Retten kan på sin side tilrettelegge og forberede saken på en hensiktsmessig måte.

4.3 Forberedelse av hovedforhandlingen, tvl. § 9-11

4.3.1 Klargjøring av hovedforhandling

Tvisteloven § 9-11 annet ledd kan anses som et konkret utslag av rettens plikt til aktiv saksstyring, jf. tvl. § 11-6. Bestemmelsen viderefører i stor utstrekning tvml. § 320 første ledd, slik at praksis fra tvistemålsloven er fremdeles relevant.

Etter § 9-11 annet ledd har retten ansvaret for å *tilrettelegge* hvordan hovedforhandling skal gjennomføres.¹³⁶ Dette er i tråd med lovens markering av en mer dommerstyrt prosess.¹³⁷

Paragraf § 9-11 annet ledd annet punktum utdyper *hva* retten har ansvaret for på dette stadium av saksbehandlingen. Ansvaret innebærer å klarlegge praktiske spørsmål som ”presentasjonsmåten av tvisten, tidspunkt og gjennomføringsmåte for forklaringer, spørsmål om befaring og lengden av ulike innlegg under forhandlingene”. Gjennom denne delen av saksstyringen må retten sørge for at hovedforhandlingens varighet blir tilpasset sakens viktighet og karakter, og at forhandlingene blir konsentrert om det vesentlige. Retten må samtidig se hen til hvor lang tid som trengs for at behandlingen skal være grundig nok for å komme frem til en riktig avgjørelse.

Det kan spørres om hva som ligger i at retten har ansvaret for å klarlegge ”presentasjonsmåten av tvisten”. Etter en naturlig språklig forståelse kan dette bety hvordan prosessfullmektigene skal presentere saken i retten, herunder om de skal benytte seg av tekniske hjelpemidler eller fremlegge dokumentbevis og andre bevis som ikke skal gis gjennom forklaring eller befaring, jf. tvl. § 9-15 annet ledd. Videre kan det tenkes å omfatte hvorvidt skriftlig materiale skal utgjøre vesentlige deler av avgjørelsesgrunnlaget, jf. tvl. § 9-15 tiende ledd. Hovedregelen er at sakens tvistegjenstand skal avgjøres etter

---

¹³⁶ Punkt 1.2.1.

¹³⁷ NOU 2001:32 s. 135.

muntlig behandling ved hovedforhandling, slik det fremkommer av tvl. § 9-9 første ledd og tvl. § 9-14 første ledd.

Dommeren får gjennom klarleggingen av presentasjonsmåten oversikt over de praktiske innslag i forhandlingen, som bruk av teknisk utstyr og bevis. Dette kan dels lede til at partene og retten ikke trenger å bruke tid på dette under hovedforhandlingen og således virke tidsbesparende. Dels kan det bidra til at aktørene kommer raskere til behandling av sakens materielle kjerne. Desto mer tid til behandling av det materielle, desto bedre grunnlag vil retten ha for å treffe en riktig og rettferdig avgjørelse.

En annen tolkning av ”presentasjonsmåten av tvisten” er at retten skal sørge for at partenes påstander og standpunkter til faktiske og rettslige spørsmål blir klargjort. I så tilfelle er dette i realiteten det samme som rettens veiledningsplikt, jf. tvl. § 11-5 tredje ledd. Ved at partene allerede under saksbehandlingen får mulighet til å redegjøre for de faktiske og rettslige spørsmål, trenger ikke partene unødige å gå i dybden på dette under hovedforhandlingen. Rettsbehandlingen kan dermed forløpe på kortere tid. Retten kan videre få en oversikt over hva det tvistes om, som igjen kan styrke grunnlaget for et riktig resultat.

Etter § 9-11 annet ledd skal retten klarlegge ”lengden av ulike innlegg under forhandlingene”. Forarbeidene peker på at dersom saken er blitt forenklet gjennom saksforberedelsen, vil det ofte tilsi til at fremdriftsplanen legger opp til en kortere varighet enn berømmelsen.¹³⁸ Dette gir retten en foranledning til å foreta en avsluttende vurdering av hovedforhandlingens varighet, noe som er særlig aktuelt fordi berømmelse har funnet sted kort tid etter at tilsvaret er innkommet, jf. tvl. § 9-4 annet ledd bokstav h.

4.3.2 Fremdriftsplan

I dette avsnittet vil det bli drøftet om en *felles* fremdriftsplan er i tråd med kravet til fremdriftsplan etter tvl. § 9-10 annet ledd, jf. tvl. § 9-11 annet ledd. Tingrettene

---

¹³⁸ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

Hedmarken, Bergen og Nordhordland har retningslinjer av betydning for spørsmålet. Disse vil danne bakgrunn for drøftelsen.

Retningslinjene for Hedmarken tingrett åpner for å forene fremdriftsplanen, men at det er ikke en nødvendighet.¹³⁹ Bergen tingrett og Nordhordland tingrett sine retningslinjer derimot forutsetter at det med sluttinnleggene *skal* følge en felles fremdriftsplan.¹⁴⁰

Paragraf 9-10 annet ledd bestemmer at retten som regel kan kreve at partene innen avsluttet saksforberedelse ”inngir et sluttinnlegg”. Etter bestemmelsen skal innlegget angi påstand, påstandsgrunnlag, rettsregler som påberopes og de bevis ”parten” vil føre. Sluttinnlegget skal følges av ”forslag til framdriftsplan for hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd.”

Ordlyden kan tolkes slik at hver av partene skal utforme sitt eget sluttinnlegg. Siden forslag til fremdriftsplan skal følge med sluttinnlegget, tyder det på at partene også skal gi hvert sitt forslag til fremdriftsplan. Ordlyden stenger neppe for å samordne fremdriftsplanen, men den krever heller ikke at partene må gi en samlet plan til retten. Retningslinjene for Bergen tingrett og Nordhordland tingrett går derfor lenger i å pålegge prosessfullmektigene et ansvar i saksforberedelsen enn loven.

Oppfølgingsspørsmålet blir hvilke virkninger en felles fremdriftsplan har for retten og prosessfullmektigene. For retten vil en felles plan fra partene virke tidsbesparende, ettersom advokatene på forhånd har blitt enige om hvordan hovedforhandlingen skal gjennomføres.

For prosessfullmektigene vil det i utgangspunktet bety merarbeid, ved at det først må utarbeides eget forslag, og deretter felles forslag til fremdriftsplan med motparten. Dette kan virke tid - og ressurskrevende. Advokatene vil imidlertid måtte utveksle prosesskriv, og dermed få en viss oversikt over hvordan motparten ser for seg at hovedforhandling skal foregå. Nettopp det at partene samarbeider om en fremdriftsplan, vil kunne gi en enhetlig forståelse av faktum og hvordan dette skal presenteres og håndteres under hovedforhandlingen. Retten skal fastsette den endelige planen for gjennomføringen

---

¹³⁹ Punkt 7.2 d) første kulepunkt.

¹⁴⁰ Punkt 5 annet punktum, Punkt 7.

av hovedforhandling, jf. § 9-11 annet ledd. Mye tyder på at dersom advokatene er enige om forslaget til fremdriftsplan og denne er realistisk, vil retten som regel vedta planen uten endringer. Partene vil dermed i stor grad bidra til hvordan hovedforhandlingen skal gjennomføres. Merarbeidet i saksforberedelsen for prosessfullmektigene vil derfor oppveies av at de kan få mer innflytelse og bestemmelsesrett for gjennomføringen av hovedforhandlingen.

Samlet kan kravet om felles fremdriftsplan for partene i Bergen tingrett og Nordhordland tingrett fremstå som positivt både for retten og prosessfullmektigene, fordi en forent plan kan gi raskere rettsbehandling. At partene er med å forme rettens slutningsgrunnlag kan også medvirke til en riktigere avgjørelse.

4.3.3 Drøfting med partene

Drøfting med partene av hvordan hovedforhandling skal foregå, kan anses som et virkemiddel for aktiv saksstyring, jf. tvl. § 9-11 annet ledd tredje punktum.

Det kan bli gjenstand for diskusjon om retten har *plikt* til å drøfte med partene. Hov hevder at før hovedforhandling, er retten pålagt å drøfte gjennomføringen med partene etter § 9-11 annet ledd.¹⁴¹ Tvistemålsutvalget sier i lovforslaget at retten som regel skal drøfte gjennomføringen med partene.¹⁴² Ordlyden legger imidlertid opp til at gjennomføringen bare i ”nødvendig utstrekning” skal drøftes. Jeg ser det slik at Justis- og politidepartementet bevisst tonet ned drøfting med partene som et middel for saksstyring.¹⁴³ Dette er i samsvar med at tvisteloven legger opp til en mer dommerstyrt prosess, fremfor en partsstyrt rettergang.¹⁴⁴

Drøfting kan synes unødvendig, ettersom retten får innsyn i hva tvisten består i gjennom sluttinnleggene, jf. tvl. § 9-10 annet ledd. Proporsjonalitetsgrunnsetningen kan synes å ligge til grunn for at drøfting bare skal foretas hvis det er nødvendig. Det

---

¹⁴¹ Hov, Rettergang I (2007) s. 199.

¹⁴² NOU 2001:32 s. 754.

¹⁴³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 396.

¹⁴⁴ NOU 2001: 32 s. 135.

kostnadseffektive aspektet kan legitimere at partene ikke tas med, eller i liten grad inkluderes, i drøftelsen av hvordan hovedforhandling skal skje.

Drøfting med partene kan imidlertid ha mye for seg. Dommeren tvinges til å sette seg inn i saken på forhånd ved å gå igjennom dokumentene, men dokumentene vil sjelden gi noe helt nyansert bilde av saken – det er derfor norsk rett har en prosess med store innslag av muntlighet. Prosessfullmektigene kjenner som regel tvisten bedre enn dommeren. Særlig gjelder dette i mer komplekse eller prinsipielle saker, der retten ved å drøfte med partene vil kunne frembringe et bedre grunnlag for hovedforhandlingen og sakens utgang.

Drøfting med partene vil videre kunne gjøre det lettere for dommeren å overholde plikten til å følge opp saken, slik tvl. §§ 11-6 og 9-4 krever. Under drøftelsen vil retten kunne få en formening av hvordan partene oppfatter sakens rettslige og faktiske sider, og på hvilke punkter de har sammenfallende eller motstridende syn. Under drøftingen kan retten stille spørsmål for å få bekreftet eller avkreftet om den har oppfattet partenes anførsler riktig. Partene vil da få muligheten til å korrigere eller supplere den saksfremstilling retten gir. Dette kan igjen tilsi at gjennomgangen av påstander, påstandsgrunnlag og bevisføring under hovedforhandlingen kan bli mer konsentrert, jf. tvl. § 9-15 første ledd.

Hvis retten først bestemmer seg for å drøfte gjennomføringen av hovedforhandling med partene, kan det problematiseres på hvilken måte drøftingen skal skje. Bestemmelsen gir ingen anvisninger på dette. Det må derfor sies å være overlatt til rettens skjønn å avgjøre eventuelle drøftingsmåter. Mulige alternativer er at retten kommuniserer separat med hver part, bruk av e-post med begge parter eller ved at det holdes rettsmøter, jf. tvl. § 13-1. Som nevnt tidligere i oppgaven, er det ofte tidsmessig fordelaktig å ha begge parter i tale samtidig. Dertil kommer at muligheten for avklaring er større ved samtidig kommunikasjon.

Fysiske rettsmøter kan være ressurskrevende, og kostnadsbesparende hensyn kan tale for at retten bør drøfte med partene hver for seg.

4.3.4 Fastleggelse av tidsrammer

På grunn av sakens kompleksitet kan det være nødvendig for retten å sette tidsrammer for hovedforhandlingen, jf. tvl. § 9-11 annet ledd fjerde punktum. Fristene vil kunne hindre at hovedforhandlingen går utover den tid som er avsatt. Fristfastsettelse er et konstruktivt virkemiddel for å oppnå en rask saksavvikling. Bestemmelsen legger opp til at frister kan settes, dersom tidsrammer er ”forsvarlig og hensiktsmessig”. Rettens iver etter å oppnå en konsentrert hovedforhandling kan med andre ord ikke gå på bekostning av sakens opplysning.

Retten har hjemmel til å fastsette tidsrammer for enkelte elementer under hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd fjerde punktum. Spørsmålet er hvilke deler dette gjelder. Ordlyden gir eksemplene; partenes innlegg, partsforklaringer og annen bevisføring.

Tidsrammene må fastsettes ut fra det tidsbehovet saken tilsier, og de må fastsettes i lys av en proporsjonalitetstankegang.¹⁴⁵ Utover dette oppstiller bestemmelsen ingen begrensninger i rettens adgang til å sette frister. Dette kan bli gjenstand for diskusjon, spesielt dersom partene føler seg forbigått av retten. Fastsettelsen bør skje etter drøfting med partene, og tilstrekkelig før hovedforhandlingen, slik at prosessfullmektigene kan tilpasse sine avsluttende forberedelser til tidsrammene.¹⁴⁶ Særlig er dette viktig der retten fastsetter større endringer i forhold til partenes forslag etter fremdriftsplanen. Ved at tidsrammene drøftes kan parter, prosessfullmektiger og vitner på forhånd innrette seg etter fristene. Dette kan skape forutberegnelighet og tillit til dommeren og rettssystemet som sådant.

---

¹⁴⁵ NOU 2001:32 s. 754.

¹⁴⁶ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 396.

4.4 Styringen av hovedforhandlingen, tvl. § 9-13

4.4.1 Kontrollplikt

Tvisteloven § 9-13 må ses i sammenheng med den generelle regel om rettens plikt til aktiv saksstyring på alle trinn av prosessen, jf. tvl. § 11-6. Bestemmelsen regulerer rettens *ledelse*¹⁴⁷ under hovedforhandlingen.

Paragraf 9-13 første ledd angir dommerens plikt til saksstyring ved åpning av hovedforhandlingen, og viderefører i betydelig grad tvml. § 328.¹⁴⁸ Kontroll av planen er viktig, for å se at alt praktisk er tilrettelagt for en konsentrert behandling.¹⁴⁹

En nærliggende problemstilling er hvor inngående denne kontrollen skal være. Det kan være at gjennomføringen av hovedforhandlingen er detaljert planlagt på forhånd, gjennom planmøte etter tvl. § 9-4 og rettens drøftinger med partene etter avsluttet saksforberedelse, jf. tvl. § 9-11 annet ledd. I stor grad vil rettens oppgave være å følge med på om planen blir fulgt.

Det kan være forhold som gjør det presserende for retten å ha en mer aktiv rolle, eksempelvis at et vitne ikke møter og må avhentes, jf. tvl. § 23-1 fjerde ledd. Retten har et selvstendig ansvar for at saksavviklingen er hensiktsmessig, og den kan treffe slike beslutninger uten partenes medvirkning.

4.4.2 Konsentrert og forsvarlig hovedforhandling

Paragraf 9-13 annet ledd viderefører i stor utstrekning tvml. § 327, men hovedforhandling hadde under tvistemålsloven en tendens til å trekke ut.¹⁵⁰ Bestemmelsen understreker at hensynet til forsvarlighet må avpasses hensynet til konsentrasjon. Robberstad anser nå konsentrasjonsprinsippet for lovfestet i § 9-13 annet ledd.¹⁵¹

---

¹⁴⁷ Punkt 1.2.1.

¹⁴⁸ Schei m.fl. (2007) s. 437.

¹⁴⁹ NOU 2001:32 s. 757.

¹⁵⁰ Schei m.fl. (2007) s. 437.

¹⁵¹ Robberstad (2009) s. 202.

Min oppfatning er at konsentrasjonsprinsippet ikke bare er lovfestet. Det er også gitt et konkret innhold for gjennomføring. Retten er, som Departementet hevder, gitt ulike styringsmekanismer til å sørge for at nødvendig konsentrasjon skjer.¹⁵²

For det første skal tiden utnyttes på en rasjonell måte for retten, parter, vitner og sakkyndige, jf. § 9-13 annet ledd første punktum. Dette innebærer både kontroll av at vitner mv. blir innkalt til et passelig tidspunkt, og at de fremmøtte får komme til med sin forklaring så snart som mulig, forutsatt at dette skjer i tråd med forsvarlig behandling.¹⁵³ En part har krav på at motparten ikke unødig og ubegrunnet tillates å vidløftiggjøre saken med tap av tid og økte kostnader som konsekvenser.¹⁵⁴ I et ytterligere perspektiv er konsentrasjon nødvendig for at domstolene generelt skal få avviklet sakene i et rimelig tempo.

For det andre skal retten nekte partene å fremme forhold som er uten betydning for saken, jf. § 9-13 annet ledd annet punktum. Forhold som er uten betydning blir ofte avsilt under saksforberedelsen. Dersom slike forhold likevel skulle dukke opp under hovedforhandlingen, har retten vid adgang til å avskjære disse. Retten har mulighet til å konsentrere rettsbehandlingen om de viktigste deler. Dertil kommer at rettens avgjørelse kan unngå å bygge på perifere punkter.

For helhets skyld nevnes at retten også kan avskjære bevis som ikke er egnet til å styrke avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig, jf. tvl. § 21-7 annet ledd bokstav b. Tilsvarende gjelder en begrensing ut fra proporsjonalitet. Det må være et rimelig forhold mellom den betydning tvisten har og omfanget av bevisføringen, jf. tvl. § 21-8.

Bevisavskjæringsreglene supplerer således rettens aktive saksstyring. Paragraf 9-13 annet ledd strekker rettens adgang til avskjæring lenger enn tvl. §§ 21-7 annet ledd bokstav b og 21-8. Dette ut fra at § 9-13 annet ledd gjelder *forhold* uten betydning for saken i sin alminnelighet, mens §§ 21-7 annet ledd bokstav b og 21-8 bare omhandler *bevis*.

---

¹⁵² NOU 2001:32 s. 757.

¹⁵³ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

¹⁵⁴ NOU 2001:32 s. 135.

Bestemmelsen kan legge til rette for en enda mer effektiv rettsbehandling enn bevisavskjæringsreglene.

For det tredje har retten kompetanse til å avskjære ”gjentakelser, unødige omfattende behandling og ellers [...] spørsmål som er tilstrekkelig drøftet”, jf. § 9-13 annet ledd tredje punktum. Til sammenlikning inneholder tvl. § 21-7 kriterier for hva som kvalifiserer til avskjæring, herunder at beviset ikke er klarlagt, jf. bokstav a, eller at det ikke egnet er til å styrke avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig, jf. bokstav b. Paragraf 9-13 annet ledd tredje ledd gir ingen slike føringer for når avskjæring kan skje. Ved bedømmelse av om avskjæring bør skje, vil man til syvende og sist ende opp i en sammensatt vurdering. Hensynet til forsvarlig behandling og hensynet til at saken skal konsentreres om det sentrale og ikke unødige tværes ut, må veies opp mot hverandre.¹⁵⁵

Hensynene kan ofte kollidere. Riktignok hadde retten adgang til avskjæring også før tvisteloven. Prosessfullmektiger som har kunnskap om tvml. § 327, bør derfor være kjent med at retten kan og bør avskjære, dersom den finner det nødvendig. Samtidig kan det fremstå som problematisk hvis retten avskjærer innledningsforedrag og prosedyrer i betydelig grad. Sakens opplysning kan tilsi at dommeren bør utvise forsiktighet med avskjæringen.

Retten beslutning om avskjæring kan ikke påankes særskilt, jf. tvl. § 29-2 tredje ledd. Hjemlene i § 9-13 annet ledd innebærer således at retten er gitt store muligheter for å avgrense partenes innlegg og bevisføring.¹⁵⁶ Dette kan gjøre det rimelig å stille krav om at retten avskjæring må være hensiktsmessig og formålstjenlig.

4.4.3 Hvor aktivt skal retten håndheve avskjæringshjemlene?

Diskusjonstemaet i dette avsnittet er hvorledes retten skal håndheve avskjæringshjemlene, og om det kan oppstilles grenser for bruk av avskjæring. Paragraf 9-13 annet ledd legger opp til vide hjemler for retten til å avskjære parter og vitner. Forarbeidene understreker

---

¹⁵⁵ NOU 2001:32 s. 757.

¹⁵⁶ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

imidlertid at det bør være et mål at behovet for å anvende hjemlene blir minst mulig.¹⁵⁷ Lovgiver presiserer også at når det oppstår behov for å bruke hjemlene for avskjæring, er det en forutsetning at det skjer på en måte som skaper forståelse hos vedkommende part for rettens inngripen.¹⁵⁸

Utgangspunktet etter § 9-13 annet ledd er at dommeren har rett og plikt til å gripe inn når han mener det er nødvendig. Dommeren bør innrømmes et vidt spillerom for sakens administrasjon og henvendelser til advokatene.

Hvorvidt retten skal ta i bruk avskjæringshjemlene, kan etter min vurdering stille seg forskjellig for om det gjelder avskjæring der det ikke er avtalt tidsrammer på forhånd, og der det er avtalt tidsrammer i tråd med tvl. § 9-11 annet ledd fjerde punktum.

Hvis det ikke er avtalt tidsrammer, kan det være en fordel om retten er tilbakeholden eller går i dialog med partene om tidsfastsettelsen. Dette innbyr til at prosessen virker rettferdig, tillitskapende og upartisk, jf. formålsbestemmelsen i tvl. § 1-1 og EMK artikkel 6 nr.1.

Domstoloven § 55 tredje ledd andre setning kan dessuten gi veiledning. Retten skal utføre sin dommergjerning upartisk og på en måte som inngir alminnelig tillit og respekt. Tilsynsutvalget ga i TUSAK-2006-20 etter min mening en treffende beskrivelse av hva som ligger i kravet til upartiskhet: ”I kravet til upartiskhet ligger at både parter, prosessfullmektiger og øvrige aktører har krav på tilbørlig respekt, og at dommeren skal være objektiv og nøytral i sin fremtreden, spørsmålsstilling og behandling av aktører og parter”. Konkret mente klageren at dommeren hadde opptrådt partisk og ikke ivaretatt hennes interesser under saksforberedelsen og hovedforhandlingen. Tilsynsutvalget kunne ikke se bort fra at klager subjektivt hadde opplevd situasjonen i retten som vanskelig, men at de foreliggende opplysningene ikke ga holdepunkter for at dommeren hadde opptrådt partisk eller på annen måte i strid med god dommerskikk. Det forelå derfor ikke grunnlag for anvendelse av disiplinærvedtak mot dommeren.

---

¹⁵⁷ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

¹⁵⁸ Ot. prp. nr. 51 (2004-2005) s. 397.

En annet parameter for hva som kan anses i strid med kravet til upartiskhet, er hvorvidt dommeren, griper inn overfor parter i forhold som er knyttet til saken. I TUSAK-2007-88 anførte klageren at retten kun hadde tatt hensyn til F¹⁵⁹ sin bevisføring og argumentasjon ved en grensefastsetting, og at saksbehandlingen hadde virket subjektiv og lite troverdig. Tilsynsutvalget anså at det i domstoloven § 55 tredje ledd annet punktum lå en plikt for dommeren til å balansere sin oppmerksomhet mellom partene, og ikke la forhold utenfor saken få betydning for utøvelsen av prosessledelsen og dommerens avgjørelse i saken. Utvalget fant at det ikke var godtgjort at jordskiftedommer C¹⁶⁰ hadde tatt utenforliggende hensyn, opptrådt partisk i saken eller ledet forhandlingene på en slik måte at det var egnet til å så tvil om hans upartiskhet. Følgelig var det ikke grunnlag for disiplinærvedtak overfor jordskiftedommeren.

Det kan ikke være i strid med kravet til upartiskhet at dommeren tar standpunkt i saken i forhold til de rettslige og faktiske spørsmål. Rettens avgjørelser av de rettslige spørsmål som partene bringer inn for domstolen, vil nødvendigvis innebære at det tas stilling til dette.

Dersom tidsfastsettelsen oppleves som urettferdig og partisk, vil sannsynligheten for anke over saksbehandlingen være nærliggende. Saken blir værende lenger i rettssystemet, noe som ikke gir grunnlag for effektivitet. En annen mulighet er, som vist ovenfor, at en part klager til Tilsynsutvalget for dommere for opptreden i strid med god dommerskikk.

Hvis det er avtalt eller fastsatt tidsrammer for innlegg eller bevisføring, har retten en plikt til at disse overholdes, eventuelt gjennom avskjæringer, jf. § 9-13 annet ledd fjerde punktum. Ved avtalte tidsrammer har partene og prosessfullmektigene mulighet til å innrette seg etter disse i forkant av hovedforhandling. Hvorvidt prosessfullmektigene klarer å overholde fristene beror i hovedsak på hvor forberedte og stringente de er i sine innlegg. De har neppe berettigede forventninger om at retten skal la overskridelse av tidsrammer passere. I tråd med formålet bak aktiv saksstyring, har retten plikt til å sørge for at

---

¹⁵⁹ Omtalt som "F" i saken.

¹⁶⁰ Omtalt som "C" i vedtaket.

hovedforhandlingen skal skje konsentrert. Det er derfor rimelig at prosessfullmektigene må inntrette seg etter de avtalte tidsrammer.

Dersom det er avtalt tidsrammer, må det være en forutsetning at også *retten* overholder disse. I TUSAK-2007-100 ble det enighet mellom retten og partene innledningsvis under ankeforhandlingen i X¹⁶¹ lagmannsrett, at saken skulle gjennomføres på to istedenfor tre dager. Aktørene måtte imidlertid være forberedt på en forlenget rettsdag eller to. Administrator bestemte seg for at det ikke var nødvendig med forlenget rettsdag andre dag, men klargjorde ikke om de øvrige tilstedeværende hadde den samme oppfatning. Et annet av rettens medlemmer måtte gripe inn og minne om den avtale som var gjort ved innledningen av forhandlingene. Tilsynsutvalget kom til at dette, i tillegg til avskjæring under innledningsforedraget, var krasst og ensidig overfor den ene parten og prosessfullmektigen. Førstelagmann B¹⁶² ble gitt kritikk for å ha opptrådt i strid med god dommerskikk.

Tilsynsutvalgets vedtak har ifølge tradisjonell rettskildelære liten vekt. Videre kan vedtaket ikke benyttes direkte i forhold til § 9-13 annet ledd, men brukes her til å belyse problemstillingen. Det sentrale i forhold til tvl. § 9-13 annet ledd er at det ble enighet mellom retten og partene innledningsvis under ankeforhandlingene, og at retten senere i forhandlingene ikke tok høyde for denne avtalen. Dette kan gjerne anses som ”bristende forutsetninger” for rettens øvrige aktører som hadde en forventning om saksavviklingen. Aktiv saksstyring kan nå sitt formål om effektivitet og gi grunnlag for riktig avgjørelse, dersom avskjæringen er tuftet på forståelse, forutberegnelighet og tillit blant alle aktørene.

5 Avsluttende kommentar

For over 100 år siden var hensikten med å legge prosessledelsen i dommerens hånd å oppnå større hurtighet og rettssikkerhet i rettpleien. Dette er de samme målene som ligger til

---

¹⁶¹ Omtalt som ”X” i vedtaket.

¹⁶² Omtalt som ”B” i saken.

grunn for innføringen av en mer aktiv saksstyring i tvisteloven. Pendelen svinger tilbake for å få en mer effektiv rettsbehandling og en tryggere prosess. Er det noe som tilsier at norsk rett klarer å gjennomføre målene? Kanskje er en påminnelse og klargjøring gjennom lovregler, og en bevisstgjøring både overfor domstoler og parter om plikter og rettigheter, det som trengs? Med nye lovhjemler har dommerne adgang til å være strengere med advokater i forhold til berømmelse av saker og konsentrert gjennomføring av tvistene. Et nøkkelspørsmål er likevel hvor sterkt retten er villig til å gripe inn overfor advokatene.¹⁶³ Hvorvidt dommerne *faktisk* vil ta styring over domstolsprosessen, kan derfor bli utslagsgivende for å få ned behandlingstiden.

Resultater publisert fra Domstoladministrasjonen i februar 2009 viser at en sivil sak i tingrettene i gjennomsnitt blir behandlet og dom avsagt etter 5,2 måneder.¹⁶⁴ Resultatene viser at for første gang er fire av fem tingretter innenfor målet fastsatt av Stortinget for sivile saker. Målet er at gjennomsnittlig saksbehandlingstid skal være seks måneder.¹⁶⁵ Måltallene ble fastsatt i 1990-1991.¹⁶⁶ Tvisteloven stiller samtidig krav om at den enkelte sak vanligvis skal være avgjort innen seks måneder, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. Tallene fra 2008 viser videre at antallet innkomne og behandlede sivile tvister har økt fra 2007 til 2008, mens antallet saker i beholdning er noe redusert.¹⁶⁷ Det er for tidlig å trekke noen konklusjoner. Resultatene kan likevel tyde på at de nye reglene om sivil rettspleie som skal gi raskere, billigere og riktigere tvisteløsning hittil har fått gjennomslag i praksis, og at de går i retning av å virke etter sin hensikt.

---

¹⁶³ Robberstad (2009) s. 171.

¹⁶⁴ ”Fakta/ Analyse av Domstolenes saksbehandling 2008”:
http://domstol.no/DAtemplates/Article_20874.aspx?epslanguage=NO, [sitert 17. 03. 09].

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ St. prp. nr. 1 (1990-1991) s. 48.

¹⁶⁷ ”Fakta/ Analyse av Domstolenes saksbehandling 2008”:
http://domstol.no/DAtemplates/Article_20874.aspx?epslanguage=NO, [sitert 17. 03. 09].

DA tar samme sted forbehold om feilkilder på bakgrunn av saksregistrering i domstolenes elektroniske saksbehandlingssystem, Lovisa.

6 Kilder

6.1 Lover

Lov av 15. april 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov

Lov av 17. juni 2005 nr. 90, om mekling og rettergang i sivile tvister

Lov av 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett

Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål

Lov av 13. august 1915 nr. 5 om domstolene

Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker

EMK Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen med protokoller, 1950

6.2 Forarbeider

6.2.1 Til lov nr. 13/1915

Udkast til lov om rettergangsmaaden i tvistemaal med motiver (1908)

Ot. prp. nr. 1 (1910)

Indst. O XV (1912)

6.2.2 Til lov nr. 90/2005

NOU 2001:32 Bind A og B *Rett på sak* (Tvistemålsutvalgets innstilling)

Ot. prp. nr. 51 (2004-2005)

Ot. prp. nr. 74 (2005-2006) Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover), (Tvistelovens ikrafttredelsesproposisjon)

6.2.3 Øvrig

St. prp. nr. 1 (1990-1991)

Høringsuttalelse til NOU 2001:32, fra Oslo tingrett, 10. desember 2002

Høringsuttalelse forut for tvistelovens ikrafttredelsesproposisjon, Ot. prp. nr. 74 (2005-2006) fra tingrettene Asker og Bærum, Bergen, Drammen, Kristiansand, Nord-Troms, Oslo, Stavanger, Trondheim og Oslo byfogdembete, 14. mars 2006

Høringsuttalelse forut for tvistelovens ikrafttredelsesproposisjon, Ot. prp. nr. 74 (2005-2006), fra Asker og Bærum tingrett, 3. februar 2006.

6.3 Rettspraksis

6.3.1 Høyesterett

Rt. 2008 s. 1986

Rt. 2008 s. 1300

Rt. 2008 s. 1263

Rt. 2000 s. 996

Rt. 1993 s. 440

6.3.2 Lagmannsrett

LG-2008-114103

6.3.3 EMD

The European Court of Human Rights:

Majewski v. Poland, 11. oktober 2005

Frydlender v. France, 27. juni 2000

Humen v. Poland, 15. oktober 1999

6.4 Tilsynsutvalget for dommere

TUSAK-2007-100

TUSAK-2007-88

TUSAK-2006-20

TUSAK-2003-34

6.5 Retningslinjer for domstoler

Oslo tingrett

Asker og Bærum tingrett

Bergen tingrett

Hedmarken tingrett

Nordhordland tingrett

6.6 Juridisk litteratur

Augdahl, Per:

Norsk Civilprosess. Trondheim 1947

Borg, Øyvind:

Aktiv saksstyring. Masteroppgave ved Det Juridiske fakultet, UiO, vår 2008

<http://www.duo.uio.no/publ/jus/2008/72935/72935>,

Bratholm, Anders og

Hov, Jo:

Sivil Rettergang. Oslo – Bergen – Tromsø 1973

Domstoladministrasjonen:

www.domstol.no:

http://domstol.no/DAtemplates/Article_20874.aspx?epslanguage=NO, [siteret 17.03.09]

http://www.domstol.no/DAtemplates/Article_16590.aspx?epslanguage=NO, [siteret 24.01.09]

<http://www.domstol.no/DAtemplates/Section.aspx?id=10049&epslanguage=NO>, [siteret 24.01.09]

Eckhoff, Torstein:

Rettskildelære, 5. utgave ved Jan E. Helgesen, Oslo 2001

- Evensen, Linda: Aktiv saksstyring. Masteroppgave ved Det Juridiske Fakultet, UiO, høst 2007
<http://www.duo.uio.no/publ/jus/2007/67651/67651>,
- Hagerup, Francis: Forelæsnings over Den Norske Civilproces I, 2. utgave. Kristiania 1903
- Hov, Jo: Rettergang I Sivil- og straffeprosess, 2. utgave. Oslo 2007
- Hov, Jo: Rettergang III Sivilprosess. Oslo 2007
- Hov, Jo: Rettergang I Sivil og straffeprosess. Oslo 1999
- Kjæraas, Thea Elise og Frogner, Sigrid Alstad: Aktiv saksstyring i tvisteloven. Masteroppgave ved Det Juridiske Fakultet, UiO, vår 2008
<http://www.duo.uio.no/publ/jus/2008/73068/73068>
- Michelsen, Hans M.: Sivilprosess. Oslo 1999
- Mæland, Henry John: Kort prosess: En innføring i den sivile rettergang etter tvisteloven. Bergen 2006
- Nordèn, Dag Bugge og Bårdsen, Arnfinn: På talefot med tvisteloven. Jussens Venner, hefte 1/2008
- Robberstad, Anne: Sivilprosess. Oslo 2009
- Schei m.fl.: Schei Tore, Bårdsen Arnfinn, Nordèn, Dag Bugge, Reusch, Christian og Øie, Toril M.: Tvisteloven kommentarutgave bind I og II. Oslo 2007
www.lovdato.no, tvl. §§ 11-6 og 9-4, ”Lovkommentar”, www.kommentarutgave.no. [siteret 20.01.09]
- Schei, Tore: Tvistemålsloven med kommentarer Bind II, 2. utgave. Oslo 1998

Schei, Tore:

Norsk sivilprosess moderniseres, Festskrift til Per Henrik Lindblom s. 589-600. 2004 www.lovdata.no,
https://vpn1.uio.no/+CSCO+10756767633A2F2F6A726F6676652E796269716E676E2E6162++/cgi-lex/wiftsok?button=%A0+S%D8K+%A0&emne1=schei*&emne2=2004&emne3=&emne4=&forf=&titt=&utgi=&publisert=&trunker=on, [sitert 08.01.09]

Skoghøy, Jens Edvin A.:

Ny tvistelov – noen hovedpunkter. Lov og Rett 2007 s. 195-216 <http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wifftmrens?0/lex/lit/jus/skoghoj-je-2007-02.html>
[sitert 08.01.09]

6.7 Personlig meddelelse

Storvik, Kristin:

Domstoladministrasjonen, e-post, 09.01.09 og 05.02.09

7 Liste over vedlegg

7.1 Retningslinjer for domstoler

Oslo tingrett

Asker og Bærum tingrett

Bergen tingrett

Hedmarken tingrett

Nordhordland tingrett

Retningslinjer for behandling av sivile saker i Oslo tingrett - allmennprosess

Tvistelovens formål og hovedprinsipper:

Tvisteloven forutsetter en effektiv rettspleie der dommeren gjennomfører en aktiv og planmessig saksstyring. Lovens proporsjonalitetsprinsipp innebærer at ressursbruken skal stå i et rimelig forhold til sakens betydning. Det er derfor viktig at behandlingen struktureres og konsentreres om det som er relevant for avgjørelsen og omtvistet mellom partene.

Saksforberedelse:

1. Stevning og tilsvaret må fylle lovens krav i §§ 9-2 og 9-3 for å klargjøre tvistens faktiske og rettslige sider slik at saken normalt er **klar til beramning** etter innkommet tilsvare. **Bilagsnummereringen** i tilsvaret skal fortsette der nummereringen stoppet i stevningen (og tilsvarende i etterfølgende prosesskriv). I saker med omfattende dokumentasjon oppfordrer retten til tilsvarende fortløpende sidenummerering av bilagene.
2. Oslo tingrett vil normalt fastsette tidspunkt for **planmøter** iht. § 9-4 senest innen en uke etter at tilsvaret er kommet inn til retten. Planmøtet forutsettes holdt kort tid etter dette, og vil normalt gjennomføres som fjernmøte (telefonkonferanse). Dommeren bør varsles hvis konkrete forhold taler for å avholde møtet i tinghuset eller hvis andre forhold enn dem som er nevnt i § 9-4, ønskes drøftet. Unntaksvis kan retten i stedet for planmøte be om skriftlig uttalelse fra partene eller avklare fremdriften i saken på annen måte.
3. Straks tilsvaret er kommet inn til retten, fastsettes tidspunktet for gjennomføring av hovedforhandlingen.
4. I de saker som skal **rettsmekles**, vil Oslo tingrett normalt gjennomføre rettsmøte innen fire uker etter innkommet tilsvare.
5. Oslo tingrett forutsetter at en advokat som påtar seg prosessoppdrag, har **anledning til å møte** til hovedforhandling som vil bli gjennomført innenfor lovens frist på 6 måneder, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. Hvis en prosessfullmektig vil være lite tilgjengelig de siste seks ukene før fristutløp, må vedkommende umiddelbart etter inngivelse eller mottak av stevningen gi beskjed til retten om hvilket tidspunkt som passer for gjennomføring av hovedforhandling. At prosessfullmektigen ikke har anledning til å møte i retten, vil normalt ikke være tilstrekkelig til å til å beramme hovedforhandling senere enn lovens frist.
6. **Saksforberedelsen avsluttes** 2 uker før hovedforhandling med mindre retten unntaksvis beslutter noe annet.
7. Oslo tingrett vil normalt kreve at partene inngir hvert sitt **sluttinnlegg** ved avslutning av saksforberedelsen, jf. § 9-10. Mal for sluttinnlegget finnes på hjemmesiden til Den Norske Advokatforening.
8. Med sluttinnlegget skal det følge et felles forslag til **fremdriftsplan** for hovedforhandlingen, jf. § 9-10.
9. Dommeren vil gjennomgå partenes utkast til fremdriftsplan og senest 1 uke forut for hovedforhandling fastsette en **endelig plan for gjennomføring av hovedforhandling**, jf. § 9-11. Det forutsettes at partene/prosessfullmektigene følger denne planen.
10. **Hjelpedokument** bør normalt fremlegges forut for hovedforhandlingen slik at motparten gis nødvendig tid til gjennomgang, jf. § 9-14 annet ledd.

Hovedforhandling:

11. Hovedforhandlingen skal **konsentreres** om de tvistepunkter partene er uenige om.
12. Partene/prosessfullmektigene har et særlig ansvar for å **avpasse ressursbruken** til sakens omfang, og ved utmåling av saksomkostninger vil det alltid legges vekt på om det ut fra sakens betydning har vært rimelig å pådra omkostningene, jf. § 20-5 første ledd.
13. Hovedforhandlingen starter med at dommeren klarlegger partenes påstander, påstandsgrunnlag og bevis, jf § 9-15 første ledd. Saksøkeren gir en konsentrert saksfremstilling som står i forhold til sakens art og omfang og gjennomgår de relevante dokumentbevis. Saksøkte redegjør deretter for sitt syn. Det skal vurderes om innlegget kan begrenses til korrigeringer og suppleringer. Parts- og vitneforklaring forutsettes gjennomført med fokus på sakens tvistepunkter. Gjennomgang av dokumentbevis skal særlig fremheve hvorfor dokumentet er viktig og peke på hvor det avgjørende innholdet finnes, jf. § 26-2. Dokumentasjon av fakta som ikke er omstridt, skal unngås.
14. Juridisk utdrag bør ikke inneholde mer rettsstoff enn det som er aktuelt å påberope.
15. **Saksomkostningsoppgave** med nødvendige spesifiseringer skal inngis ved avslutning av hovedforhandlingen, jf. § 20-5 tredje ledd.

17.12.2007

**RUTINER FOR ASKER OG BÆRUM TINGRETTS
BEHANDLING AV TVISTEMÅL
ETTER DEN NYE TVISTELOVEN**

Dette notatet følger disposisjonen for rutinebeskrivelsen for tvistemål fra høsten 2005, slik at de to dokumentene også kan leses samlet. En del punkter i den gamle rutinebeskrivelsen er nå foreldet, uten at det konsekvent påpekes det i det nye dokumentet. En samlet revisjon av rutinebeskrivelsen vil bli foretatt senere.

1. Journalføring, kontroll av gebyr, registrering og fordeling av saker. Oppsett av stevning.

1.1 Journalføring

Midlertidig sikring (arrest og midlertidig forføyning) registreres som TVI-sak når begjæringen kommer alene, forut for eventuell stevning. I hovedekspedisjonens fordelingsliste for nye saker går disse sakene inn som en ny saksgruppe. (Kommer begjæringen sammen med eller etter stevning, registreres den bare som særskilt krav.) En senere innkommet stevning i saken skal føres som ny TVI-sak, og fordeles til samme avdeling (og normalt til samme dommer) som forføyningssaken.

- I saksfordelingen i hovedekspedisjonen skilles *ikke* mellom småkravssaker og andre TVI-saker.
- Gruppesøksmål er ny prosessform. Det lages ikke rutiner for gruppesøksmål før vi får inn den første saken.

1.2.4. Registrering av krav

- Oppfriskning av våre uteblivelsesdommer: Det kreves ikke lenger at saksomkostninger tilkjent i uteblivelsesdommen skal deponeres/betales før den nye saken registreres.

1.3. Tingrettens bistand med å sette opp stevning (og tilsvær, anke m.m.) [Nytt punkt]

Tvisteloven åpner for at dette kan delegeres til saksbehandlere, med forevisning for dommer før undertegning, § 12-1. Spørsmålet blir avgjort senere.

2. Vurdering av saken, pålegg om tilsvaer, oppfølging av tilsvaer

A. Allmennprosess

2.1. Dommeroppgave: Forbered saken.

- *Loven åpner for forenklet stevning i saker som gjelder overprøving av forliksrådsdom, § 9-2 fjerde ledd. (Det er tilstrekkelig å sende oss dommen med angivelse av ønsket endring.) Dommeren må straks be saksbehandler innhente øvrige saksdokumenter fra forliksrådet, først og fremst forliksklagen, før pålegg om tilsvaer sendes ut.*
- *Merk at anke (tidligere kjøremål) over forliksrådets beslutninger (dvs alt som ikke er dom), nå bare er mulig i forhold til beslutning om saksomkostninger, rettsgebyr, salærfastsettelse og ulovlig endring av dom. (§ 6-14 annet ledd)*

2.11. Dommerens vurdering av om saken skal nektes fremmet:

- *Dersom saken skulle ha vært forliksmeplet, overfører (henviser) vi bare saken direkte til rett forliksråd ved simpel beslutning etter § 4-2. (Vi skal ikke lenger bare avvise saken.)*
- *Dersom saken skulle ha vært anlagt ved annen tingrett, overfører (henviser) vi bare saken direkte dit ved simpel beslutning etter § 4-7. (Vi skal ikke lenger bare avvise saken.) Dersom er det er flere kompetente domstoler, må vi spørre saksøker om hvilken domstol som skal henvises til.*
- *Spørsmål om retting av stevning bør fortrinnsvis tas opp over telefon.*

2.13. Lag oppgave Forkynn stevning og pålegg om tilsvaer

- *Det er av avgjørende betydning at vi ikke taper tid i de innledende faser i saken. Normalt må stevning og pålegg om tilsvaer gå ut innen tre dager etter at stevningen er innkommet. Dette innebærer at saksfordelingen ikke må forsinkes, at dommerne må gå gjennom posthyllen hver dag og*

at utsendelse av pålegg om tilsvaer må være prioritet. Dersom en dommer er fraværende fra kontoret mer enn en til to dager, må det avtales med en annen dommer som kan sjekke posthyllen under fraværet, punkt 2.8 nedenfor. Det bør følges særlig med for dommere og saksbehandlere som arbeider deltid.

- I pålegg om tilsvaer fastsettes tilsvaersfristen som en dato og ikke som tre uker fra forkynning. Datoen settes normalt tre uker frem fra brevets dato.
- Pålegget om tilsvaer vedlegges "Retningslinjer for behandling av sivile saker etter tvisteloven - allmennprosessen". Kopi går til saksøker. Dette kommer til erstatning av "Det gule arket".
- Forkynningsmåte (f eks stevnevitneforkynning) må velges med tanke på å unngå forsinkelser, og forkynnelsen må følges tett opp av saksbehandler.

2.4. Vurder tilsvaer ikke innkommet

- Merk lovens nye terminologi: "Fristoversitting" = "fravær" med mulighet for "fraværdom" dersom "oppfriskning" (tidligere oppreisning for fristoversittelse) ikke gis, §§ 16-7 flg. Fraværdom kan angripes ved begjæring om oppfriskning, §§ 16-11 flg.

2.5. Kontroller innkommet tilsvaer (dommeroppgave). Berammelse og gjennomføring av planleggingsmøte.

A.

- Planleggingsmøte skal etter § 9-4 berammes "straks tilsvaer er inngitt". Vår målsetting er at berammelsen foretas i løpet av de første to-tre dagene etter mottak av tilsvaer.
- Vi legger opp til at berammelsen kan foretas forut for tilsvaret dersom navn på saksøktets prosessfullmektig er oppgitt i stevningen og vi vet at prosessfullmektigen har mottatt stevningen.
- Vår målsetting er at planleggingsmøtet normalt ikke skal avholdes senere enn to uker etter mottatt tilsvaer. Saksøkers prosessfullmektig bør ha hatt anledning til å gjennomgå tilsvaret med sin part, slik at det kan være en åpning for forlik under planleggingsmøte.
- Vi bør praktisere en høy terskel for å unnlate planleggingsmøte, § 9-4 tredje ledd. Selvprosederende part(er) i allmennprosess er således normalt ikke grunnlag for å unnlate planleggingsmøte. Planleggingsmøte avholdes normalt som fjernmøte.

- Vi innkaller prosessfullmektigene når slike finnes. Vi nekter ikke partene selv å delta, men i tilfelle fjernmøte setter vi bare opp kobling til advokatenes telefoner.
- Teknisk berammelse: Hovedregelen er at saksbehandler gjør avtale pr telefon eller E-post med advokatene, etter at dommeren har gitt saksbehandler noen alternative tidspunkter. Saksbehandler registrer deretter berammelsen og sender ut berammelsesbrev. I berammelsesbrevet må det presiseres at retten må ha advokatenes **direktnummer**. Det er ikke nødvendig å forkynne berammelsesbrevene. - Dersom Lovisa fører opp fjernmøtene i den eksterne berammingslisten, fjerner vi ikke møtene i listen på nett, men på tavlen i første etasje.
- Teknisk gjennomføring av fjernmøte: Ansvar for planleggingsmøtene den enkelte dag fordeles på saksbehandler som andre rettsmøter. Dommere og saksbehandlere får opplæring i å sette opp telefonmøte. Dommeren får den nødvendige bistand til å sette opp samtalene.
- Dommeren får forut for møtet oppgaven "gjennomfør planleggingsmøte", og åpner herunder rettsboken. Dersom dommeren ikke vil bruke PC, tar saksbehandler ut utskrift av rettsboken som grunnlag for dommerens notater.
- I tillegg til lovens drøftingspunkter, kan det være hensiktsmessig å ta opp habilitetsspørsmål, samt gi beskjed om at hjelpedokumenter skal sendes inn forut for hovedforhandlingen. Dommeren vurderer om det skal settes flere frister under saksforberedelsen enn det loven fastsetter. Beskjæring/spissen av saken bør være et obligatorisk punkt under planleggingsmøte. Det bør understrekes overfor advokatene at rask retur av svarkvittering er viktig for retten.

B.

- Når det gjelder den beramning av rettsmekling og hovedforhandling som skal foretas i planleggingsmøte, skal vi fortsette vår praksis med å beramme rettsmekling og hovedforhandling på samme dommer. Dersom forlik ikke oppnås ved rettsmekling, overføres saken til en dommer som er ledig på det aktuelle tidspunktet, og meklingsdommeren overtar en annen (berammet) sak fra den nye hovedforhandlingsdommeren. Vi må vanligvis akseptere at det er uhensiktsmessig å beramme hovedforhandling i rettsferien (sommerferien). Rettsmeglingsmøte berammes normalt innen én måned etter planleggingsmøtet.
- De dommerne som ikke mekler selv, må få alternative datoer for rettsmekling på forhånd fra den mekler som avdelingsleder har utpekt.
- Dersom hovedforhandling ikke kan berammes innenfor lovens frist, skal dommeren varsle avdelingsleder.
- Det er avtalt tilnærmet felles retningslinjer i Oslo-området vedr forholdet til advokatene etter den nye tvisteloven. Disse inneholder også et krav om at prosessfullmektigene skal kunne ta berammelse innen seks månedersfristen. Som nevnt foran under punkt 2.13 sendes retningslinjene ut til begge

parter samtidig med pålegg om tilsvaer, og erstatter "det gule arket" som har vært sendt ut hittil.

Etter en tid forutsettes det at vi internt drøfter erfaringene med samarbeidet med advokatene, og om vi kan konkretisere noen kriterier for når oversittelse av lovens frist kan aksepteres.

- *Ved fastlegging av tid til hovedforhandling anbefales det å angi tiden ned til halve dager, f.eks 1 ½ dag. Det er herunder mulig å starte første dag etter lunsj for å hindre at advokatene forventer å kunne bruke den "ledige" halve dagen.*
- *Det må være aksept for at den enkelte dommer berammer saker slik at de nye oppgavene i tvisteloven blir tilfredsstillende ivaretatt. Ved hovedforhandlinger utover to uker må dommeren vurdere firedagers rettsuker.*
- *Innkallingen til rettsmekling og hovedforhandlingen forkynnes normalt under selve planleggingsmøtet. Innkallingen og forkynningen må i tilfelle fremgå av rettboken som sendes ut, og det må fremgå at den nødvendige orientering om uteblivelsesvirkninger (fraværssdom) ble gitt. Forkynning under planleggingsmøtet innebærer at innkallingsbrev ikke behøver sendes ut, eventuelt at brev om innkalling ikke behøver å kreve retur av svarkvittering.*
- *Saksbehandler registrerer berammelsesavtaler fra planleggingsmøtet, og sender rettboken og eventuelle innkallingsbrev til partene. Eventuelle ekstra frister som er avtalt under planleggingsmøtet registreres.*

C.

- *Forholdet til rettsmekling: Hovedregelen er som nevnt at det innen to-tre dager etter tilsvaer innkalles til planleggingsmøte, og at det i dette møtet berammes (eventuelt) rettsmeklingsmøte og hovedforhandling.*
- *Dersom det er mulig med meget rask berammelse av rettsmeklingsmøte - innen 1-2 uker - kan imidlertid planleggingsmøtet utsettes inntil det eventuelt viser seg at det ikke blir forlik. Under dette alternativet foretas normalt ikke samtidig beramning av hovedforhandling.*
- *Dersom det ikke blir forlik, må dommeren vurdere den mest hensiktsmessige løsningen: Enten i forlengelsen av rettsmeklingsmøtet kjøre gjennom de planleggingsmøte-punktene som er hensiktsmessig å ta på dette stadiet i saken - eller straks (i samråd med avdelingsdommer) overlate saken til en dommer som kan ta hovedforhandlingen.*
- *I noen tilfeller er det mulig for meklingsdommeren å innhente noen hovedforhandlingsdatoer fra en dommer som kan ta saken dersom det ikke blir forlik. I så tilfelle kan berammelse av hovedforhandling foretas i forlengelsen av rettsmeklingsmøtet.*

2.6. Stansing

- *Merk at noen stansede saker startes opp igjen etter rettens egen beslutning, § 16-18 fjerde ledd. For andre saker er det fortsatt opp til partene å be saken startet opp igjen, og slik at saken heves dersom begjæring ikke er innkommet innen to år etter stansingstidspunktet.*
- *Der er ikke lenger noe krav at retten underretter partene direkte om stansing.*

2.7. Rettsmekling [nytt punkt]

(jf foran i punkt 2.5. om forholdet mellom planleggingsmøte og rettsmekling)

- *Rettsmekling utføres av de dommere som ikke har reservert seg mot denne oppgaven. Dommerfullmektiger kan rettsmekle etter noen tids praksis og etter å ha fulgt en erfaren dommer i minst to rettsmeklinger. Sorenskriver / avdelingsdommer tar stilling til når dommerfullmektigen skal starte med rettsmekling.*
- *Asker og Bærum tingrett har samme utvalg av eksterne rettsmeklere som Oslo tingrett. Vår policy er at uttrykkelig anbefaling av eksterne rettsmeklere bare gis i spesielle saker, som kompliserte entreprisesaker eller andre saker hvor spesialkompetanse er ønskelig.*
- *Rettsmeklingsmøte er ikke rettsmøte. Rettsforlik kan likevel inngås i rettsmeklingsmøte uten overgang til rettsmøte.*
- *Rettsmekling gjennomføres bare unntaksvis ved fjernmøte (telefonmøte). I tilfelle gjennomføres særmøter fortrinnsvis ved at telefonkonferansen avbrytes og dommeren ringer opp vedkommende part/prosessfullmektig.*
- *Vi har fast praksis for bytte av dommer dersom forlik ikke inngås.*

2.8. Overholdelse av frister, fremdrift i saken m.v. [nytt punkt]

- *I henhold til delegering fra sorenskriver og avdelingsdommer er det den enkelte saksforberedende dommers ansvar å avtale med annen dommer som tar ansvaret for fremdriften i sakene når vedkommende er fraværende fra kontoret i mer enn et par dager, § 19-2 annet ledd og domstoloven*

§ 19 fjerde ledd. Dette gjelder også utsendelse av stevning med pålegg om tilsvar innen fristen i punkt 2.13 foran.

2.9 Offentlighet [nytt punkt]

- Merk den utvidede innsynsretten for allmennheten. I saker som ikke behandles rent skriftlig, omfatter innsynsretten også sluttinnlegg, de faktiske og rettslige redegjørelsene (§ 9-9 annet til fjerde ledd), bevis som påberopes under muntlig forhandling og hjelpedokumenter.
- Dersom det blir praktisk behov, vil vi lage rutiner for gjennomføring av innsynsrett i bevis som føres i hovedforhandlingen. (Her oppstår rett til innsyn idet beviset føres!)
- Den utvidede innsynsretten gjelder ikke i saker etter barneloven, ekteskapsloven, saker om skifte mellom ektefeller / samboere og barnevernssaker.
- Den utvidede innsynsrett kan avslås etter konkret avgjørelse i bestemte saker.
- Spørsmål om innsynsrett forelegges dommer ved tvil.

2. Vurdering av saken, pålegg om tilsvar, oppfølging av tilsvar forts.

B. Småkravsprosess

- Merk fristen på 3 mnd fra saken kommer inn til dom er avsagt.
- Saksforberedende dommer tar endelig standpunkt til prosessform etter § 10-1 annet ledd. I usikre tilfeller forelegges spørsmålet for partene.
- Dommeren har et særlig ansvar for å veilede partene. Dette gjelder veiledning om saksomkostningsreglene i § 10-5, og om prosessen, både ved starten av saken og ved beramning av eventuelt avsluttende rettsmøte (§ 10-3 nr 2). Tidsrammer bør settes i innkallingsbrevet. - Før 1.1.2008 vil det bli avklart hvilken informasjon som ligger i standardbrev fra Lovisa.
- For materiell veiledning gjelder den vanlige avveining mellom partens interesse og hensynet til at dommeren ikke skal bli inhabil, § 11-5.

- *Partene skal gis anledning til å samtykke til at sluttbehandlingen skal være skriftlig. Vi bør anbefale en slik behandling hvor det er forsvarlig, for å spare behandlingstid og omkostninger.*
- *Reglene om planleggingsmøte gjelder ikke småkravssaker.*
- *Reglene om rettsmøter / fjernmøter under saksforberedelsen gjelder ikke småkravssaker. Det avsluttende rettsmøtet kan gjennomføres som fjernmøte. Se foran under pkt 2.5. om den tekniske og praktiske gjennomføringen av fjernmøter.*
- *Reglene om at retten kan be om skriftlige redegjørelser for faktum og juss (§ 9-9) gjelder ikke småkravssaker.*
- *§ 9-10 om frist for avsluttet saksforberedelse og om sluttinnlegg gjelder ikke småkravssaker.*
- *Rettsmekling i småkravssaker er mulig. Av hensyn til tidsfrist og ressursbruk kan det være aktuelt å anbefale at partene avtaler at dom kan avsies uten avsluttende rettsmøte.*

3. Forberedelse til hovedforhandling i allmennprosess

- *Berømmelse av hovedforhandling skjer normalt i planleggingsmøtet. Husk lovens frist på seks måneder fra stevning til hovedforhandling, § 9-4 annet ledd (h). Når vi får mer erfaring, må vi drøfte kriterier for hva som kan være "særlige grunner" for oversittelse av fristen, f eks rettsferien hvor det er lite aktuelt å beramme hovedforhandling, jr foran i punkt 2.5.*
- *Lovens frist for avsluttet saksforberedelse i § 9-10 første ledd: Vi anser det viktig å få innarbeidet en praksis hvor fristen overholdes. Vi opprettholder vår rutine med utsendelse av et brev til partene om sluttinnlegg, tidsplaner osv. I dette brevet vil fristen i § 9-10 første ledd bli innskjerpet. I brevet nevnes også muligheten for å motsette seg fremleggelse av bevis m.m. etter fristens utløp, § 9-16 første ledd, at fremleggelsen anses akseptert med mindre retten får tilbakemelding om noe annet innen én uke før hovedforhandlingen, samt at retten normalt vil avgjøre innsigelsene under hovedforhandlingen.*
- *Fem uker før hovedforhandlingen oppretter saksbehandleren brev om sluttinnlegg m.m. etter Lovisamal supplert med intern mål, og videresender til dommeren. Som vedlegg til brevet følger dokumentlisten. Brevet sendes ut fire uker før hovedforhandlingen.*
- *Etter noen tids erfaring bør vi ta en intern drøftelse av hvor strenge man bør være m.h.t. avskjæring av bevis osv.*
- *Brevet om sluttinnlegg m.m. inneholder krav om tidsplan for hovedforhandlingen. Det opplyses at dersom dommeren ikke har gitt annen tilbakemelding innen én uke før hovedforhandlingen, er forslaget til tidsplan godtatt.*
- *Brevet om sluttinnlegg m.m. kan inneholde krav om at hjelpedokument skal være sendt retten og motparten forut for hovedforhandlingen.*
- *I brevet om sluttinnlegg m.m. - eller tidligere under saksforberedelsen - kan det være nærliggende å be saksøker sette opp kronologisk eller annen systematisert redegjørelse for faktum, § 9-9 fjerde*

ledd. Det vil sjeldnere være aktuelt å be om redegjørelse for særlig komplisert juss eller faktum etter § 9-9 tredje ledd, eller å foreslå avgjørelse på grunnlag av dokumentene etter § 9-9 andre ledd.

4. A: Gjennomføring av hovedforhandling i allmennprosess

- Dersom det unntaksvis er aktuelt, tar dommeren spørsmålet om forsterket rett opp med avdelingsdommer. Beslutningen tas av domstolleder. Vi fortsetter vår praksis fra straffesakene med at dommer nr 2 fortrinnsvis tas fra den andre rettsavdelingen.
- Etter en tid bør vi ta en drøfting om erfaringene m.h.t. dommerens innledning under hovedforhandlingen.
- Vi bør aktivt vurdere bruk av "Høyesterettsmodellen" (§ 9-15 tiende ledd) i saker med hovedsakelig dokumentbevis.
- Merk den nye formen for avleggelse av forsikring: "Det forsikrer jeg på ære og samvittighet", § 24-8 fjerde ledd, som også får anvendelse på partsforklaringer.
- Reglene om avskjæring av krav, påstander, påstandsgrunnlag og bevis er forenklet og samlet i § 9-16. Som nevnt foran bør vi om noe tid ta en drøfting om erfaringene med den nye bestemmelsen, herunder hvilket nivå vi har lagt oss på.
- I forhold til § 13-7 om opptak av parts- og vitneforklaringer under hovedforhandlingen: Vi omfattes foreløpig av unntaksbestemmelsen i paragrafens annet ledd (b) når det gjelder lydopptak, og vi vil normalt ikke protokollere hovedpunktene i forklaringene i rettsboken etter § 13-8.
- Dom skal være avsagt innen to uker, § 19-4 femte ledd. Dommeren må meddele forventet avsigelsestidspunkt ved hovedforhandlingens avslutning.

4 B: Gjennomføring av avsluttende rettsmøte i småkravsprosess

- Rettsmøtet kan holdes som fjernmøte. Se foran under punkt 2.5 om praktisk gjennomføring av fjernmøte over telefon.
- Retten styrer møtet nokså fritt, § 10-3 femte ledd, inkludert fastsetting av tidsrammer for de enkelte deler av forhandlingen.
- Dommeren kan beslutte fjernavhør i større utstrekning enn under allmennprosessen: Fjernavhør kan velges hvis ikke retten finner det påkrevd at forklaringen gis direkte i rettsmøte (§ 10-3 sjette ledd).
- For andre enn erfarne dommere vil det ikke være aktuelt med muntlig domsavsigelse etter § 10-4 annet ledd.
- Frist for avgivelse av dom: Én uke.
- Merk de nye reglene om saksomkostninger i §10-5, med sumbegrensning og prosentbegrensning.

6. Utsending av dommer. Avslutning av saken

-Merk nye regler om retting av dommer og kjennelser: Én bestemmelse, § 19-8.

7. Anke og kjæremål - saksforberedelse for lagmannsrett

-Merk den nye terminologien: ankebegrepet omfatter nå også det som tidligere ble betegnet kjæremål (nå: anke over kjennelse og anke over beslutning).

- Anke behøver ikke lenger skrives eller medundertegnes av advokat.

10. Forkynnelse av dokumenter fra utlandet

- Tvisteloven gir ikke grunnlag for vesentlige endringer i rutinene. Men rutinebeskrivelsen må revideres på grunn av senere års regelendringer og det nye samlerundskrevet.

O:rutinebeskrivesler flyttet til FIDO/Sivile saker/ rutiner under ny tvistelov H2007

Retningslinjer for behandling av sivile saker ved Bergen tingrett.

Allmennprosess:

1. **Stevning og tilsvar** må fylle lovens krav i tvisteloven §§ 9-2 og 9-3 for å klargjøre tvistens faktiske og rettslige sider, slik at saken normalt er klar til beramning etter innkommet tilsvar. Prosessfullmektigens E- post adresse bes oppgitt. Bilagene til hvert prosesskrift skal nummereres som før. I tillegg oppfordrer retten til fortløpende sidenummerering av bilagene til hvert prosesskrift.
2. **Planleggingsmøte.** Tingretten tar sikte på å avholde planleggingsmøte innen to uker etter at tilsvaret er kommet inn. I planleggingsmøtet vil retten behandle de spørsmål som er nevnt i tvisteloven § 9-4. Det vil bli sendt ut innkallingsbrev som vil angi hva som skal tas opp i planleggingsmøtet. Det forutsettes at prosessfullmektigene i planleggingsmøtet har oversikt over ledige datoer for hovedforhandling, eventuelt også for rettsmekling.
3. I de saker som skal **rettsmekles**, vil tingretten legge opp til at rettsmekling blir gjennomført i god tid før hovedforhandlingen.
4. **Frist for hovedforhandling.** Bergen tingrett forutsetter at en advokat som påtar seg prosessoppdrag, har anledning til å møte til hovedforhandling som vil bli gjennomført innen lovens frist på seks måneder etter innkommet stevning, jf. tvisteloven § 9-4 (2) bokstav h). At prosessfullmektigen ikke har anledning til å møte i retten, vil normalt ikke være tilstrekkelig til å beramme hovedforhandling senere enn lovens frist.
5. Bergen tingrett vil som regel kreve at partene innen avsluttet saksforberedelse, som er 2 uker før hovedforhandlingen, inngir **sluttinnlegg** i samsvar med tvisteloven § 9-10. Med sluttinnleggene skal følge **felles fremdriftsplan** for hovedforhandlingen. Tingretten sender ut sakens dokumentliste snarest etter at sluttinnlegg er mottatt.
6. Retten vil senest innen en uke før hovedforhandlingen fastsette **den endelige plan** for hovedforhandlingen, jf. tvisteloven § 9-11 (2).
7. **Hovedforhandlingen** starter med at dommeren klarlegger partenes påstander, påstandsgrunnlag og bevis, jf. tvisteloven § 9-15 første ledd. Saksøkeren gir en konsentrert saksfremstilling som står i forhold til sakens art og omfang og gjennomgår de relevante dokumentbevis. Saksøkte redegjør deretter for sitt syn. Det skal fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer. Parts- og vitneforklaringer forutsettes gjennomført med fokus på sakens tvistepunkter. Dokumentbevis føres ved at beviset gjennomgås, og det som er viktig påpekes, jf. tvisteloven § 26-2. Dokumentasjon av fakta som ikke er omstridt, skal unngås.
8. Dersom det skal fremlegges juridisk utdrag, anmoder retten om at partene samarbeider for å få til et felles juridisk utdrag, tilpasset sakens tvistepunkter.
9. Sakskostnadsoppgave skal inngis ved slutten av hovedforhandlingen slik det er regulert i tvisteloven § 20-5 (3).

Småkravsprosess

1. **Stevning og tilsvar** som inngis ved advokat må fylle tvisteloven §§ 9-2 og 9-3 for å klargjøre tvistens faktiske og rettslige sider, slik at saken er klar for innkalling til muntlig sluttbehandling, j.f tvisteloven § 10-3. Det kan leveres forenklet stevning dersom saken gjelder overprøving av dom i forliksrådet, j.f. tvisteloven § 9-2 (4), 1. setning. Prosessfullmektigens E-post adresse bes oppgitt.
2. Retten vil snarest etter at tilsvar foreligger beramme **muntlig sluttbehandling**, om ikke saken unntaksvis vil bli behandlet på skriftlig grunnlag. Det vil normalt bli satt en tidsramme på inntil en halv dag for muntlig sluttbehandling. Bare hvis sterke grunner foreligger, vil rettsmøte ha en varighet på mer enn en dag, j.f. tvisteloven § 10-3 (2). Retten vil i innkallingen redegjøre for gjennomføringen av møtet.
3. Retten vil gjennom kontakt med partene og ved nødvendig veiledning, bringe på det rene om det kan være grunnlag for en minnelig ordning, j.f. tvisteloven § 10-2 (2). Ordinær mekling vil skje under den muntlige sluttbehandling. Det kan bare helt unntaksvis være aktuelt med rettsmekling i saker etter småkravsprosessen.
4. Saken skal normalt være avsluttet med dom innen tre måneder etter at stevning blir inngitt, j.f. tvisteloven § 10-4. Bergen tingrett forutsetter at en advokat som påtar seg prosessoppdrag innen småkravsprosessen har anledning til å møte til muntlig sluttbehandling innenfor lovens tidsramme.
5. Partene plikter innen en uke før muntlig sluttbehandling å varsle om bevis, samt sende inn dokumentbevis som ikke tidligere er varslet, j.f. tvisteloven § 10-2.
6. For gjennomføringen av muntlig sluttbehandling vises til tvisteloven § 10-3 (5). Retten minner om at muntlig sluttbehandling er forutsatt å være konsentrert til de sentrale punktene i saken, og at retten for å avvikle saken innenfor en rimelig tidsramme, har vid adgang til å forenkle behandlingen slik at nødvendig konsentrasjon oppnås, j.f. tvisteloven § 10-3 (5) annet pkt.
7. Saksomkostningsoppgave skal inngis ved slutten av rettsmøtet slik det er regulert i tvisteloven § 20-5 (3).

Pr. 3.1.2008

Den nye tvisteloven
Dommermanual for Hedmarken tingrett

Innholdsfortegnelse:

I	Saksforberedelsen allmennprosess	
1.	Stevningen	2
2.	Skriftlig tilsvar	5
3.	Planleggingsmøtet	7
4.	Rettsmøter under saksforberedelsen	10
5.	Inndragning av nye krav og endringer i partsforhold	12
6.	Uttalelser, innsigelser og avgjørelser om saksbehandlingen	13
7.	Avslutning av saksforberedelsen. Sluttinnlegg. Forberedelse til hovedforhandling.	14
II	Hovedforhandlingen allmennprosess	
	Hovedforhandlingen i allmennprosess.	16
III	Småkravsprosess	
9.	Småkravsprosessen	20
IV	Anke	
10.	Anke	23
V	Domsskriving	
11.	Domsskriving	25
VI	Stikkordregister.	
12.	Stikkordregister	27

Kilder:

Lov av 17. juni 2005 om mekling og rettergang i sivile tvister.

NOU 2001: 32 Bind A og B

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)

Jo Hov: "Rettergang I og III", 2007

Førstelagmann Odd Jarl Pedersen, "Ny tvistelov", foredrag.

Lagmann Dag Bugge Nordén "På talefot med tvisteloven", foredrag.

Lagmann Dag Bugge Nordén ”Gjennomføring av hovedforhandling”, foredrag,
Lagmann Arnfinn Bårdsen ”Saksforberedelse”, foredrag
Lagmann Arnfinn Bårdsen ”Småkravsprosessen”, foredrag

I Allmennprosessen

1. Saksforberedelsen

1.1 Stevningen, jf. § 9-2

- a) Hvis **muntlig stevning**, sett den opp som prosesskriv, jf. § 12-1 annet ledd, jf. § 12-1 tredje ledd jf. § 21-10 annet ledd.
- b) **Forenklet stevning**
  - Ved overprøving av dom i forliksrådet jf. § 6-10, eller tvistenemndvedtak som får virkning som dom dersom det ikke bringes inn for domstolene, gjelder § 9-2 fjerde ledd.
  - Ved overprøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren gjelder § 36-2.
- c) **Kontroll av stevningen**, jf. § 11-6 og § 9-4.
  - *Stevningen skal angi, jf. § 9-2 annet ledd:*
    - domstolen, **(a)**
    - navn og adresse på parter og stedfortredere, jf. § 2-3 til 2-5 og prosessfullmektiger, jf. kap. 3, **(b)**
    - påstand og påstandsgrunnlag (det krav som gjøres gjeldende, og en påstand som angir det domsresultat saksøkeren krever) jf. § 11-2 første ledd, § 17-2 annet ledd.
(c).
    - Den faktiske og rettslige begrunnelse for kravet, **(d)**
      - ingen prosedyre, jf. § 9-2 tredje ledd annet punktum,
      - konsentrert, men tilstrekkelig for planmøte, jf. § 9-4.
    - De bevis som vil bli ført, jf. § 21-6, **(e)**

- Grunnlaget for at retten kan behandle saken dersom det kan være tvil om dette, **(f)**
  - *Vurder tvistegjenstandens størrelse*, jf. § 17-1 første ledd.
    - Vurder om verdsetting er gjort iht. § 17-2 første ledd.
    - Hvis påstanden ikke går ut på pengebeløp, påse at saksøkeren har verdsatt tvistegjenstanden i penger, jf. § 17-2 annet ledd.
    - Ved ytelser som betales flere ganger, påse at verdsetting er gjort iht. § 17-4.
    - Hvis flere krav mot samme eller flere saksøkte i samme søksmål, påse at kravene er lagt sammen, jf. § 17-3 første ledd.
- Vurder om saken om det ligger an til behandling etter allmennprosess eller småkravsprosess, jf. § 10-1 annet ledd og tredje ledd c) og d).
- Saksøkerens syn på den videre behandling av saken, herunder avtaler som kan få betydning for behandlingen, for eksempel avtaler om småkravsprosess. **(g)**
- *Vurder saksøkerens plikter før sak reises*, jf. kapittel 5, unntatt for saker om midlertidig sikring etter kapittel 32-34 og saker om administrative tvangsvedtak etter kapittel 36, jf. § 5-1.
  - Har saksøkeren varslet om kravet og grunnlaget for kravet, jf. § 5-2 første ledd?
  - Har den som mottok varselet innen rimelig tid tatt stilling til kravet og grunnlaget, jf. § 5-2 annet ledd?
  - Er formkravet til varselet overholdt, jf. § 5-2 tredje ledd?
  - Er det opplyst om viktige bevis, jf. § 5-3?
    - Hvis nei, ingen preklusjon, men jf. sakskostnadene §§ 20-2 tredje ledd b) og § 20-4 c).
  - Har noen av partene gjort forsøkt på minnelig løsning, jf. § 5-4?
    - ved utenrettslig mekling jf. kapittel 7
    - ved mekling for forlikrådet jf. § 6-8
    - ved utenrettslig tvisteløsningsnemnd jf. § 6-2 første ledd e), f. eks. forbruker-tvistloven og § 6-2 annet ledd c), f. eks. forsikringsavtaleloven, finansavtaleloven § 4.
- Har noen av partene motsatt seg forsøk på å finne en minnelig løsning?

- Vurder om reglene for utforming og innsending av prosesskriv er overholdt, jf. § 12-1 første og annet ledd.

d) Mangler ved stevningen.

- Gi alltid adgang til uttalelse, § 9-6 første ledd, også ved feil og mangler som det ikke er mulig å rette, jf. f. eks. §§ 2-2, 6-2 annet ledd, 19-6 tredje ledd og 18-1.
- Vurder veiledning og frist for retting, jf. § 11-5 første ledd og § 16-5 første ledd og annet ledd.
- Hvis retting ikke skjer, vurder avvisning, jf. § 16-5 fjerde ledd.

1.2 Avvisning.

- Se avsnitt 6.

1.3 Pålegg om tilsva

- a) Vurder om **tilsvaret** skal gis i **rettsmøte** etter §§ 9-5 jf. 9-3 første ledd.
  - b) Fastsett **tilsva** ved skriftlig tilsva, jf. § 9-3 første ledd.
    - Vurder kortere eller lengre frist enn normalfristen på tre uker, jf. § 9-3 første ledd annet punktum.
  - c) Vurder om det er behov for å gi veiledning om hva tilsvaret skal innehold – eller om konsekvensene av at tilsva ikke avgis – utover den standardveiledning som følger pålegg om tilsva, jf. § 9-3 første ledd siste punktum, jf. § 16-7 første ledd c) jf. § 16-10.
  - d) Hvis det er klart hvem som er saksøktets prosessfullmektig:
    - Vurder å beramme **planleggingsmøte** etter § 9-4 annet ledd allerede nå.
      - Planleggingsmøte fastsettes normalt til *innen en uke etter tilsva*,
- unntaksvis kan møtet ved særlige grunner fastsettes til avholdelse innen maksimalt to uker etter tilsva.

- Om innkalling til planleggingsmøtet for øvrig, se avsnitt 3.1.

- e) Stevningen skal forkynnes for saksøkte, selv om det ikke lenger er sagt i loven.

2. Skriftlig tilsvare, jf. § 9-3.

2.1. Vurder om tilsvaret er rettidig, jf. § 9-3 første ledd annet punktum.

a) Om gyldig fristoversitting, se § 16-12 annet ledd.

b) Ved fristoversittelse:

- Vurder om parten skal tillates å gi tilsvare ved oppfriskning, jf. § 16-6 første og annet ledd og §§ 16-12 til 16-14.
  - Tillatelse til oppfriskning gis ved kjennelse, jf. § 16-14 annet ledd.
- Vurder om fristoversitting etter § 16-7 første ledd c) gir grunnlag for å avgjøre saken ved fraværdom, jf. § 16-10 første ledd.
  - Fraværdom kan ikke avsies i saker med begrenset rådighet, jf. § 11-4.
  - Hvis det rettidig er framsatt begjæring om forlengelse av tilsvarefristen, kan det ikke avsies fraværdom uten å ta hensyn til forlengelsesbegjæringen, jf. Rt. 1978 s. 1394.

2.2 Kontroll med tilsvaret, jf. § 11-6 og 9-4.

a) *Hva skal tilsvaret inneholde*, jf. § 9-3 annet ledd?

- Opplysning om kravet godtas eller bestrides kravet,
- Opplysning om det gjøres innsigelser mot at retten behandler saken, jf. § 9-3 annet ledd, jf. § 15-4.
  - Hvis disse opplysninger ikke er gitt:
    - vurder veiledning jf. § 11-2 første ledd,
    - vurder om det er anledning til å rette, jf. § 16-5 annet ledd, jf. § 3-5 annet ledd,
    - sett frist for retting, jf. § 16-5 første ledd.
- Hvis kravet godtas og det ikke gjøres innsigelser mot at retten behandler saken:
- Vurder om dom skal avsies på dette grunnlag, jf. § 9-7, hvis partene har fri rådighet jf. § 11-2 og 11-4.

b) *Hva tilsvaret bør inneholde*, jf. § 9-3 tredje ledd:

- saksøktes påstand, som angir det domsresultat saksøkte krever, jf. § 11-2 første ledd, **(a)**
- den faktiske og rettslige begrunnelse for påstanden, **(b)**
- de bevis som vil bli ført, jf. § 21-6, **(c)**
- saksøktes syn på den videre behandling av saken. **(d)**
 -Hvis ”bør-regelen” ovenfor ikke er overholdt, vurder om klargjøring skal skje i planleggingsmøte jf. § 9-4 annet ledd, i prosesskriv eller i saksforberedende møte, jf. § 9-5.
 -Vurder om mangler etter § 9-3 tredje ledd kan ha betydning ved saksomkostningsavgjørelsen.

- c) **Vurder om saksøktes argumentasjon går lenger enn nødvendig for å gi tilstrekkelig grunnlag for den videre saksforberedelse, jf. § 9-3 fjerde ledd.**
- Vurder om det er grunnlag for pålegg om retting, jf. § 16-5 første ledd.
    - ingen prosedyre,
    - konsentrert, men tilstrekkelig for planmøtet, jf. § 9-4.

2.3 Andre momenter til vurdering.

- a) **Vurder om reglene for utforming og innsending av prosesskriv er overholdt, jf. § 12-2 første og annet ledd.**
- b) **Vurder om saksøktes plikter før sak reises er overholdt, jf. kapittel 5, jf. avsnitt 1.1 d).**
- Har saksøkte gjort forsøk på minnelig løsning, jf. § 5-4?
  - Har saksøkte motsatt seg forsøk på å finne en minnelig løsning?
- c) **Vurder tvistegjenstandens størrelse, herunder om det skal gjøres fradrag for erkjente forhold, jf. § 17-2 første ledd, se 1.1d).**
- Ved tvist om saken skal behandles som allmennprosess eller småkravprosess, se avsnitt 9.1 b) sjette kulepunkt og avsnitt 6.

2.4 Mangler ved tilsvaret, se avsnitt 1.1 d).

2.5 Hvis det er gitt pålegg om retting, og retting ikke skjer, jf. avsnitt 2.2. a) og 2.2. c):

- a) **Vurder tilbakevising, jf. § 16-5 fjerde ledd.**
- Om gyldig fristoversitting, se § 16-12 annet ledd.
  - Vurder om prosesshandlingen ved kjennelse skal tillates ved oppfriskning jf. § 16-6 første og annet ledd og §§ 16-12 til 16-14.

- Tilbakevisning av tilsvar treffes ved beslutning, se avsnitt 6.

b) Ved tilbakevising etter § 16-5 fjerde ledd, vurder fraværdom jf. § 16-10 første ledd.

- Fraværdom kan ikke avsies i saker med begrenset rådighet, jf. § 11-4.
- Fraværdom avsies etter reglene i § 16-10.
- Fraværdom kan angripes ved begjæring om oppfriskning etter reglene i §§ 16-11 til 16-14.
-
- 2.6 Vurder om tilsvaret viser at saken skal avvises, jf. § 9-6.
- Se avsnitt 6.

3. Planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd.

Ved innkallingen:

- a) *Planleggingsmøte fastsettes normalt til innen en uke etter tilsvarsfristen,*
- Unntaksvis kan møtet ved særlige grunner fastsettes til avholdelse innen maksimalt to uker etter tilsvarsfristen.
  - Dommeren fastsetter antall timer til planleggingsmøtet.
  - Dommeren må huske å avsette tid til egen forberedelse.
  - Saksbehandler berammer deretter planmøtet.
- b) *Vurder om planleggingsmøtet skal holdes som fjernmøte,* jf. § 9-4 tredje ledd, jf. § 13-1 annet og tredje ledd.
- c) *Om innkalling til rettsmøtet gjelder de alminnelige regler* i § 13-2 jf. § 23-1 første ledd.
- d) *Vurder om det skal besluttes at det vil bety fravær i saken om en part ikke møter til planleggingsmøtet,* jf. § 16-8 annet ledd.
- Partene må i tilfelle gjøres kjent med følgene av å ikke møte, jf. § 16-9 annet ledd, § 16-8 annet ledd jf. § 16-10.
  - Innkallingen må i tilfelle forkynnes, jf. § 13-2 første ledd, jf. dl. 9.
- e) *Vurder om forholdene ligger an til at mekling kan gjennomføres allerede i planleggingsmøtet.*
- f) *Vurder om retten - i stedet for planleggingsmøte – skal be om partenes skriftlige uttalelse,* jf. § 9-4 tredje ledd annet punktum.

- g) **Vurder om den nødvendige avklaring kan gis på annen måte**, f. eks. ved uformell, ikke samtidig, telefonisk kontakt, jf. § 9-4 tredje ledd annet punktum.

Gjennomføring av planleggingsmøtet, jf. § 9-4 annet ledd.

- Alle spørsmål i annet ledd a) – j) vurderes, men det betyr ikke nødvendigvis at alle spørsmål må drøftes med partene.
- a) **Vurder rettsmekling eller mekling i rettsmøte**, jf. § 8-1, § 8-3 og § 8-2.
- Sonder muligheten for mekling i selve planleggingsmøtet.
- b) **Vurder om saken bør behandles etter særlige regler**, jf. § 10-1 annet ledd b) og c).
- Hvis det blir besluttet småkravprosess, blir det uaktuelt å drøfte bokstav g) og normalt også bokstav c), d) og f), jf. § 10-2 tredje ledd.
  - Skal saken behandles etter særlige rettergangsformer, for eksempel skjønnsprosess eller tvangsfullbyrdelsesprosess?
- c) **Vurder om rettsmøter skal holdes under saksforberedelsen**, jf. § 9-5.
- Vurder om det er hensiktsmessig å avgjøre saken etter et slikt rettsmøte, jf. § 9-5 fjerde ledd.
- d) **Vurder om det skal inngis skriftlige innlegg** som en del av avgjørelsesgrunnlaget, jf. § 11-1 første ledd jf. § 9-9 første ledd, annet og tredje ledd.
- Vurder om det skal utarbeides kronologisk oversikt over sakens utvikling, § 9-9 fjerde ledd.
- e) **Vurder om behandlingen av saken bør deles opp**, jf. § 16-1, herunder også om forhandlingene skal deles for å mekle eller rettsmekle, jf. a) ovenfor.
- f) **Gjennomgå bevisføringen**, herunder om det:
- kreves befaring
  - kreves tilgang til eller framleggelse av bevis
  - bevis skal sikres, jf. § 21-11 jf. kap. 27, se særlig § 27-3 tredje ledd
  - b ø r oppnevnes sakkyndig
  - skal skje bevisavskjæring ut fra proporsjonalitet, jf. § 21-8,
- g) **Vurder om sluttinnlegg skal kreves**, jf. § 9-10 annet ledd.
- Drøft med prosessfullmektigene om de kan samordne sluttinnleggene.
  - Drøft om det er grunnlag for å stille opp hovedpunktene i en samordnet framdriftsplan, jf. § 9-10 annet ledd. Se avsnitt 7.2 d).
  - Husk fristen for sluttinnlegg, jf. § 9-10 første og annet ledd; ”senest to uker” før hovedforhandling.
- h) **Beram hovedforhandling**, jf. §§ 9-12 flg., også selv om det skal mekles, jf. § 8-7 første ledd annet punktum.

- Ved berømmelse senere enn seks måneder etter at stevning ble inngitt kreves særlige grunner.
  - Omberømmelse reguleres av § 16-2 første ledd og § 16-3.
  - Vurder om møte for mekling eller rettsmekling også skal berammes, jf. § 7-3 og § 8-5, jf. § 8-7 første ledd annet punktum.
    - Kfr. i tilfelle med saksbehandler om berømmelse av hovedforhandling på annen dommer.
- i) **Vurder om det skal være fagkyndige meddommere**, jf. § 9-12 første, annet og tredje ledd, eller alminnelige meddommere.
- Vurder om meddommere eventuelt skal delta under rettsmøter under saksforberedelsene, jf. § 9-5 tredje ledd tredje punktum.
  - Vurder om det er aktuelt å sette forsterket rett, jf. § 9-12 fjerde ledd.
- j) **Vurder om det finnes andre forhold av betydning for saksforberedelsen.**

Hvis partene ikke møter til planleggingsmøte – og det er truffet beslutning om at det vil bety fravær, jf. § 16-8 annet ledd:

- a) Vurder gyldig fravær, jf. § 13-4.
- b) Vurder oppfriskning, jf. §§ 16-12 flg.
- c) Når saksøkeren ikke møter, vurder avvisning, jf. § 16-9. Se avsnitt 6.
- d) Når saksøkte ikke møter vurder fraværdom, jf. § 16-10. Se avsnitt 1.1 d).

Rettsbok

- Rettsbok føres etter alminnelige regler, jf. kap. 13 II, se særlig § 13-16.
- Om protokollasjon, se § 13-9.

4. Rettsmøter under saksforberedelsen, § 9-5.

4.1 Tilvars møte, jf. § 9-5 første ledd.

- a) **Ved innkallingen.**
  - For innkalling gjelder de alminnelige regler i § 13-2 jf. § 23-1.
  - Det må opplyses om formålet med møtet.
  - Tilvarsmøtet kan holdes som fjernmøte hvis partene samtykker, jf. § 13-1 tredje ledd b).

- Saksøkte må gjøres oppmerksom på at det betyr fravær i saken om han ikke møter til tilsvarsmøtet, jf. § 16-8 første ledd b), og at fraværdom i tilfelle kan bli avsagt, jf. § 16-10.
- Innkallingen til tilsvarsmøtet må derfor forkynnes, jf. § 13-2 første ledd, jf. dl. kap. 9.
- Vurder om forholdene ligger an til at mekling kan gjennomføres i tilsvarsmøtet.
- Hvis det på tidspunktet for innkalling til tilsvarsmøtet er klart at det skal være meddommere, vurder om de skal delta på tilsvarsmøtet, jf. § 9-5 tredje ledd, siste punktum.

b) *Under tilsvarsmøtet.*

- Hvis selvprosederende part:
  - dommeren må klargjøre krav, påstand, påstandsgrunnlag osv., jf. rettens veiledningsplikt etter § 11-5.
- Saksøkte tar stilling til framsatte krav og til rettens domsmyndighet, jf. § 9-5 annet ledd jf. § 9-3 annet ledd.
  - Hvis kravet godtas og det ikke gjøres innsigelser mot rettens domsmyndighet, kan dom avsies på dette grunnlag, jf. § 9-7, hvis partene har fri rådighet, jf. § 11-2 og 11-4.
- Videre saksbehandling planlegges normalt i samsvar med § 9-3 annet ledd, jf. § 9-5 annet ledd annet punktum.
  - Se avsnitt 3.2, som gis tilsvarende anvendelse.
- Om avsigelse av dom etter behandling i tilsvarsmøtet, se avsnitt 4.2 c).
- Om formen på andre avgjørelser enn dom, se avsnitt 4.2 d).
- Rettsbok føres etter vanlige regler, se avsnitt 3.4.
- Om protokollasjon av eventuelle forklaringer, se avsnitt 4.2 f).

c) *Hvis saksøkte ikke har møtt til tilsvarsmøtet,*

- vurder gyldig fravær, oppfriskning og fraværdom.
  - Se avsnitt 3.3, som gis tilsvarende anvendelse.

4.2 Saksforberedende rettsmøter, jf. § 9-5 tredje ledd.

a) *Slike møter er aktuelle f. eks.:*

- for å følge opp planleggingsmøte etter § 9-4, når forhold er uavklart eller det har kommet nye forhold til.
- for å gjennomføre ordinær mekling etter § 8-2 første ledd.
- for å avgjøre saken ved dom etter § 9-5 fjerde ledd.
- for å avklare gjennomføringen av hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd.

b) *Innkallingen.*

- Se 4.1 a) første kulepunkt.
- Møtet kan holdes som fjernmøte, jf. § 13-1 tredje ledd a) og § 9-5 tredje ledd.
- Vurder om det skal besluttes at det vil bety fravær i saken om en part ikke møter til rettsmøte under saksforberedelsen, jf. § 16-8 annet ledd.
- Hvis ja, se 4.1 a) fjerde og femte kulepunkt, som vil gjelde tilsvarende.
- Hvis meddommere skal delta under hovedforhandlingen, se avsnitt 3.2 i) første kulepunkt.

- c) **Dom etter saksforberedende rettsmøte**
  - krever forsvarlig grunnlag og samtykke, se § 9-5 fjerde ledd.
  - Avgjørelsesgrunnlaget, se § 9-9 første ledd og § 11-1 første ledd.
- d) **Om formen på andre avgjørelser enn dom**, se § 19-1 andre og tredje ledd, jf. avsnitt 6.
- e) **Rettsbok føres etter vanlige regler**, se punkt 3.4.
- f) **Om protokollasjon av eventuelle forklaringer** gjelder § 13-9 annet ledd.
- g) **Hvis en part ikke har møtt – og det er besluttet at det skal bety fravær**, jf. § 16-8 annet ledd,
  - se avsnitt 3.3, som gis tilsvarende anvendelse.

5. Inndragningen av nye krav og endringer i partsforhold.

- a) Ved inndragning av nye krav m.v., vurder framgangsmåten, § 15-4 jf. § 9-2.
  - Vurder om det skal kreves tilsvær, jf. § 15-4 tredje punktum.

6. Uttalelser, innsigelser og avgjørelser om saksbehandlingen, § 9-6.

- a) **Om partenes anledning til å uttale seg**, se § 9-6 første ledd.
  - Er det et reelt behov for å uttale seg?
  - Vurder behovet for veiledning, jf. § 11-5.
- b) **Vurder om innsigelser mot prosesshandlinger er framsatt i tide**, jf. § 9-6 annet ledd.
- c) **Avgjørelsene – herunder avvisningsspørsmålet – tas tidligst mulig**, jf. § 9-6 tredje ledd, første punktum.
  - Vurder om avgjørelse skal utsettes til hovedforhandling, jf. § 9-6 tredje ledd, annet punktum.
- d) **Avgjørelse skjer etter skriftlig behandling**, jf. § 9-6 fjerde ledd første punktum.
  - Vurder om lovens formål tilsier muntlig forhandling, jf. § 1-1 jf. 9-4 fjerde ledd annet punktum.
- e) **Avgjørelsene treffes av saksforberedende dommer alene**, jf. § 19-2 annet ledd
- f) **Saksstyrende avgjørelser treffes ved beslutning**, jf. § 19-1 tredje ledd.
- g) **Avvisning og heving treffes ved kjennelse**, jf. § 19-1 annet ledd bokstav a) og b).

- Beslutning om å fremme saken skjer ved kjennelse, dersom saksøkte har påstått saken avvist, jf. §§ 19-1 annet ledd a).
- h) **Om omgjøring av saksstyrende beslutninger og kjennelser** , se § 19-10.
- i) **Saksstyrende avgjørelser kan angripes etter de alminnelige regler om i anke**, kapittel 29.
- Ankebegrensninger for kjennelser, jf. § 29-3 annet ledd.
  - Ankebegrensninger for beslutninger, jf. § 29-3 tredje ledd.
    - Fellestrekk etter begge kulepunkter: *skjønnsmessige avveininger i forhold til forsvarlig og hensiktsmessig behandling kan ikke overprøves*

7. Avslutning av saksforberedelsen. Sluttinnlegg. Forberedelse av hovedforhandlingen.

7.1 Avsluttet saksforberedelse.

- Saksbehandler konferer med dommer fire uker før hovedforhandling.
- a) **Vurder om det bør fastsettes en annen frist for avslutning av saksforberedelsen enn to uker**, jf. § 9-10- første ledd.
- b) **Fristen har preklusiv virkning**, jf. § 9-16.
- Om fristavbrytelse, se dl. § 146 annet ledd.
  - Ved inndragning av nye krav m.v., jf. § 15-4, se avsnitt 5.
  - Om rettens adgang til å tillate endring i krav m.v., se § 9-16 første ledd a), b) og c).
  - Dersom endring tillates, se § 16-3 om adgangen til å omberamme.

7.2 Sluttinnlegg, § 9-10 annet ledd jf. § 9-4 annet ledd bokstav g).

a) **Hva skal sluttinnlegget inneholde?**

- Påstanden
- Påstandsgrunnlagene
  - de rettsregler som påberopes
- Bevisene, jf. § 21-6.
  - ”stikkords form”.

b) **Vurder om sluttinnlegget skal tilbakevises.**

- Vurder om sluttinnlegget går utover rammen for ”kort å angi”, jf. § 9-10 annet ledd annet punktum. ”Normalt 1-2 sider”..
- Påse at sluttinnlegget ikke er i strid med § 9-9 annet til fjerde ledd.

- c) **Sluttinnlegget er offentlig**, jf. § 14-2.
- Vurder om det skal gjøres unntak fra innsynsretten, se § 14-4.
  - Innsynsretten inntreer ved avsluttet saksforberedelse etter § 9-10 første ledd.
- d) **Framdriftsplan**, jf. § 9-10 annet ledd siste punktum, jf. § 9-13 annet ledd siste punktum.
- Har prosessfullmektigene samordnet framdriftsplanen?
  - Vurder om framdriftsplanen er i samsvar med de rammer som allerede er satt om hovedforhandling.
    - Er den realistisk?
    - Er den detaljert nok?
    - Påse at den ivaretar hensynet til å unngå unødig tidsspille for retten m.v., jf. § 9-13 annet ledd første punktum.
  - Vurder i god tid før hovedforhandling om det er behov for endringer i partenes forslag til framdriftsplan.
    - Er det på sin plass med en uformell kontakt noen dager før hovedforhandlingen for å forsikre seg om framdriftsplan?

7.3 Forberedelse av hovedforhandlingen, § 9-11.

- a) **Saksforberedende dommer er normalt administrator.**
- Hvis ansvaret for saksstyringen etter § 11-6 unntaksvis skal overføres fra saksforberedende dommer, skjer det etter utløpet av fristen for saksforberedelse er ute og sluttinnlegg og framdriftsplan er mottatt.
- b) **Vurder om drøftelsen etter § 9-11 kan skje med hver part separat**, f. eks. ved telefon til hver av prosessfullmektigene.
- Hvis mye må planlegges, vurder rettsmøte, som kan være fjernmøte, jf. § 9-5 tredje ledd jf. § 13-1 tredje ledd a), se avsnitt 3.5.2.
- c) **Klarlegg hvordan hovedforhandlingen skal gjennomføres**, jf. § 9-11 annet ledd første punktum.
- Vurder bruk av *hjelpedokumenter*, herunder prosessfullmektigenes disposisjoner.
    - Se preklusjonsregelen i § 9-14 annet ledd.
  - Vurder om det skal fastsettes *en annen rekkefølge for opplegget* enn det som følger av § 9-15 annet til syvende ledd, jf. § 9-15 åttende ledd.
    - Herunder vurderes om evt. befaring tas til slutt, etter avsluttet hovedforhandling.
  - Vurder andre praktiske spørsmål ved *befaring*.
  - Vurder gjennomføringen av parts- og vitneforklaringer.
    - Særlige hensyn?
    - Behov for utstyr til fjernavhør?
  - Vurder om det er nødvendig med *audiovisuelt utstyr* til presentasjon av saken.

- Vurder om det er nødvendig å *justere framdriftsplanen*, jf. 9-10 annet ledd, se avsnitt 7.2 d).
- Vurder om det skal fastsettes *tidsrammer* etter § 9-11 annet ledd fjerde punktum, jf. § 9-13 annet ledd fjerde punktum.

8. Hovedforhandlingen etter allmennprosess

8.1 De rettslige rammer rundt hovedforhandlingen.

- a) *Om planlegging av hovedforhandlingen*, jf. § 9-11 annet ledd, se avsnitt 7.3.
- b) *Om rettens sammensetning*, se § 9-12.
- c) *Om preklusjon*, se § 9-16.
- d) *Om møteplikt og fravær*.
  - Partene har møteplikt jf. § 23-1.
    - om innkalling, jf. 13-2.
  - Uteblivelse er ”fravær i saken”, jf. § 16-8 første ledd bokstav a).
    - Om gyldig fravær, se § 13-4.
    - Ved saksøkers fravær, vurder avvisning etter § 16-9.
    - Ved saksøktes fravær, vurder fraværdom etter § 16-10.
- e) *Om omberømmelse og utsettelse*, se kap. 16 del II.
- f) *Rettsmøtet er offentlig*.
  - Om møteoffentlighet, se dl. kap. 7
  - Om dokumentoffentlighet, se tvisteloven kap. 14.
    - Hovedregelen, jf. § 14-2.
- g) *Hovedforhandling kan gjennomføres som fjernmøte med partenes samtykke*, jf. § 13-1 tredje ledd bokstav b).
- h) *Om avgjørelsesgrunnlaget*, se § 11-1 første ledd jf. § 9-9 første ledd.
- i) *Muntlig hovedforhandling*, jf. § 9-14.
- j) *Direkte bevisføring*, jf. 21-9.
  - Skriftlige redegjørelser forutsetter særlig hjemmel, jf. § 11-1 første ledd, jf. § 9-9 tredje og fjerde ledd.
  - For erkjente forhold, vitterlige kjensgjerninger osv., se § 21-1 tredje ledd jf. § 11 tredje ledd.
  - Utenrettslige erklæringer, se § 21-12 annet ledd.
  - Hjelpedokumenter, jf. § 9-14 annet ledd.
    - Hjelpedokumenter er offentlige, jf. § 14-2 annet ledd.
- k) *Om protokollasjon og opptak*, se kap. 13 del II.
  - Plikt til å foreta opptak av parts- og vitneforklaringer, jf. § 13-7 første
  - Unntak fra plikten, jf. § 13-7 annet ledd.

8.2. Rettens ansvar for saksstyringen, jf. § 9-13 jf. dl. § 123 og § 133.

- ”Dommeren stiller alltid godt forberedt”.

a) **Formell kontroll** etter § 9-13jf. § 9-11 annet ledd

- Er alt klart iht. klarlegging etter § 9-11 annet ledd ? Se avsnitt 7.3 c.
- Kontrollen kan inngå i rettens materielle klarlegging etter § 9-15 første ledd, se avsnitt 8.3 a).

b) **Aktiv saksstyring**, jf. § 9-13 annet ledd.

- Vurder avskjæringer, jf. § 9-13 annet ledd annet og tredje punktum.
- Supplerende regler:
  - For bevis uten betydning, se § 21-7 første ledd.
  - For ”unødige gjentakelser” m.v., se § 21-7 annet ledd bokstav b).
  - For omfattende bevisføring, se § 21-8.
- Avskjæring av et bevis i sin helhet treffes ved kjennelse, jf. § 19-1 annet ledd bokstav d. Se avsnitt 6.
- Delvis avskjæring f. eks. av vitneforklaring skjer uformelt.

c) **Fastsatte tidsrammer** etter § 9-11 annet ledd skal håndheves.

d) Vei hensynet til **effektiv tidsbruk og kostnadskontroll** mot hensynet til at prosessen oppleves som **forsvarlig og tillitsskapende**.

e) **Avgjørelser om saksstyringen kan ikke ankes særskilt**, jf. § 29-2 tredje ledd.

8.2 De enkelte ledd i hovedforhandlingen.

a) **Rettens klarlegging** etter § 9-15 første ledd, jf. 11-2 første ledd.

- Grunnlaget for klarlegging er sluttinnlegget, eller tidligere prosesskriv.
- Den formelle kontroll etter § 9-13 første ledd kan innarbeides her, se 8.2 a).
- Klarleggingen inngår i rettens veiledningsplikt etter § 11-5 tredje ledd.
- Hvis påstandsgrunnlaget i sluttinnlegget er mer omfattende enn de påberopte rettsregler tilsier, klargjøres d e t.
- Hvis det er vanskelig å se hvorfor det påberopte påstandsgrunnlag utløser de påberopte rettsreglene, klargjøres d e t.
- Søk å få bekreftet om standpunktene er oppfattet riktig.
- På hvilke punkter er partene uenige? Enige?

b) **Saksøkerens første innlegg**, jf. § 9-15 annet ledd.

- Supplement til klarleggingen etter første ledd.
- Hvis saksøkeren er selvprosederende, vurder å slå innlegget sammen med partsforklaringen.
- Vurder veiledning hvis innlegget blir for argumenterende og prosederende.
- Få fram hvilke punkter saksøkte er uenig i, hvis det er kjent.
- Påse at opplesning begrenses til deler av dokumentet, hvor det legges særlig vekt på ordlyden, jf. § 26-2 jf. § 21-2 annet ledd.
- Påse at kontradiksjonsvilkåret etter § 11-1 tredje ledd blir reelt.

c) **Saksøktes første innlegg**, jf. § 9-15 tredje ledd.

- Supplement til saksøkerens første innlegg, jf. § 9-15 annet ledd.
- Påse at innlegget ikke blir en fullstendig saksframstilling.
- Ved sterk uenighet, kan det være riktig å åpne for en bredere framstilling.
- Rettferdig behandling etter § 1-1 og EMK 6-1 forutsetter prosessuell likebehandling.
  - vurder behovet for imøtegåelse, hvis saksøkeren har vært prosederende.

d) **Bevisføringen**, jf. § 9-15 fjerde til sjette ledd.

1. **Partsforklaringene**, § 9-15 fjerde ledd, gjennomføres iht. § 23-2.

- Orienter om rett og plikt til å nekte å forklare seg, jf. § 24-8 tredje ledd.
- For generelle regler om bevisforbud og bevisfritak, se kap. 22.
- Forsikring på "ære og samvittighet", som for vitner, jf. § 23-2 annet ledd fjerde punktum jf. § 24-8 fjerde ledd tredje punktum.
- Partene avhøres av prosessfullmektigen først.
  - retten stiller supplerende spørsmål, jf. § 23-2 første ledd.
- Reglene gjelder også stedfortredere, jf. kap. 2.
- Adgang til fjernavhør, jf. § 21-10.

2. **Vitneforklaringer**, § 9-15 femte ledd, gjennomføres etter reglene i kap. 24.

- Om formaning og forsikring, jf. § 24-8 fjerde ledd tredje punktum, se for øvrig avsnitt 8.3 d) 1., de tre første kulepunkt.

3. **Annen bevisføring**, herunder avhør av sakkyndig, § 9-15 sjette ledd.

- Se om alminnelige regler for sakkyndige i kap. 25.
  - Forsikring som før, jf. § 25-5 fjerde ledd.
  - Avhøret skjer etter reglene for vitner, § 25-5 fjerde ledd siste punktum, jf. §§ 24-8 og 24-9.
- Se om realbevis i kapittel 26.

- Dokumentbevis, jf. § 26-2, se. avsnitt 8.3 b) femte kulepunkt.
  - Åstedsbefaring, jf. § 26-3.
  - Bevisavskjæring, se avsnitt 8.2 b).
  - Om endring av rekkefølgen, jf. § 9-15 åttende ledd.
  - Åstedsbefaring etter avsluttet hovedforhandling? Se § 9-15 åttende ledd annet punktum.
- e) **Partenes avsluttende innlegg**, jf. § 9-15 syvende ledd.
- Rettslig og faktisk argumentasjon, ikke gjentakelse av de første innleggene.
  - Retten har selvstendig ansvar for rettsanvendelsen, jf. § 11-3.
- f) **Avslutning av hovedforhandlingen**, jf. § 9-17.
- Saken tas opp til doms, jf. § 9-17 første ledd
  - Orienter om fristene for domsavsigelse, jf. § 19-4 femte ledd.
    - normalt innen to uker.
  - Hvis saken må utsettes, vurder hvilke beslutninger for den videre behandling som er nødvendig for at saken ikke skal bli forsinket, jf. § 16-4 første ledd jf. § 10-3 syvende ledd..
- g) **Om deling av behandlingen**, se § 9-15 niende ledd, jf. § 9-17.
- h) **Forhandlingsopplegg som ligner ankeforhandling i Høyesterett**, jf. § 9-15 tiende ledd.
- Forutsetning at bevismaterialet hovedsakelig er dokumentbevis.
  - i) Innlevering av sakskostnadsoppgave, § 20-5 tredje ledd.
  - Oppgaven *skal* innleveres ved rettsmøtets avslutning.
  - Oppgaven *skal* spesifiseres i samsvar med § 20-5 tredje ledd a), b) og c).
  - *Merk § 20-5 sjette ledd*: part som ikke inngir pliktig kostnadsoppgave etter tredje ledd, tilkjennes *ikke* sakskostnader.

9. Småkravsprosessen.

Saksforberedelsen

- a) **Stevningen.** § 9-2 gjelder tilsvarende, jf. 10-2 første ledd. Se avsnitt 1.1
- Vurder om saken gjelder formuesverdier eller ideelle verdier.
  - Vurder tvistesummens størrelse, jf. § 10-1 annet ledd a) jf. § 17-1 første ledd. Se avsnitt 1.1 c).
  - Hvis tvistesum på 125 000 eller mer, påse at det foreligger samtykke til behandling etter småkravprosess, jf. § 10-1 annet ledd b)
    - Retten tar beslutningen om behandling som småkravprosess eller ikke.
  - Hvis saken ikke gjelder formuesverdier, vurder forsvarlighets- og hensiktsmessighetskriteriet i § 10-1 annet ledd c).
    - påse at ikke begge parter motsetter seg småkravprosess.
  - Vurder om unntaksbestemmelsene i § 10-1 tredje ledd kommer til anvendelse:
    - a) Gruppesøksmål, jf. kap. 35
    - b) Spesialprosess
    - c) Partenes rådighet er begrenset, jf. § 11-4
    - d) Vesentlig betydning for parten og forsvarlig behandling tilsier allmennprosess.
  - Hva skal stevningen angi, jf. § 9-2 annet ledd, se avsnitt 1.1 c).
  - Prøving av stevningen, se avsnitt 1.1 c) og d).
  - Vurder om det er grunnlag for å avvise stevningen? Se avsnitt 6.
  - Fastsett tilsvarende fristen – vurder kortere eller lengre enn normalfristen, jf. § 9-3 første ledd annet punktum.
  - Vurder om saken kan berammes allerede nå.
    - I såfall, påse at tre-månedersfristen i § 10-4 første ledd overholdes.
- b) **Tilsvaret.** § 9-3 gjelder tilsvarende, jf. § 10-2 første ledd. Se avsnitt 2.
- Om rettidighet, se avsnitt 2.1.
  - Om hva tilsvaret skal inneholde, se avsnitt 2.2 a).
  - Om hva tilsvaret bør inneholde, se avsnitt 2.2 b).
  - Vurder de forhold som er omhandlet i avsnitt 2.2 c).
  - Vurder tvistegjenstandens størrelse, herunder om det skal gjøres fradrag for erkjente forhold, jf. § 17-2 første ledd. Se avsnitt 1.1 c) og 2.3 c).
  - Tvist om saken skal behandles som småkravprosess, avgjøres ved kjennelse, § 10-1 fjerde ledd jf. § 19-6. Se for øvrig avsnitt 6. (§ 9-6 er gjort gjeldende, jf. § 10-2 første ledd).
  - Om mangler, se avsnitt 1.1. d).
    - Pålegg om retting og retting ikke skjer, se avsnitt 2.5.
    - Vurder om tilsvaret viser at saken skal avvises, jf. § 9-6., se avsnitt 6.
- c) **Berømmelse av rettsmøte til sluttbehandling av saken, jf. § 10-3.**
- Berømmelse skjer umiddelbart etter innkommet tilsvare.

- Berammes inne tre-månedersfristen i § 10-4 første ledd
  - Er det krevd fagkyndige meddommere?
    - Påse at ukesfristen overholdt.
    - Vurder om fagkyndige meddommere er ønskelig av hensyn til en forsvarlig behandling, jf. § 9-12 tredje ledd første og annet punktum.
    - Hvis fagkyndige meddommere skal delta, beram rettsmøte i samråd med meddommerne.
  - Er det anmodet om fjernavhør, jf. § 10-3 sjette ledd?
    - Vurder i så fall om det påkrevd at forklaringen gis direkte i rettsmøtet.
- c) **Saksforberedelsen**, jf. § 10-2 annet og tredje ledd.
- Dommeren tar kontakt med partene og avklar om ytterligere bør foretas, jf. § 10-2 annet ledd første punktum.
    - Vurder behovet for veiledning, jf. § 11-5.
    - Undersøk om det er grunnlag for en minnelig ordning, jf. § 8-1.
      - Vurder både ordinær mekling etter § 8-2 og rettsmekling etter kapittel 8 II.
      - Slik mekling må i tilfelle skje i rettsmøtet for sluttbehandling etter § 10-3 (ikke rettmøter bare for å mekle).
    - Påse under kontakten med partene at det blir varslet om de bevis som skal føres, jf. § 10-2 tredje ledd.
  - Påse at varslet dokumentbevis er innsendt senest en uke før rettsmøte etter § 10-3, jf. § 10-2 tredje ledd.
    - Hvis så ikke er tilfellet, vurder om beviset skal nektes ført, jf. § 16-6 tredje ledd. Se avsnitt 6.
  - Ved skriftlige innlegg, vurder om ”særlige grunner” taler for det, jf. § 10-2 tredje ledd siste punktum.
    - Vil det gi en klar prosessøkonomisk gevinst?
    - Påse at en-ukes fristen er overholdt, jf. § 10-2 tredje ledd.
  - Vurder om vilkårene for skriftlig behandling etter § 10-3 første ledd annet punktum er tilstede.
- d) **Innkalling til rettsmøte til sluttbehandling av saken**, jf. § 10-3 første ledd første punktum.
- Dommeren berammer til rettsmøtet i kontakten med partene.
  - Vurder om det er behov for å gi veiledning om gjennomføringen av rettsmøtet – utover den standardveiledning som gis – jf. § 10-3 annet ledd annet punktum.
  - Vurder å sette tidsramme for rettsmøtet, jf. § 10-3 annet ledd annet punktum.

- Avvei hensynet til forsvarlig avgjørelsesgrunnlag mot hensynet til proporsjonalitet og konsentrasjon, jf. § 1-1 og § 10-1 første ledd.
- Ved rettsmøte ut over en dag, vurder ”særlig sterke grunner”, jf. § 10-3 annet ledd tredje punktum.
- Er det etter berømmelse anmodet om fjernavhør, jf. § 10-3 sjette ledd?
  - Vurder i så fall om det er påkrevd at forklaringen gis direkte i rettsmøtet.
- Vurder om det er aktuelt med bevisopptak etter § 21-11 første ledd b).
- Saksbehandler sender innkalling i samsvar med dommerens anvisning, jf. § 13-2.

Muntlig sluttbehandling, jf. § 10-3.

- a) **Kontroller at forhandlingene kan gjennomføres etter de rammer som er lagt**, jf. § 10-3 femte ledd første punktum.
- b) **Om framgangsmåten gjelder § 9-15 tilsvarende**, jf. § 10-3 femte ledd. Se avsnitt 8.3.
  - a. Vurder behovet for forenkling for å oppnå konsentrasjon, jf. § 1-1 og § 10-1 første ledd.
- c) **De alminnelige prinsipper om saksstyring** etter § 11-6 jf. § 9-13 gjelder.
- d) **Vurder bevisførselen ut fra en avveining av hensynene til forsvarlig og prosessøkonomisk behandling**, jf. § 10-3 femte ledd tredje punktum.
- e) **Hvis saken må utsettes**, se avsnitt 8.3 f) siste kulepunkt.

Dommen.

- a) **Formalia**, se § 19-6 første, annet og tredje ledd.
- b) **Om kravene til domsgrunnene**, se § 10-4 fjerde ledd.
  - b. Forklar hva saken gjelder.
  - c. Gjengi partenes påstander og påstandsgrunnlag
  - d. Redegjør for de momenter som retten har lagt vekt på.
- c) **Slutning**, se § 19-6 syvende ledd.
- d) **Muntlig domsavsigelse**, jf. § 10-3 tredje ledd jf. annet ledd første punktum.
- e) **Sakskostnader**, se § 10-5 første ledd:
  - * Påse at beløpsgrensen i § 10-5 annet ledd ikke overstiges.
- f) **Påse at fristene overholdes**, jf. plikten til aktiv dommerstyring, jf. §§ 1-6 og 11-7.
  - e. 3-måneders fristen, jf. § 10-4 første ledd.
  - f. ukesfristen, jf. § 10-4 annet ledd annet punktum og § 10-4 tredje ledd tredje punktum.
- g) **Forkynn dom** etter § 10-4 annet ledd annet punktum
- h) **Meddel dom** etter § 10-4 tredje ledd tredje punktum.

V Tingrettens foreløpige behandling av anken

10. Tingrettens foreløpige behandling av anken

10.1 Ankeerklæringen, jf. 29-9.

- a) **Ved muntlig anke**, se avsnitt 1.1 a).
- b) **Påse at anken rettidig**, jf. § 29-9 bokstav i), jf. § 29-5.
  - Om gyldig fristoversitting, se avsnitt 2.1 a)
  - Vurder om det er nødvendig å innhente ankende parts uttalelse til spørsmålet om rettidighet, jf. 9-6 første ledd.
  - Begjæring om oppfriskning avgjøres av lagmannsretten.
- c) **Er anken fullstendig**, § 29-10 første ledd jf. § 29-9 tredje og fjerde ledd?
  - ankedomstolen, **(a)**
  - navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger, **(b)**
  - den avgjørelse som ankes, **(c)**
  - om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare bestemte deler av den, **(d)**
  - det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultat den ankende part krever, **(e)**
  - de feil som gjøres gjeldende ved den avgjørelse som ankes, **(f)**
    - Påse at det er foretatt en konkretisering, jf. Rt. 1971 s. 1043 og Rt. 1992 s. 532.
    - Påse motparten har en rimelig mulighet til å ta til motmæle.
  - den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil, **(g)**
  - de bevis som vil bli ført, **(h)**
  - grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det kan være tvil om dette, **(i)**
    - Vurder om ankende part har den nødvendige rettslige interesse, jf. § 29-9 tredje ledd i), se tredje siste kulepunkt under 10-1 b) ovenfor.
    - **Vurder ankesummen**, jf. § 29-13, jf. tredje siste kulepunkt ovenfor.
      - Se 1.1 e).
      - Ved rimelig tvil om ankesummen, påse at ankende parts syn framkommer av anken.
Hvis nei, gi ankende part pålegg om å framkomme med sitt syn, med henvisning til § 29-10 i).
  - Den ankende parts syn på den videre behandling av anken, jf. § 29-10 **(j)**.
  - behandlingsformen
  - avgjørelsesgrunnlaget
  - Påse at kravene i § 29-9 fjerde ledd er oppfylt, jf. § 9-2 så langt den passer.
  - Hva bestrides i den påankede avgjørelsen?
- e) **Ved mangler**, gi pålegg om retting, jf. § 16-5 og § 16-6.
- d) **Forkynn ankeerklæringen**, § 29-10 annet ledd.
  - Fastsett frist for anketilsvar, jf. § 29-10 tredje ledd.
    - Vurder kortere eller lengre frist enn normalfristen.

10.2 Anketilsvaret, jf. § 19-10.

- a) Hva tilsvaret bør inneholde § 19-10 annet ledd.
- b) **Hvis tilsvaret er en avledet anke**, jf. § 29-7, se § 29-11 tredje ledd.
  - Kontroller at kravene i § 29-9 tredje og fjerde ledd er oppfylt, se avsnitt 10.1 a).

- **Vær særlig oppmerksom på** at det skal skje foreløpig behandling etter § 29-10, se avsnitt 10.1 og 10.2, *dvs. forkynnelser, pålegg om anketilsvar osv.*

c) **Kontradiksjon om spørsmålet om anken skal henvises?.**

- * Hvis anketilsvaret inneholder anførsler om at anken bør nektes fremmet, iverksettes ingen saksbehandling i tingretten om det.

d) *Anketilsvaret skal meddeles ankende part*, jf. § 29-10 tredje ledd, jf. dl. § 186.

e) *Sett en kort frist for ankende part til å uttale seg.*

- Opplys om at
  - Ankesaken er sendt lagmannsretten
  - Ankende parts bemerkninger må være sendt lagmannsretten innen en kort frist.

10.3 Påse at ankesaken sendes omgående til lagmannsretten.

IV Domsskriving

11. Domsskriving.

11.1 Hva skal dommen inneholde, jf. § 19-6?

- Innledning**, jf. § 19-6 første ledd.
  - dette er dommens første side når det tas utskrift fra Lovisa.
- Begrunnelse**, jf. § 19-6 fjerde ledd.
  - *Nøtteskallet*;
    - Bruk ”**Saken gjelder:**” som overskrift.
    - Presenter med (normalt) en setning hva som kommer i saksframstillingen.
  - *Saksframstilling*, jf. § 19-6 fjerde ledd a).
    - Bruk ”**Saksframstilling**” som overskrift.
    - Forklar hva saken gjelder
      - Etabler et mest mulig uomtvistet faktisk fundament for avgjørelsen.
      - Beskriv ”konsentrert”,
      - Påse at presentasjonen ikke blir for bredt anlagt.

- Ikke ta med opplysninger som ikke vil være til nytte i den senere framstilling.
  - Påse at det bare er dokumenter som har særlig betydning i den videre framstilling som siteres.
    - for øvrig refereres innholdet i dokumenter.
  - Påse at framstillingen er nøytral og objektiv.
  - Angi hva partene er enige om – og det de er uenige om.
  - Presenter tvisten
    - Forklar hvor det ble tvist
    - Redegjør for de juridiske spørsmål retten må ta standpunkt til.
  - Redegjør for prosesshistorien.
    - Bruk navn i omtalen av partene, ikke ”saksøker” og ”saksøkte”.
    - Nevn det, hvis det har vært forliksmekling.
    - Nevn hvorfor megling er unødvendig, hvis d e t er situasjonen.
  - Nevn hvem som har tatt ut stevning, og når det har skjedd.
  - Nevn at saksøkte har tatt til motmæle.
  - NEVN IKKE antall vitner og hva som er dokumentert!
- *Partenes påstander med påstandsgrunnlag, jf. § 19-6 fjerde ledd b).*
    - Bruk ”**NN’s påstand og påstandsgrunnlag**” som overskrift.
    - Gjengi påstanden først.
    - Gjengi påstandsgrunnlaget, (synonymt med rettsfakta, i motsetning til bevisfakta),
      - påstandsgrunnlaget må være *påberopt*.
      - Nevn det rettslige grunnlaget.
        - Referer rettsfaktumet.
    - Beskriv konsentrert
      - Ikke gjengi for omstendelig og detaljert
      - Ikke gjengi partenes argumentasjon i detalj.
      - Påse at det i ”Saksframstilling” og ”NN’s påstand og påstandsgrunnlag” ikke er gjentakelser.
  - *Rettsens vurdering, jf. § 19-6 fjerde ledd c).*
    - Bruk som overskrift ” **Rettsens syn på saken**”.
    - Gjør rede for den bevisvurdering avgjørelsen bygger på, jf. § 19-6 femte ledd andre punktum.
      - Ta stilling til de påberopte omstendigheter.
      - Nevn hvilke bevis som er anvendt.

- Redegjør for rettsanvendelsen, avhengig av saksforholdet og hvordan saken er prosedert.
  - Vurder konkret behovet for å gjøre nærmere rede for hvilke rettskildefaktorer retten bygger sin rettsoppfatning.
- c) **Slutning**, jf. §19-6 syvende ledd.
- Vurder om det skal settes oppfyllelsesfrist, jf. § 19-7 første og annet ledd.
  - Hvis en forpliktelse er betinget, fastsett betingelsene som må inntre før avgjørelsen kan fullbyrdes, jf. § 19-7 annet ledd.
- d) **Underretning om avgjørelsen**, jf. § 19-5.
- Forkynn dommer og kjennelser, jf. § 19-5 første ledd første punktum, jf. dl. kap. 9 for parten og partshjelpere, jf. § 15-7.
  - Meddel beslutninger for parten og partshjelpere, jf. dl. § 186.
  - Iakta behovet for å meddele avgjørelsen etter § 19-5 første ledd tredje punktum.
  - Ved avgjørelser som avses muntlig, iakta § 19-5 annet ledd, jf. dl. § 122.
  - Påse at den nedtegnede avgjørelsen meddeles partene senest dagen etter at den er avsagt, jf. § 19-5 annet ledd tredje punktum.

12. Stikkordregister:

Anke	6 i)
Ankebehandling	10.1
Ankeerklæringen	10.1 b)
Anketilsvaret	10.2
Avgjørelser om saksbehandlingen	6.
Avslutning av hovedforhandlingen	8.3 f)
Avslutning av saksforberedelsen	7.
Avsluttende innlegg, hovedforhandling	8.3 e)
Avvisning	1.2
Berammelse av rettsmøte småkravprosessen	9.1 b)
Beslutninger	6. f) og h)
Bevisføring, hovedforhandling	8.3 d) 1.
Bevisføringen	3.2 h)
De rettslige rammer rundt hovedforhandlingen	8.1

Dom i småkravprosessen	9.3
Domsskriving	11.
Endringer i partsforhold	5.
Fjernmøte	4.1 a) 4.2 b)
Forberedelse av hovedforhandlingen	7.3
Foreløpig prøving av anken	10.1 c)
Framdriftsplan	7.2 c)
Fravær	3.3
Fraværdom	2.1 b) og 2.4 b)
Frister for domsavsigelse allmennprosess	8.3 f)
Frister for domsavsigelse småkravprosessen	9.3 f)
Fristoversitting	2.1 b)
Gyldig fristoversitting	2.1 a)
Hovedforhandlingen	8.
Ikke møtt	3.3
Inndragning av nye krav	5.
Innkalling rettsmøte småkravprosessen	9.1 d)
Innsigelser til saksbehandlingen	6.
Kjennelser	6. g)
Kontroll av stevningen	1.1 d)
Kontroll av tilsvaret	2.2
Mangler ved stevning og tilsvaret	1.1 e) og 2.3
Mekling	3.2 a) og j)
Muntlig anke	10.1 a)
Muntlig domsavsigelse	9.3 d)
Muntlig sluttbehandling småkravprosessen	9.2
Muntlig stevning,	1.1a)
Omberammelse	3.2 j)
Overprøving av administrative tvangsvedtak	1.1 b)
Overprøving av dom i forlikrådet	1.1 b)
Planleggingsmøte	3.
Plikter før sak reises	1.1 d)
Pålegg om tilsvaret	1.3 og 5.
Realbevis, hovedforhandling	8.3 d 3.
Rettens klarlegging	8.3
Rettidig tilsvaret	2.1

Rettsbok	3.4
Rettsmøter under saksforberedelsen	4.
Sakkyndige, hovedforhandling	8.3 d 3.
Saksforberedelse allmennprosess	1. – 8.
Saksforberedelse småkravprosess	9.1 a) til d)
Saksforberedende rettsmøter	4.2
Saksstyringen under hovedforhandlingen	8.2
Saksøkerens første innlegg, hovedforhandling	8.3 b)
Saksøktes første innlegg, hovedforhandling	8.3 c)
Skriftlig tilsvar allmennprosess	2.
Skriftlige innlegg	3.2 e)
Sluttinnlegg	7.2
Småkravprosessen	9.
Stevningen allmennprosess	1.1
Stevningen småkravprosess	9.1 b)
Særlige rettergangsformer	3.2 b)
Tilbakevising av tilsvar	2.4
Tilsvar småkravprosess	9.1 b)
Tilsvarsmøte	4.1 a)
Tvistegjenstandens størrelse	1.1 d)
Uttalelser om saksbehandlingen	6.
Verdsetting av tvistegjenstanden	1.1 d)
Vitneforklaringer, hovedforhandling	8.3 d 2.

Retningslinjer

for behandling av sivile saker i Nordhordland tingrett - allmennprosess

Tvistelovens formål og hovedprinsipper:

- Tvisteloven forutsetter en effektiv rettspleie der dommeren gjennomfører **en aktiv og planmessig saksstyring**.
- Lovens proporsjonalitetsprinsipp innebærer at **ressursbruken skal stå i et rimelig forhold til sakens betydning**.
- Det er viktig at **behandlingen struktureres og konsentreres om det som er relevant for avgjørelsen og omtvistet mellom partene**.
- Nordhordland tingrett **forutsetter** at partene har oppfylt sine plikter før sak reises for domstolen slik disse fremkommer av lovens kap 5. Dette innebærer at bla partenes standpunkt i tvisten og grunnlagene for dette vil være kjent for alle parter før sak reises.

Saksforberedelsen:

1. Stevning og tilsvaer må fylle lovens krav i §§ 9-2 og 9-3 for å klargjøre tvistens faktiske og rettslige sider. Saken skal normalt være **klar til beramning** etter innkommet tilsvaer. Stevning og tilsvaer skal inneholde nødvendig informasjon for å beslutte om saken skal behandles etter allmennprosess eller småkravsprosess, jfr § 10-1 og kapitel 17. Advokatenes e-postadresse bes oppgitt i stevning og tilsvaer.
2. Planmøte, jf § 9-4, berammes normalt inne en uke etter at tilsvaret er kommet inn til retten. Planmøtet forutsettes holdt kort tid etter dette, og vil normalt gjennomføres som fjernmøte (telefonkonferanse). Planmøtene berammes normalt til kl 0830 og forutsetts å ha en varighet på inntil 30 minutter. Retten må varsles hvis konkrete forhold taler for å avholde møtet i tinghuset eller hvis andre forhold enn dem som er nevnt i § 9-4, ønskes drøftet. **I saker etter barneloven** vil normalt planmøtet avholdes som del av saksforberedende møte.
3. Saksøker bør i stevningen, og senest innen tilsvaersfristens utløp gi retten beskjed om saken ønskes **rettsmeklet**. Saksøkte skal senest i tilsvaret gi retten beskjed om parten ønsker at saken skal **rettsmekles**. Dersom retten beslutter at rettsmekling skal avholdes, skal slik mekling normalt gjennomføres innen 4 uker etter rettens beslutning om mekling. Der saken ikke finner sin løsning gjennom rettsmeklingen, vil planmøte bli berammet ved avslutning av rettsmeklingsmøte og møtet skal normalt berammes til senest en uke etter rettsmeklingsmøtet.
4. Tvisteloven forutsetter at en advokat som påtar seg prosessoppdrag, har **anledning til å møte** til hovedforhandling som normalt vil bli avholdt innenfor lovens frist på 6 måneder, jf. § 9-4 annet ledd bokstav h. Hvis en prosessfullmektig vil være lite tilgjengelig de siste seks ukene før fristutløp, må vedkommende umiddelbart etter inngivelse eller mottak av stevningen gi beskjed til retten om hvilke tidspunkt som passer for gjennomføring av hovedforhandling. At prosessfullmektigen ikke har anledning til å møte i retten, vil normalt ikke være tilstrekkelig til å avholde hovedforhandling senere enn lovens frist. Retten vil da kunne be parten finne en annen prosessfullmektig som har anledning til å påta seg oppdraget.

5. **Saksforberedelsen avsluttes** 2 uker før hovedforhandling med mindre retten unntaksvis beslutter noe annet, jfr § 9-10.
6. Nordhordland tingrett vil normalt kreve at partene inngir hvert sitt **sluttinnlegg** senest innen avslutning av saksforberedelsen, jf. § 9-10. Mal for sluttinnlegget finnes på hjemmesiden til Den Norske Advokatforening. Sluttinnlegget skal også kort oppsummere hva det enkelte tilbudte bevis skal godtgjøre, jfr § 21-6. Retten forutsetter at partene har nødvendig kontakt i forbindelse med utarbeidelsen av sluttinnleggene, slik at de koordineres.
7. Med sluttinnlegget skal det følge et **felles forslag til fremdriftsplan** for hovedforhandlingen, jf. § 9-10.
8. Dommeren vil gjennomgå partenes utkast til fremdriftsplan og senest 1 uke forut for hovedforhandlingen fastsette en **endelig plan for gjennomføring av hovedforhandling**, jf. § 9-11. Dommeren gir underretning dersom den endelige planen avviker fra det innsendte forslaget. Det forutsettes at partene/prosessfullmektigene følger denne planen.
9. **Hjelpedokument**, med unntak for prosessfullmektigens disposisjoner til bruk under hovedforhandlingen, bør normalt fremlegges forut for hovedforhandlingen slik at motparten gis nødvendig tid til gjennomgang, jf. § 9-14 annet ledd.

Hovedforhandling:

10. Hovedforhandlingen skal begrenses til **de tvistepunkter partene er uenige om**.
11. Partene/prosessfullmektigene har et særlig ansvar for å **avpasse ressursbruken** til sakens omfang. Ved utmåling av saksomkostninger vil det alltid legges vekt på om det ut fra sakens betydning har vært rimelig å pådra omkostningene, jf. § 20-5 første ledd.
12. Hovedforhandlingen starter med at dommeren klarlegger partenes påstander, påstandsgrunnlag og varslede bevis, jf § 9-15 første ledd. Saksøkeren gir en konsentrert saksfremstilling, som står i forhold til sakens art og omfang, og gjennomgår de relevante dokumentbevis. Saksøkte redegjør deretter for sitt syn. Dette innlegget skal fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer. Parts- og vitneforklaring forutsettes gjennomført med fokus på sakens tvistepunkter. Gjennomgang av dokumentbevis skal særlig fremheve hvorfor dokumentet er viktig og peke på hvor det avgjørende innholdet finnes, jf. § 26-2. Dokumentasjon av fakta som ikke er omstridt, skal unngås.
13. Dersom det skal fremlegges **juridisk utdrag**, ber retten om at partene samarbeider om dette. Juridisk utdrag bør ikke inneholde mer rettsstoff enn det som er aktuelt å påberope.

Saksomkostningsoppgave med nødvendige spesifiseringer **skal** inngis ved avslutning av hovedforhandlingen, jf. § 20-5 tredje ledd.

Nordhordland tingrett
saksbehandler